

**Concept
Utrechts Programma
Landelijk Gebied**

versie UPLG 1.0
Deel 1 Hoofddocument

Een sterk landelijk gebied,
natuurlijk in balans

Inhoudsopgave

1	Inleiding	10	5	Ontwikkeldrichting per Utrechts landschap	57
1.1	Samenwerken aan een vitaal landelijk gebied in Utrecht	10	5.1	Inleiding	57
1.2	Het Rijk vraagt aan de provincies een gebiedsprogramma landelijk gebied	10	5.2	Veenweiden: Groene Hart en Eemland	59
1.3	In drie stappen naar het concept Utrechts Programma Landelijk Gebied	11	5.3	Utrechtse Heuvelrug en flanken	65
1.4	Het concept-UPLG-1.0 als gezamenlijk startpunt	11	5.4	Gelderse Vallei	69
1.5	Leeswijzer	12	5.5	Kromme Rijnstreek (ten zuiden van de N229)	72
			5.6	Landschappelijke structuren	75
2	Opgaven en doelen, ambitie en denklijnen	13	6	Instrumenten voor de gebiedsgerichte aanpak	76
2.1	Drie (inter)nationale doelen staan centraal	13	6.1	Inleiding	76
2.2	Van nationale doelen naar provinciale doelen	14	6.2	Rollen vanuit de samenwerkende overheden	77
2.3	Het Rijk geeft een set aan structurerende keuzes mee	16	6.3	Het gebiedsproces staat centraal	77
2.4	Perspectief voor de landbouw als vierde doel	16	6.4	Grond als motor	78
2.5	Ambitie	16	6.5	Instrumentenkoffer in wording	79
2.6	Denklijnen	17	6.6	De Utrechtse Stikstof Depositiebank	79
			6.7	Natuur beschermen en ontwikkelen en behoud en herstel biodiversiteit	79
3	Het Utrechtse landschap als basis voor het UPLG	19	6.8	Ruimtelijk instrumentarium	80
3.1	Vijf karakteristieke Utrechtse landschappen	21	6.9	Beheer en inrichting	80
3.2	Landschappelijke hoofdstructuren in Utrecht	39			
4	Structurerende principes	42	7	Onderzoek en monitoring	82
4.1	Inleiding	42	7.1	Monitoring als instrument in het lerende programma	82
4.2	Thema Omgevingsvisie 'Klimaatbestendig en waterrobuust'	43	7.2	Monitoring op doelen (kwantitatief) en op inspanningen (kwalitatief)	83
4.2.1	Structurerende principes schoon water	44	7.3	Aansluiten bij bestaande monitoringsprogramma's	83
4.2.2	Structurerende principes robuust en klimaatbestendig water- en bodemsysteem	45	7.4	Bijsturen via fasering	84
4.3	Thema Omgevingsvisie 'Toekomstbestendige natuur en landbouw'	46			
4.3.1	Structurerende principes natuur	46	8	Kostenraming 2035	85
4.3.2	Structurerende principes stikstof	48	8.1	Kostenraming	85
4.3.3	Structurerende principes landbouw	49	8.2	Beheerlasten na 2036	86
4.3.4	Structurerende principes klimaat	54	8.3	Aanvullende financiële bronnen	87
4.4	Overige thema's Omgevingsvisie	55	8.4	Risico's	87

9	Maatregelpakketten (samenvatting)	88
9.1	Inleiding	88
9.2	Tabel maatregelpakketten	89
9.3	Toelichting op de maatregelpakketten	90
9.4	Samenhang tussen de maatregelpakketten	92
10	Sociaaleconomische Impactanalyse (SEIA)	94
10.1	Inleiding	94
10.2	Aanpak van de SEIA	95
10.2.1	Brede welvaart	95
10.2.2	Drie stappen waarmee we de sociaaleconomische effecten gaan onderzoeken	95
10.3	Fonds vitaliteit Landelijk Gebied	96
11	Randvoorwaarden en vervolg	98
11.1	Randvoorwaarden om de doelen te realiseren	98
11.2	Vervolgstappen	100
11.3	Tot slot	102

Voorwoord

Utrecht is een provincie om trots op te zijn. Gevarieerd, bruisend en met een rijke historie. Met een grote verscheidenheid aan levensstijlen, culturen en persoonlijke voorkeuren. De prachtige natuur- en recreatiegebieden, fraaie cultuurlandschappen, centrale ligging en mooie kunst en cultuur zorgen ervoor dat veel mensen graag in onze provincie willen wonen, werken en recreëren.

Tegelijkertijd heeft de provincie met grote uitdagingen te maken; de verschraving van natuur en biodiversiteit én klimaatverandering vragen om actie. De urgentie is groot, ook in het landelijk gebied. Daarom wil Utrecht werken aan een vitaal landelijk gebied, waarin een gezonde natuur, een klimaatbestendig landschap en een economisch rendabele en duurzame landbouw hand in hand gaan. Alleen zo kan het Utrechtse landelijk gebied aantrekkelijk zijn en blijven om te wonen, te werken, om voedsel te produceren en om te recreëren.

Wij hebben het afgelopen half jaar hard gewerkt aan het opstellen van dit eerste concept. Gelukkig hebben we dat niet alleen hoeven doen, maar hebben we hierbij hulp van onze gebiedspartners gekregen. Tijdens webinars, hackathons en informatieavonden hebben zij hun ideeën, meningen en zorgen met ons gedeeld. Uiteraard hebben wij deze waardevolle inbreng zoveel mogelijk meegenomen in dit document.

Wij waren lang in de veronderstelling dat wij in het UPLG de belangrijkste uitgangspunten van het Landbouwakkoord mee konden nemen. Dit akkoord had perspectief moeten bieden aan de verschillende partijen in het landelijk gebied en draagvlak kunnen creëren tussen de verschillende belanghebbenden. Nu de onderhandelingen voor een breed gedragen akkoord mislukt zijn, kunnen we dat perspectief slechts beperkt bieden. Maar we moeten wél aan de slag.

De natuur moet worden versterkt en het water- en bodemsysteem moet klimaatbestendig worden zodat er ook in de toekomst voldoende schoon en gezond water in onze provincie is. Als provinciebestuur hebben we daarom besloten dat wij doorwerken aan het UPLG en dat we deze eerste conceptversie begin juli aan het Rijk aanbieden. Wat de gevolgen zijn van het uitstel van het landbouwakkoord voor onze provincie, moet de komende tijd duidelijk worden.

Wat voor ons wel duidelijk is, is dat we vastbesloten zijn een brug te slaan tussen de verschillende belanghebbenden in het landelijk gebied en dat we samen willen werken aan de toekomst van dat landelijk gebied. In deze conceptversie van het UPLG is daarom alleen te lezen wat we moeten doen om de doelen van het Nationaal Programma Landelijk Gebied te halen. Hoe en waar we dat gaan doen, dat gaan we met onze gebiedspartners bespreken, tot aan de keukentafel. Zodat we samen kunnen werken aan de toekomst van het landelijk gebied.

We zijn er trots op dat we als provincie Utrecht afgelopen jaar hard gewerkt hebben om tot dit resultaat te komen. Daarnaast willen wij onze waardering uitspreken aan onze gebiedspartners die met ons meegedacht hebben. We zijn ons ervan bewust dat die participatie nog beter en intensiever kan. Daarom gaan we na het zomerreces graag verder met u in gesprek over deze eerste conceptversie van het UPLG. Uw input en opmerkingen nemen we mee in de definitieve versie van het UPLG, waar naar verwachting de nieuwe Provinciale Staten eind dit jaar of begin volgend jaar een besluit over zullen nemen.

Hoogachtend,
Gedeputeerde Staten van Utrecht,
Namens hen,

Mirjam Sterk
Gedeputeerde landbouw, natuur, bodem, water, sport en bestuur

De prachtige natuur- en recreatiegebieden, fraaie cultuurlandschappen, centrale ligging en mooie kunst en cultuur zorgen ervoor dat veel mensen graag in onze provincie willen wonen, werken en recreëren.

Samenvatting

We werken met elkaar aan het UPLG...

De uitdagingen waar we met elkaar in het landelijk gebied voor staan zijn groot en veelomvattend. Tegelijkertijd biedt dit Utrechts Programma Landelijk Gebied (UPLG) ook kansen voor een duurzame en rendabele toekomst voor ons landelijk gebied. We voelen met elkaar in de samenleving de urgentie; voor biodiversiteitsherstel, de klimaatverandering en een robuust watersysteem. Dat is onlosmakelijk verbonden met een duurzaam toekomstperspectief voor onze agrariërs. Voor het eerst maken we één integraal programma waarin alle opgaven voor het landelijk gebied samenkomen. Voor het eerst hebben we zicht op substantiële middelen om verschil te maken in gebieden.

De provincie Utrecht werkt samen met gebiedspartners aan een vitaal landelijk gebied waar een gezonde natuur, een klimaatbestendig bodem- en watersysteem en een economisch rendabele en duurzame landbouw hand in hand gaan. Het Rijk vraagt ons dit Utrechts Programma Landelijk Gebied (UPLG) op te stellen om hiermee invulling te geven aan nationale doelen voor het landelijk gebied. Het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) heeft vanuit internationale verplichtingen onontkoombare doelstellingen geformuleerd en vertaald naar provinciale doelen. Stikstofreductie leek lang het centrale onderwerp, maar vormt in het UPLG een onderdeel van de natuuropgave.

De provincie Utrecht voegt een vierde doel toe: perspectief voor de landbouw. Hierbij willen we speciaal aandacht vragen voor legalisatie van de PAS-melders. Ons landelijk gebied is en moet aantrekkelijk blijven om te wonen, te werken en te recreëren.

De ambitie voor het UPLG is: *We zetten met onze gebiedsgerichte aanpak samen met onze partners de komende jaren in op een ontwikkeling naar een vitaal, toekomstbestendig en duurzaam landelijk gebied waar de grote opgaven op het gebied van natuur, water en klimaat zijn gerealiseerd en met toekomstperspectief voor de landbouw.*

Het UPLG richt zich zowel op de korte als op de lange termijn. De klimaatdoelen bijvoorbeeld zijn gericht op 2030, maar dit is een tussenstap op weg naar klimaatneutraliteit in 2050. We kijken daarom bij alle keuzes naar de lange termijn zodat de maatregelen die we nu nemen echt no-regret zijn en passen bij de toekomstige ontwikkelrichting van de gebieden.

Het Utrechtse landschap nemen we als basis voor het UPLG. Ons prachtige landschap is zeer divers en heeft elk zijn eigen kernkwaliteiten; het veenweidegebied Groene Hart, het veenweidegebied Eemland, de Utrechtse Heuvelrug, de Kromme Rijnstreek en de Gelderse Vallei. De indeling via de landschappen sluit goed aan bij de uitgangspunten als water en bodem-sturend en vormen de basis voor de analyses, principes en keuzes in het UPLG.

De UPLG-opgaven en doelen staan niet los van andere opgaven in de provincie Utrecht of maatregelen buiten het landelijk gebied. In het ruimtelijk voorstel van de provincie Utrecht komen alle opgaven en doelen voor de hele provincie samen. Het UPLG is dan ook een bouwsteen voor het ruimtelijk voorstel voor de provincie Utrecht en voor verschillende NOVEX-trajecten.

...op basis van analyses

Het Rijk vraagt voor het UPLG **analyses** van het bodem- en watersysteem, van de natuur- en klimaatopgaven. We hebben daarnaast ook gekeken naar de landbouw en naar stedelijke thema's die het landelijk gebied raken.

In de provincie Utrecht zien we dat niet alleen de noodzaak tot herstel van de biodiversiteit groot is, maar dat ook de water- en klimaatopgave groot en impactvol zijn. Ons huidige systeem is niet toekomstbestendig. Aanpassingen zijn nodig om op lange termijn een robuust watersysteem te hebben dat ons van voldoende en schoon water voorziet. Water is nodig voor de natuuropgave, klimaatopgave (veenweide) én de landbouw en is daarmee ons leidend principe. Uit alle opgaven komen grote ruimteclaims. Dit kan ook gaan om stedelijke thema's als energietransitie. Vaak zijn de opgaven met elkaar te combineren.

...en structurerende keuzes

Ook zijn er structurerende keuzes meegegeven door het Rijk die we in het UPLG hebben aangevuld voor de Utrechtse situatie. In het UPLG leggen we het WAT vast, in gebieden willen we uitwerken HOE en WAAR we de doelen willen bereiken. Dit doen we samen met gebiedspartners vanuit structurerende principes die helpen om keuzes te maken en te prioriteren.

De provincie Utrecht heeft structurerende principes voor het thema **klimaatbestendig en waterrobuust**, zoals het zorgen voor schoon en voldoende water vanuit de Kaderrichtlijn Water. Klimaatverandering zorgt steeds vaker voor langere perioden van droogte en voor piekbuien. Om hier beter tegen bestand te zijn wordt via structurerende principes ingezet op meer water vasthouden op lokaal en (boven)regionaal niveau en zoeken we naar ruimte voor waterbuffering.

Het verhogen van de grondwaterstanden in het Utrechtse veenweidegebied gaat door vanuit de afspraken in de Regionale Veenweide Strategie om emissie van broeikasgassen te verminderen. In het grootste gedeelte van het gebied gaan grondwaterstanden naar -40cm onder maaiveld, in een klein gedeelte naar hogere grondwaterstanden tot -20cm.

De provincie Utrecht moet de kwaliteit van de natuur verbeteren en de landbouw helpen de overstap te maken naar duurzame landbouw, onder andere via structurerende principes voor een **toekomstbestendige natuur en landbouw**. Voor natuur gaat dit om diverse natuuropgaven, zoals Natura 2000-gebieden, Natuurnetwerk Nederland, Vogel- en habitatrictlijn, Bossenstrategie en Groenblauwe Dooradering. Maatregelen voor de Natura 2000-gebieden worden genomen op basis van natuurdoelanalyses die zijn beoordeeld door de Ecologische Autoriteit en die als uitgangspunt gelden. Deze maatregelen worden opgenomen in concrete plannen in samenwerking met direct betrokken partijen. Ook wordt er onderzocht of er een natuurdoelanalyse voor de Utrechtse Heuvelrug moet komen.

Voor de landbouw streeft de provincie Utrecht naar een maatschappelijk gewaardeerde en duurzame landbouw, die circulair en natuurinclusief is en economisch rendabel. De provincie Utrecht wil de agrariërs helpen bij de overgang naar een duurzamere bedrijfsvoering. We stimuleren de ontwikkeling van alternatieve verdienmodellen, de uitbreiding van ecosysteemdiensten en de ontwikkeling van Kritische Prestatie Indicatoren (KPI's) om inzet op duurzaamheid te belonen. Er zijn twee belangrijke ontwikkelpaden: kringlooplandbouw en natuurinclusieve landbouw. Daarbij bieden we ondersteuning aan in de vorm van plattelandcoaches.

Utrecht heeft een opgave van 46% voor de stikstofreductie, grotendeels gericht op het verdunnen van de stikstofdeken. In overgangszones van 1 km rond stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden wordt gestreefd naar een hoge ammoniakreductie en zeer extensief grondgebruik. Verder wordt voor stikstof ingezet op doelsturing met absolute getallen voor individuele agrarische bedrijven. Op deze manier krijgen reeds duurzamere bedrijven een kleinere of zelfs geen reductieopgave.

De provincie Utrecht wil in gebiedsprocessen met agrariërs in gesprek om via gebiedsgericht maatwerk de ondernemers de ruimte te geven om hun eigen weg te kiezen binnen de gestelde doelen.

Ook vanuit klimaat zijn er opgaven voor het landelijk gebied. De veenweide-opgave is bekend, maar relatief nieuw is het verminderen van methaanemissies uit de veehouderij. Deze opgave is impactvol omdat deze opgave ook vraagt om het verminderen van het aantal dieren. We richten ons op het verminderen van methaanemissies door een combinatie van innovatie en voer- en managementmaatregelen. Bovendien zal de combinatie van de verschillende opgaven sowieso al leiden tot een vermindering van het aantal dieren en hiermee de uitstoot aan broeikasgassen. We willen dit doen door zoveel mogelijk aan te sluiten bij natuurlijk verloop via stoppers en het zoeken naar kansen via gebiedsprocessen. Ook heeft de provincie een opgave om de broeikasgasuitstoot in natuurgebieden te reduceren.

Overige thema's omgevingsvisie als koppelkans: Het UPLG combineert de doelen van het NPLG met andere ruimtevragende opgaven, zoals Groen Groeit Mee, de energietransitie en de versterking van de relatie tussen stad en land.

...via een gebiedsgerichte aanpak

Al deze thema's gaan we uitwerken via de gebiedsgerichte aanpak met de mensen in de gebiedsprocessen. Omdat wij ons in het UPLG ook richten op de lange termijn schetst het UPLG per landschap een ontwikkelrichting voor 2050 op basis van de analyse en structurerende principes. Vanuit die lange termijn kijken we naar welke stappen er nú nodig zijn voor de korte termijn.

Het veenweidegebied is prioritair gebied in het UPLG en vraagt daarmee een uitgebreidere uitwerking. We maken onderscheid tussen gebieden met klei-op-veen en puur veengebieden, kijkend vanuit het bodemtype en de hoogte naar passend landgebruik. Het gebied staat voor grote uitdagingen. De ontwikkelrichting voor het veenweidegebied in 2050 is gericht op het verminderen van CO₂-uitstoot en het bevorderen van duurzame landbouw en natuur. Het verhogen van de grondwaterstand om de uitstoot van broeikasgassen te verminderen, vereist aanpassingen aan het watersysteem. Dit gaat om de zoetwaterbeschikbaarheid, het opvangen van neerslagpieken en het vasthouden van water. De landbouw zal gemiddeld overgaan naar een extensievere, natuurinclusieve kringlooplandbouw, waarbij een deel van het gebied geschikt wordt gemaakt voor weidevogels. Er wordt gewerkt aan een rijke blauwe dooradering, natuurherstel in Natura 2000-gebieden en de aanleg van moerasgebieden en waterbuffers.

De eerste stap is om in gebiedsprocessen samen met onze gebiedspartners afspraken te maken over peilopzet, waterinfiltratiesystemen, pilots voor natte teelten, uitbreiding van agrarisch natuurbeheer en weidevogelkerngebieden en natuurherstel van specifieke gebieden.

De Utrechtse Heuvelrug en haar flanken biedt de basis voor een duurzaam watersysteem voor de hele provincie. De toekomstontwikkeling voor dit gebied richt zich op het herstel van dit watersysteem en van de natuur. Dit gaat om het langer vasthouden van water en herstel van de verdrogingsgevoelige natuur, het herstellen van de kwelstroom en het revitaliseren van bossen en natuurgebieden. Op de flanken is hydrologische ontvlechting nodig, dat wil zeggen dat het landgebruik aangepast wordt aan grotere eenheden met eenzelfde peil. Samen met de agrarische sector, de landgoedeigenaren, de natuurorganisaties en met waterschap en gemeenten gaan we hier met maatwerk voor dit gebied mee aan de slag.

De eerste stappen die we komende jaren samen met onze gebiedspartners gaan zetten gaan over systeemherstel, zowel voor water als voor natuur en met oog voor de belangen van recreatieve beleving en perspectief voor de landbouw.

De Gelderse Vallei is in 2050 een gevarieerd landschap waar landbouw, natuur en wonen samengaan. De beken zijn hersteld, het water is schoon en er wordt meer water vastgehouden. De landbouw heeft duurzaamheid omarmd met innovatie en verbreding. Het stedelijk gebied is gegroeid en er zijn groene aders die gemakkelijke verbindingen bieden met het buitengebied.

De eerste stappen om dit te bereiken zijn: natuurherstel van het Natura 2000-gebied Binnenveld, een studie naar hydrologische herstelaanpak voor grootschalig beekherstel, innovatiepilots in de landbouw en versterking van de biodiversiteit door groenblauwe dooradering, agrarisch natuurbeheer en uitbreiding van de natuur. We gaan hier samen met onze gebiedspartners binnen Regio Foodvalley mee aan de slag.

De Kromme Rijnstreek is een vruchtbaar landbouwgebied met een focus op fruitteelt, melkveehouderij en akker- en tuinbouw. Het gebied wordt gekenmerkt door groene dooradering en dient als belangrijk uitloopgebied voor het nabijgelegen stedelijk gebied van Utrecht. Een deel van het Eiland van Schalkwijk maakt deel uit van de Nieuwe Hollandse Waterlinie en heeft een grote cultuurhistorische waarde.

Als eerste stappen zijn twee activiteiten voorgesteld: de pilot Utrechtse Monitor Duurzame Landbouw en het voorbeeldgebied Kromme Rijn Linielandschap (Groen Groeit Mee). Daarnaast is het belangrijk om de groenblauwe en recreatieve verbindingen, de linies en limes, en de grote natuurverbindingen te ontwikkelen en te versterken als schakels tussen stad en land, historie en natuur, en flora en fauna.

Er ontstaat alleen beweging als er vanuit passend instrumentarium duidelijk is welke mogelijkheden, regelgeving en compensatie beschikbaar is. Alleen dan kan in de gebiedsprocessen een goede afweging gemaakt worden. Dit instrumentarium moet financiële consequenties van maatregelen inzichtelijk maken en toekomstperspectief bieden. De provincie werkt samen met andere overheden om dit instrumentarium te ontwikkelen en de instrumentenkoffer te vullen. Deze omvat generieke, gebiedsgerichte en bedrijfsspecifieke regelingen. De provincie zorgt voor één loket van regelingen.

Gebiedsprocessen staan centraal in de uitvoering, waarbij het draait om vertrouwen, gezamenlijkheid en integrale oplossingen. Grond is de motor in gebiedsprocessen, dit creëert ruimte. De provincie heeft een provinciale grondbank opgericht, stelt een Grondstrategieplan op en werkt met een stikstofdepositiesbank. Voor de natuurdoelanalyses geldt dat het advies van de Ecologische Autoriteit bindend is. Het UPLG vraagt aandacht voor passende en langjarige beheervergoedingen.

...waarin we rekenen en tekenen

Het UPLG is een lerend programma. We werken met veel onzekerheden en toch moeten we tempo maken. **Monitoring** is hierbij een essentieel instrument om te zien of we op koers liggen om de doelen te halen (kwantitatief) en welke stappen nodig zijn (kwalitatief) om bij te sturen. Het streven is om zoveel mogelijk aan te sluiten bij gevalideerde monitoringsystemen, zowel op regionaal als nationaal niveau.

In de **kostenraming** brengen we in beeld hoeveel middelen we nodig denken te hebben om de doelen te kunnen halen. We hebben dit geraamd op een bedrag van 3,7 miljard euro tot 2035 en gaan uit van een bandbreedte van plus of min 25% (2,8 miljard euro tot 4,6 miljard euro). Hierbij hebben we aangegeven dat we niet enkel middelen nodig hebben om de transitie te maken, maar dat er ook structureel geld nodig is voor de beheerfase, ook na 2035. Provincie Utrecht dient zes **maatregelenpakketten** in bij het Rijk om op korte termijn (2024) middelen toegekend te krijgen uit het Transitiefonds zodat we aan de slag kunnen.

Zonder voldoende financiering kunnen we de doelen niet halen. Wij dringen bij het Rijk aan op voldoende middelen en duidelijkheid hierover.

...en oog hebben voor de sociaal-economische impact

De impact van alle opgaven in het landelijk gebied is naar verwachting groot. Daarom willen we weten wat de sociaaleconomische effecten zijn van de maatregelen uit het UPLG. Dit onderzoeken we met de **soeiaconomische impactanalyse (SEIA)** vanuit een brede welvaartsbenadering; economisch, sociaal, maatschappelijk en milieu. In het transitiefonds vragen we middelen via een Fonds Vitaliteit Landelijk Gebied. Zo willen we investeren in leefbaarheid en welzijn van het gebied.

De provincie Utrecht ziet een aantal randvoorwaarden die nodig zijn om de doelen te behalen. Onontkoombare doelstellingen moeten gehaald worden op basis van vrijwilligheid. Dit levert spanning op in gebiedsprocessen. Het benoemen van de doelen is één, maar willen we ze gerealiseerd krijgen op basis van draagvlak dan vergt dit een stevig pakket randvoorwaarden.

...zo werken we aan vertrouwen en kennis

Vertrouwen in de gebieden zien we als de basis. Voor herstel van vertrouwen tussen de agrarische sector en de overheid is het noodzakelijk om zo snel mogelijk samen met het Rijk de PAS-melders en interimers in Utrecht te legaliseren. Verder is het bieden van een geloofwaardig perspectief voor de individuele ondernemer van belang. In gebiedsprocessen willen we zo snel mogelijk aan de slag om de gesprekken te starten en voort te zetten. We hebben een enorme opschaling en een krachtige uitvoeringsorganisatie nodig om tot realisatie te komen. Hieraan wordt momenteel hard door de provincie gewerkt. Om dit door te kunnen zetten is zowel duidelijkheid van het Rijk nodig over doelen en middelen, als ook een gefaseerde aanpak. Niet alles kan tegelijk.

Voldoende kennis van effectiviteit van maatregelen is nodig om aan de slag te kunnen. De urgentie van de doelen is helder, maar om ze te halen gaan we een gezamenlijke zoektocht aan in een adaptief en lerend programma. Een valide en breed gedragen monitoringssysteem helpt bij het geven van duidelijkheid over de te nemen stappen.

Ook hebben we voldoende tijd nodig. De provincie Utrecht onderschrijft de urgentie om de doelen te halen binnen de gestelde termijn. We geloven in een goede samenwerking met de medeoverheden en onze partners en willen sterk inzetten op participatie. De participatie willen we de komende maanden verder uitbreiden om het UPLG te verrijken.

...samen aan een Utrecht waar het goed wonen, werken en recreëren is!

We zijn vastbesloten om een brug te slaan en om samen te werken met alle betrokkenen aan een duurzame toekomst voor ons landelijk gebied. Om met volwaardige inbreng van alle betrokken organisaties richting een UPLG-1.0 te komen dat begin 2024 door de Staten kan worden vastgesteld, willen we eerst verder met u in gesprek! In gesprek met de agrarische sector, de Utrechtse natuurorganisaties, onze buurprovincies, ons bestuur en de volksvertegenwoordigers. En in gesprek met de Utrechtse deelgebieden; daar moet het UPLG vorm krijgen. Wij benadrukken echt dat het indienen van het UPLG bij het Rijk begin juli 2023 een startpunt is.

Samen met onze gebiedspartners willen wij de komende jaren deze opgaven vormgeven op een manier die recht doet aan het landelijk gebied van Utrecht, en alle mensen die er wonen, werken en recreëren. We vertrouwen erop dat wij dit ook nu samen kunnen doen, voortbouwend op de jarenlange samenwerking die we in Utrecht kennen in het landelijk gebied.

Een sterk landelijk gebied, natuurlijk in balans.

Het Utrechtse provinciale gebiedsprogramma noemen we het Utrechts Programma Landelijk Gebied, afgekort het UPLG.

1 Inleiding

1.1 Samenwerken aan een vitaal landelijk gebied in Utrecht

Als provincie Utrecht werken we samen met onze gebiedspartners aan een vitaal landelijk gebied, waarin een gezonde natuur, een klimaatbestendig watersysteem en een economisch rendabele en duurzame landbouw hand in hand gaan. Alleen zo kan het Utrechtse landelijk gebied aantrekkelijk zijn en blijven om te wonen, te werken, om voedsel en bio-grondstoffen te produceren en om te recreëren. Dit is ook de inzet van het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG). Met het NPLG heeft het Rijk de stikstofopgave in relatie gebracht met de opgaven voor natuur (breder dan alleen Natura 2000-gebieden), water en klimaat. Het NPLG heeft duidelijk gemaakt dat deze opgaven onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Het aanpakken van de NPLG-opgaven betekent dat het landelijk gebied in de provincie Utrecht flink zal moeten veranderen. We kunnen dat als provincie niet alleen en we zijn ons ervan bewust dat de aanpak van de opgaven veel vraagt van ons allen: agrarische ondernemers, bewoners, belangenorganisaties en overheden in het landelijk gebied. Dat er op meerdere vlakken grote, deels nog onduidelijke, stappen moeten worden gezet, maakt het proces complex. Temeer omdat de onderhandelingen over het Landbouwakkoord recent zijn afgebroken en er dus nog veel onduidelijkheid is over het toekomstperspectief voor de agrarische sector.

1.2 Het Rijk vraagt aan de provincies een gebiedsprogramma landelijk gebied

Het Rijk vraagt aan alle provincies om op 1 juli 2023 een Provinciaal Gebiedsprogramma aan te leveren bij het Rijk waarin beschreven staat hoe zij de NPLG-opgaven gaan realiseren. In deze gebiedsprogramma's worden ook de gebiedsplannen voor stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden geïntegreerd. Na toetsing door het Rijk zal dit concept naar verwachting dit najaar worden omgezet in een definitief gebiedsprogramma en ter vaststelling worden aangeboden aan gedeputeerde Staten en Provinciale Staten. De provinciale gebiedsprogramma's vormen de basis waarmee het Rijk haar middelen vanuit het Transitiefonds Landelijk Gebied toedeelt aan de provincies.

1.3 In drie stappen naar het concept Utrechts Programma Landelijk Gebied

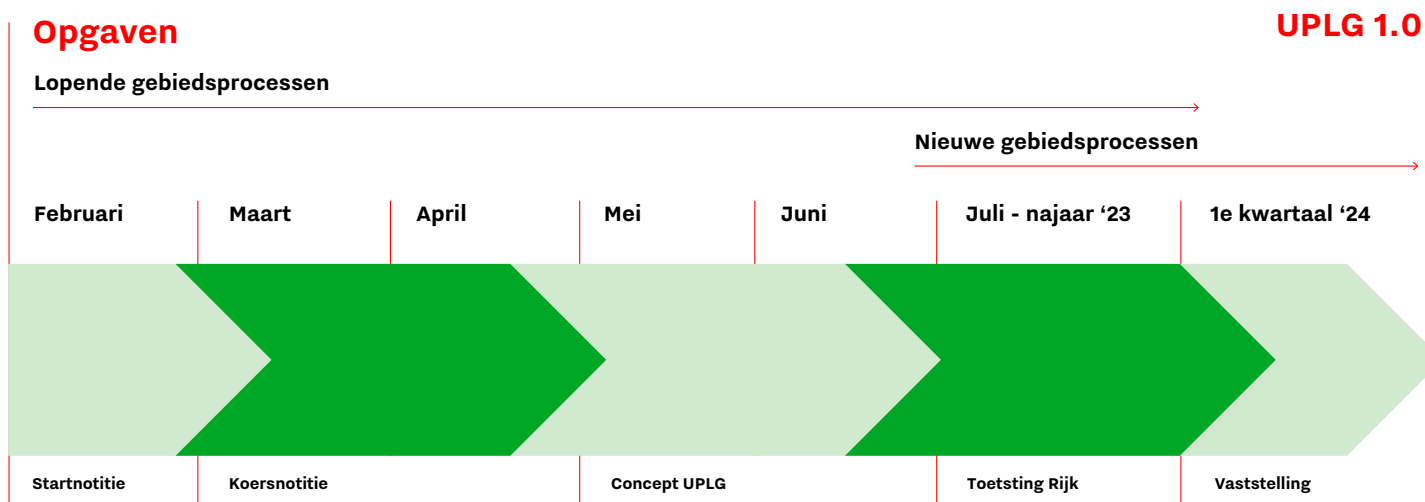
Het Utrechtse provinciale gebiedsprogramma noemen we het Utrechts Programma Landelijk Gebied, afgekort het UPLG. Dit concept-UPLG bouwen we op in drie stappen: stap 1 was de Startnotitie die door GS op 9 mei is vastgesteld, stap 2 is de Koersnotitie die GS op 30 mei jl. hebben vastgesteld en nu ligt voor stap 3, het concept-UPLG, de versie die we indienen bij het Rijk, nadrukkelijk nog als concept. In dit concept-UPLG bouwen we voort op de inhoud van de Startnotitie en de Koersnotitie. We gaan daarbij in op de vijf karakteristieke Utrechtse landschappen zoals in onze provinciale Omgevingsvisie (2021) beschreven: Veenweidegebied Groene Hart, Eemland, Utrechtse Heuvelrug, Kromme Rijnstreek en Gelderse Vallei (Utrechtse deel). De structurerende principes uit de Koersnotitie zijn als hoofdstuk 5 opgenomen in dit concept-UPLG. De hoofdstukken daarna zijn nieuw ten opzichte van de Koersnotitie.

1.4 Het concept-UPLG-1.0 als gezamenlijk startpunt

Van oudsher is de Utrechtse aanpak in de gebiedsprocessen sterk bottom-up gedreven, waarbij een goede samenwerking met onze gebiedspartners centraal staat. Daar komen nu de landelijke, maatschappelijke opgaven bij met doelen die verplichtend zijn en met een grotere urgentie dan voorheen. In de terminologie van het Rijk betreft het onontkoombare doelen. Dit betekent veel voor onze aanpak. De opgaven en doelen zijn urgenter en harder geworden en daarmee ook de kaders waarbinnen we samen met onze gebiedspartners moeten werken. Dat proces is zoeken met elkaar. Hoe doen we dit zonder elkaar in de gebiedsprocessen te verliezen?

De transitie die nodig is om de NPLG-opgaven te realiseren, maakt alleen kans als ze zoveel als mogelijk aansluit bij de energie en de behoeften van de betrokkenen in het landelijk gebied, naast de overheden zijn dat met name de landbouw- en

Aanpak opstellen UPLG

Figuur 1, Stappenplan opstellen Utrechts Programma Landelijk Gebied (UPLG)

natuurorganisaties en de betrokken agrarische ondernemers.

De agrarische sector omvat veruit het grootste deel van het buitengebied en speelt daarom een essentiële rol in de opgaven waarvoor we staan. Duidelijkheid en toekomstperspectief is voor deze sector noodzakelijk, maar in de context van de actualiteit helaas nog complex.

De transitie in het landelijk gebied vraagt daarnaast een goede samenwerking met onze medeoverheden. Het Nationaal Programma Landelijk Gebied is de concrete aanleiding voor het UPLG, maar zonder de Utrechtse gemeenten en waterschappen zullen we de opgaven en doelen niet kunnen halen. Zij zijn een belangrijke partner in ons contacten met lokale organisaties, bewoners en ondernemers en hebben weer andere publieke verantwoordelijkheden en bevoegdheden dan de provincie. Het is belangrijk zoveel mogelijk als één overheid in de gebiedsgerichte aanpak samen te werken. Ook een goede samenwerking met onze buurprovincies is daarbij essentieel, met name bij de gebiedsprocessen die op of dicht bij onze provinciegrenzen liggen.

We realiseren ons dat voldoende draagvlak voor de gebiedsgerichte aanpak noodzakelijk is en blijft. Dit concept-UPLG is door alle omstandigheden met slechts beperkte participatie tot stand gekomen. Komende maanden willen we dit inhalen door nadrukkelijk onze gebiedspartners uit te nodigen om te reageren op dit concept-UPLG en (verder) met ons in gesprek te gaan, zowel over de inhoud van dit UPLG-document als meer op gebiedsniveau in de gebiedsprocessen. Zodat we samen tot oplossingen kunnen komen voor de vraagstukken waar we voor staan. Dit concept-UPLG zien we als een gezamenlijk startpunt.

1.5 Leeswijzer

Dit document is opgebouwd uit een deel I en een deel II: deel I is het hoofddocument, deel II zijn de bijlagen. De hoofdstukken 1,2, 4 en 5 in deel I en bijlage 3 in deel II komen bij elkaar overeen met de UPLG Koersnotitie met op onderdelen nog wat aanvullingen en wijzigingen. De overige hoofdstukken zijn ten opzichte van de Koersnotitie nieuw. Ook een groot aantal kaarten en alle foto's zijn nieuw ten opzichte van de Koersnotitie.

Deel I: het hoofddocument

Inhoudelijk zijn de hoofdstukken 3,4 en 5 de kern van dit concept UPLG versie 1.0.

- Hoofdstuk 3 geeft een beschrijving van het Utrechts landschap als basis voor dit UPLG.
- Hoofdstuk 4 gaat in op de structurerende principes vanuit de thema's van de Omgevingsvisie provincie Utrecht (2021): 1) klimaatbestendig en waterrobuust, 2) toekomstbestendige natuur en landbouw en 3) koppelkansen met de andere thema's.
- Hoofdstuk 5 geeft op basis van deze structurerende principes een ontwikkelrichting aan van de verschillende landschapstypen in onze provincie.

De overige hoofdstukken gaan vervolgens in op alle andere zaken die ook van belang zijn en vanuit de NPLG-Handreiking als onderwerp verplichtend zijn meegegeven voor de provinciale gebiedsprogramma's (en dus ook voor dit UPLG):

- Hoofdstuk 6: Instrumenten
- Hoofdstuk 7: Onderzoek en monitoring
- Hoofdstuk 8: Kostenraming 2035
- Hoofdstuk 9: Maatregelenpakketten
- Hoofdstuk 10: Sociaaleconomische Impactanalyse (SEIA)
- Hoofdstuk 11: Randvoorwaarden en vervolg

Deel II: de bijlagen

Het analysedeel dat was opgenomen in de Koersnotitie is verder uitgebreid en naar de bijlagen verplaatst (bijlage 3). De set van bijlagen is als volgt:

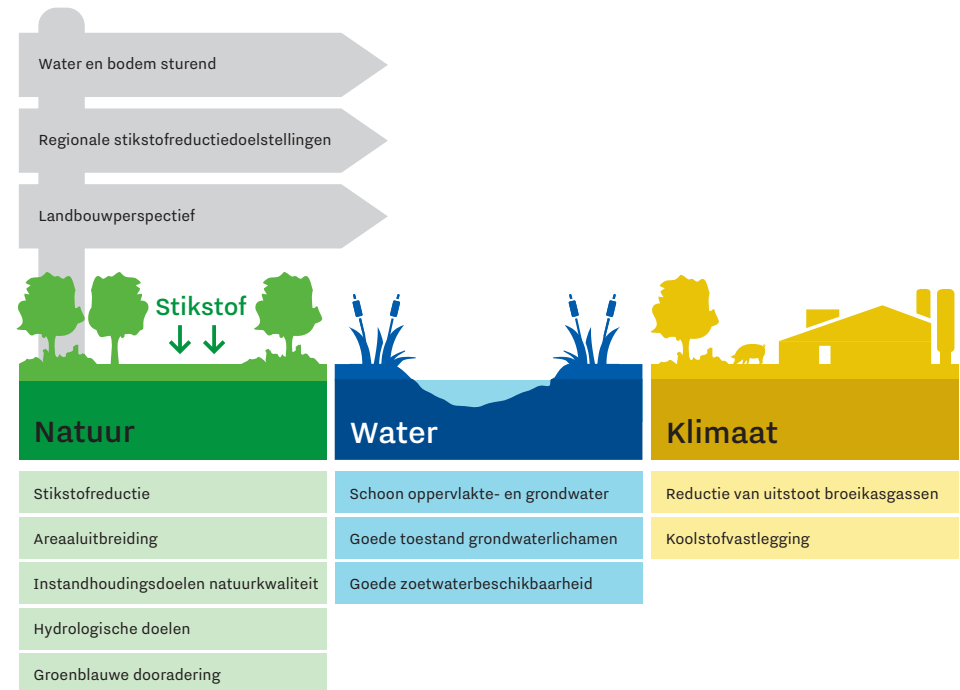
- Bijlage 1: Structurerende keuzes uit het NPLG
- Bijlage 2: Water en bodem sturend in het UPLG
- Bijlage 3: Analyses en verkenningen
 - Bijlage 3a: kaderrichtlijn Water (KRW)
 - Bijlage 3b: conclusies uit de natuurdoelanalyses per N2000-gebied
 - Bijlage 3c: Concretisering Bossenstrategie
 - Bijlage 3d: Emissie en depositie van stikstof in de Natura 2000-gebieden
- Bijlage 4: Eerste overzicht van de instrumentenkoffer
- Bijlage 5: Kostenraming 2024-2035
- Bijlage 6: Sociaaleconomische situatie van de landbouwsector provincie Utrecht

2 Opgaven en doelen, ambitie en denklijnen

2.1 Drie (inter)nationale doelen staan centraal

Het NPLG geeft met de volgende figuur aan welke (inter)nationale doelen er zijn voor natuur, water en klimaat. Stikstofreductie is met het NPLG onderdeel geworden van een bredere set aan (inter)nationale doelen.

Figuur 2, Opgaven en doelen Nationaal Programma Landelijk Gebied (uit: Startnotitie NPLG, 10 juni 2022)

Bij deze doelen zijn de volgende opmerkingen van belang:

- Internationale verplichtingen:
Niet elk doel heeft hetzelfde gewicht. Doelen die rechtstreeks voortkomen uit internationale verplichtingen hebben de hoogste prioriteit. Rond de instandhouding van Natura 2000-gebieden is de situatie zeer urgent: de overbelasting met stikstof is in veel gebieden zo groot dat instandhouding van de natuur niet langer is gegarandeerd. Dit leidt tot een vergaande impasse in de vergunningverlening en een toenemend aantal juridische procedures rondom stikstof. De instandhouding van Natura 2000-gebieden is onderdeel van de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn. Naast doelen voor gebieden zijn hier ook doelen in opgenomen om soorten en habitats in een gunstige staat te brengen. Ook de Kaderrichtlijn Water (KRW)-doelen (2027) en de klimaatdoelen (2030) zijn urgente internationale verplichtingen.
- Korte en lange termijn doelen:
De doelen richten zich op de korte en lange termijn. Hoewel de doelen op korte termijn meestal een meer verplichtend karakter hebben, is een doorkijk naar de lange termijn nodig om duurzame keuzes voor het landelijk gebied te maken. Het is immers niet gewenst dat keuzes (en de daarbij behorende investeringen) voor de korte termijn niet houdbaar en effectief blijken te zijn op de lange termijn (2050).

2.2 Van nationale doelen naar provinciale doelen

Een deel van de nationale doelen is door het Rijk toebedeeld aan de provincies. Voor de provincie Utrecht gaat het om de volgende doelen:

- Het realiseren van het Natuurnetwerk Nederland (NNN): in totaal 1.570 hectare functieverandering naar natuur en 4.264 hectare inrichting voor natuur (2027).
- Het aanleggen van 1.500 hectare nieuw bos en revitaliseren van bestaand bos conform de landelijke Bossenstrategie. Hieraan is tevens een klimaatopgave gekoppeld, namelijk de vastlegging van CO₂ via aanleg van bos: omgerekend vanuit de 1500 ha nieuw bos is dat 0,006 megaton CO₂ in 2040.
- Het realiseren van groenblauwe dooradering in het landelijk gebied: 5% in 2030, 10% in 2050 (in de drie NPLG-prioritaire gebieden 10% in 2030)

- Reductie van de emissie van stikstof uit de landbouw: de totale stikstofemissie dient in 2030 met 46% gedaald te zijn ten opzichte van het referentiejaar 2018, dat wil zeggen binnen onze provincie een totale reductie met 2.359 kiloton stikstof (van 5.093 naar 2.734 kiloton stikstof in 2030).
- Het realiseren van de KRW-doelen in 2027, o.a. door: reductie van nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen.
- Reductie methaan uit veehouderij: in 2030 0,3 megaton CO₂eq ten opzichte van de Klimaat- en Energieverkenning 2021 (KEV 2021).
- Reductie uitstoot broeikasgassen uit veenbodems: in 2030 een reductie van 0,09 megaton CO₂eq/jaar.

Aanvullend hierop heeft het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit indicatief in beeld gebracht hoeveel extra areaal (agrarische) natuur per provincie nodig is om aan de doelstellingen in de Vogel- en Habitatrichtlijn te voldoen. Daarbij geldt dat in 2030 een doelbereik van 30% moet zijn. Het is nog onduidelijk wanneer deze indicatieve verdeling over de provincies een definitieve status krijgt. De Europese verordening natuurherstel, die naar verwachting per 2024 in werking treedt, zal een bindende planning verbinden aan de verplichtingen uit de Vogel- en Habitatrichtlijn om populaties van beschermde soorten en habitats in een gunstige staat van instandhouding te brengen in 2050, met als tussenstap 30% doelbereik in 2030.

Al deze doelstellingen zijn in tabel 1 samengevat weergegeven. We realiseren ons dat realisatie soms een lange doorlooptijd nodig heeft.

Thema	Sub-thema	Termijn	Provinciale doelen
Water	Kaderrichtlijn Water en Nitraatrichtlijn	2027	Concentraties nutriënten (P en N) in grond- en oppervlaktewaterlichamen voldoen aan wettelijke normen. Concentraties gewasbeschermingsmiddelen in grond- en oppervlaktewaterlichamen voldoen aan wettelijke normen. Grondwaterlichamen voldoen aan de norm voor een goede kwantitatieve toestand. Hydrologische condities Natura 2000-gebieden op orde. Ecologie voldoet aan KRW-doelen en doelen overig water (inspanningsverplichting)
Natuur	Natura 2000	z.s.m.	Bereiken van de gunstige staat van instandhouding in (en indien nodig) rondom de Natura 2000-gebieden.
	NNN	2027	Het realiseren van het Natuurnetwerk Nederland (NNN): in totaal 1.570 ha functieverandering naar natuur (uiterlijk 2027). In totaal 4.264 hectare inrichting voor natuur (uiterlijk 2027).
	VHR-agrarische natuur (met agrarisch natuurbeheer)	2030-2050	Indicatief 8.100 (2030) tot 27.000 (2050) extra hectare open grasland (voor weidevogels). Indicatief 345 (2030) tot 1500 (2050) extra hectare open akkerland. Indicatief 2.760 (2030) tot 9.200 (2050) extra hectare groenblauwe dooradering.
	NB: doelen vanuit het Rijk voor de provincies zijn nog indicatief		
	VHR-natuur NB: doelen vanuit het Rijk voor de provincies zijn nog indicatief	2030-2050	Indicatief 848 (2030) tot 2.825 (2050) hectare nieuwe natuur buiten de huidige NNN, bedoeld voor moerassen, vochtige bossen en vochtige schraalgraslanden. Indicatief 117 (2030) tot 391 (2050) hectare nieuwe natuur binnen de huidige NNN via omvorming, bedoeld voor moerassen, vochtige bossen en vochtige schraalgraslanden.
	Bos	2040	Realiseren doelstellingen provinciale Bossenstrategie. Aanleggen van 1.500 ha nieuw bos Revitaliseren van bestaand bos (ijkmoment 1-1-2021).
	Groenblauwe dooradering (GBDA)	2030-2050	Het realiseren van GBDA in het landelijk gebied: 5% in 2030. 10% in 2050 (in de drie NPLG-prioritaire gebieden 10% in 2030).
	Stikstof	2030	Reductie van de emissie van stikstof uit de landbouw: daling van de totale ammoniakemissie met 46% ten opzichte van het referentiejaar 2018, dat wil zeggen binnen onze provincie een totale reductie van 2.359 kton (van 5.093 kiloton ammoniak in 2018 naar 2.734 kiloton in 2030).
		2025-2030	2025: 40% areaal met stikstof gevoelige habitats binnen Natura 2000-gebieden onder de kritische depositiewaarde. 2030: 74% areaal met stikstof gevoelige habitats binnen Natura 2000-gebieden onder de kritische depositiewaarde.
Klimaat	Methaan veehouderij	2030	Reductie methaan uit veehouderij: 0,3 megaton CO ₂ eq ten opzichte van de Klimaat- en Energieverkenning 2021 (KEV 2021).
	Broeikasgassen natte natuur	2030	Reductie broeikasgassen uit ontwikkeling natte natuur: 0,4-0,8 megaton CO ₂ eq als nationale opgave, nog nader te verdelen
	Broeikasgassen veenbodems in veenweidegebied	2030	Reductie uitstoot broeikasgassen uit veenbodems: in 2030 een reductie van 0,09 Mton CO ₂ eq/jaar.
Landbouw			Transitie naar een circulaire, natuurinclusieve en klimaatneutrale landbouw

Tabel 1 Overzicht provinciale doelen gekoppeld aan het NPLG.

2.3 Het Rijk geeft een set aan structurerende keuzes mee

Naast doelen geeft het Rijk een aantal belangrijke structurerende keuzes mee. Deze staan zowel in het Ontwikkeldocument Nationaal Programma Landelijk gebied (november 2022) als in de kamerbrief Water en Bodem Sturend (november 2022). Het Rijk verwacht dat de provincies in de gebiedsprogramma's uitwerking geven aan de structurerende keuzes (zie bijlagen 1 en 2).

Wat zijn structurerende keuzes?

Definitie Rijk (zie blz. 40 Ontwikkeldocument NPLG, 25 november 2022): 'Structurerende keuzes bevatten ordenende principes die richting geven aan de ruimtelijke inrichting. De keuzes gaan in op de wenselijkheid en onwenselijkheid van (nieuwe) activiteiten in het landelijk gebied.'

In het Ontwikkeldocument Nationaal Programma Landelijk Gebied staan acht structurerende keuzes. De kamerbrief Water en Bodem Sturend geeft in totaal 33 structurerende keuzes voor water en bodem mee (zie Startnotitie UPLG).

2.4 Perspectief voor de landbouw als vierde doel

We verwachten dat het behalen van de (inter)nationale doelen grote gevolgen heeft voor het gebruik en de inrichting van het landelijk gebied.

Ons landelijk gebied is en moet aantrekkelijk zijn en blijven om te wonen, te werken, om voedsel en andere biobased materialen te produceren en om te recreëren. Van oudsher speelt de landbouw een belangrijke rol in ons landelijk gebied. De provincie Utrecht stelt het realiseren van een toekomstbestendig en vitaal platteland, met blijvend ruimte voor een duurzame en rendabele landbouw, expliciet als belangrijke voorwaarde om het UPLG te kunnen realiseren. We voegen om die reden de landbouw als 4e doel voor het UPLG toe. Dat wil zeggen dat we ons richten op een landbouwsector met toekomstperspectief, maar wel een landbouw die een flinke stap heeft gezet in de richting van de doelen en internationale verplichtingen waar we voor staan. Dit betekent voor de sector in zijn geheel een ontwikkeling naar een circulaire, natuurinclusieve en klimaatneutrale landbouw die economisch rendabel is en door de maatschappij gewaardeerd. Daarbinnen kunnen uiteraard wel verschillen zijn omdat ieder agrarisch bedrijf weer anders is.

De zogenaamde PAS-melders in Utrecht gaan we samen met de Rijksoverheid zo snel mogelijk legaliseren. Dit is een complex onderwerp vanwege de juridische aspecten die hier aan zitten, maar het is van groot belang omdat het vertrouwen van de agrarische sector in dit UPLG-traject en in de gebiedsgerichte aanpak hier nauw mee samenhangt. Het Rijk heeft een grote verantwoordelijkheid in het oplossen van deze problematiek.

2.5 Ambitie

In de UPLG-Startnotitie hebben we de volgende ambitie opgenomen:

Ambitie UPLG

(Uit: Startnotitie UPLG, door GS vastgesteld op 9 mei 2023)

We zetten met onze gebiedsgerichte aanpak samen met onze partners de komende jaren in op een ontwikkeling naar een vitaal, toekomstbestendig en duurzaam landelijk gebied waar de grote opgaven op het gebied van natuur, water en klimaat zijn gerealiseerd en met toekomstperspectief voor de landbouw.

Deze ambitie betekent dat we ons met het UPLG richten op:

- een gevarieerde en veerkrachtige natuur;
- een klimaatbestendig en robuust water- en bodemsysteem met voldoende schoon en gezond water;
- een sterke reductie van de broeikasgassen;
- een duurzame landbouwsector met toekomstperspectief, dat wil zeggen met economisch rendabele bedrijven die circulair, natuurinclusief, klimaatneutraal en diervriendelijk zijn en dicht bij de bewoners staan (zie Omgevingsvisie pagina 120);
- koppelkansen vanuit andere ruimte vragende opgaven zoals de energietransitie, Groen Groeit Mee, de woningbouwopgave en realisatie bedrijventerreinen.

Het Rijk geeft daarnaast als koppelkansen de volgende thema's mee (zie ontwikkeldocument NPLG, november 2022): volksgezondheid, zoönose, geurhinder en fijnstof.

2.6 Denklijnen

Om deze ambitie voor elkaar te krijgen hebben we in de Startnotitie de hiernavolgende denklijnen gepresenteerd. Ons beleid uit onze provinciale Omgevingsvisie (2021) is daarbij vertrekpunt. Hierin zijn twee centrale uitgangspunten opgenomen (zie kader).

Centrale uitgangspunten Omgevingsvisie Provincie Utrecht (2021)

Voor ons omgevingsbeleid hanteren wij in de provinciale Omgevingsvisie twee centrale uitgangspunten:

1. We kiezen gebiedsgericht voor integrale, toekomstgerichte oplossingen waarmee we de Utrechtse kwaliteiten per saldo behouden of versterken, zo nodig met compenserende maatregelen.
2. We concentreren en combineren nieuwe ontwikkelingen, om zorgvuldig om te gaan met schaarse ruimte en kwaliteiten en door ontwerp en innovatie te stimuleren. Er blijft ook ruimte beschikbaar voor lokale opgaven.

De denklijnen uit de UPLG-Startnotitie zijn de hiernavolgende. Grotendeels zijn ze letterlijk overgenomen of licht redactioneel aangepast. Een enkel onderdeel is ten opzichte van de Startnotitie nieuw, in dat geval is dat tussen haakjes aangegeven.

1. Water en bodem sturend
 - Het veranderend klimaat met extreme weersituaties vraagt om klimaatbestendige en water robuuste ruimtelijke ontwikkelingen waarbij het natuurlijk bodem- en watersysteem veel meer leidend wordt.
 - Keuzes zijn nodig voor het realiseren van voldoende water, schoon water en ruimte voor water.
 - Behoud en versterking van de bodemstructuur, bodemleven en bodembiodiversiteit, is van groot belang onder andere ten behoeve van de opvang van extreme droogte en neerslag.
2. Natuuropgaven
 - Biodiversiteit zowel binnen als buiten natuurgebieden versterken (o.a. vanuit de wettelijke verplichtingen Europese Vogel- en Habitat Richtlijn).

- Stikstof is veelal één van de belangrijkste drukfactoren in relatie tot de instandhoudingsdoelen van de Natura 2000-gebieden en heeft overal een negatief effectief op de biodiversiteit.
 - Vanwege het feit dat de stikstofdoelen wettelijk zijn vastgelegd betreft het één van de meest harde doelstellingen uit het NPLG.
 - Natuuropgaven in samenhang realiseren, dat wil zeggen waar mogelijk combineren van opgaven zoals Natuurnetwerk Nederland, groene contour, groenblauwe dooradering, Bossenstrategie en het Aanvalsplan Grutto.
 - In overgangsgebieden rondom Natura 2000-gebieden maatregelen nemen op basis van de Natuurdoelanalyses (onder andere hydrologie, stikstof, beheer).
 - Alle ruimtelijke ontwikkelingen zoveel als mogelijk natuurinclusief vormgeven. Dit draagt ook bij aan de samenhang tussen landelijk en stedelijk gebied in de provincie Utrecht (conform Ruimtelijk voorstel Provincie Utrecht).
3. Klimaatopgave landbouw en landgebruik
 - Veenweide broeikasgasreductie verder oppakken volgens de uitvoeringsstrategie van de Regionale Veenweide Strategie
 - Methaanreductie veehouderij in alle gebieden oppakken. In overleg met de agrarische sector de mogelijkheden hiervoor bespreken (technische maatregelen, extensivering, meekoppelkansen) en afspraken maken over de te nemen maatregelen.
 - Broeikasgassen reduceren bij ontwikkeling natte natuur
 4. Duurzaam agrarisch toekomstperspectief
 - We streven naar een circulaire, natuurinclusieve en klimaatneutrale landbouw die economisch rendabel is en die bovenal gewaardeerd wordt door boer en burger. Dit toekomstbeeld geeft richting aan de transities die nodig zijn.
 - Duidelijkheid en een goede boterham: we zorgen voor vergunningen die op orde zijn en duidelijkheid voor de lange termijn, waarbij de blijvende boeren in bedrijfseconomisch opzicht een goed toekomstperspectief hebben.
 - Keuzemogelijkheden: we bieden ruimte voor verschillende bedrijfsmodellen.

- Al geleverde prestaties tellen mee: veel bedrijven hebben al flinke stappen gezet. Deze koplopers geven het voorbeeld. Daarom zetten we waar mogelijk relatieve opgaven (zoals een reductiepercentage stikstof) om naar doelen in absolute getallen op bedrijfsniveau (zoals ammoniakemissie per hectare).
 - Grond: beschikbare grond zetten we zoveel mogelijk in de gebiedsprocessen.
 - Instrumenten: een goed instrumentarium zien we als een randvoorwaarde
 - Generieke streefwaarden: we streven naar 30% generieke reductie van stikstof via voer- en managementmaatregelen (zie Praktijknetwerk Nederland) mits aantoonbaar effectief en goedgekeurd door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.
 - Nu het Landbouwakkoord er niet is gekomen, is het aan ons als provincies om bij het Rijk aan te dringen op regelingen die de sector kunnen helpen te verduurzamen en daarbij tevens de sector voldoende verdienvermogen bieden met zekerheden voor de lange termijn. Wij zien dit als belangrijke randvoorwaarde voor een duurzaam agrarisch toekomstperspectief. Waar mogelijk kan de provincie hier ook zelf instrumenten op ontwikkelen.
5. We pakken de opgaven in samenhang op:
- In samenhang zorgen we voor effectief doelbereik en ruimtebeslag met oog voor de vitaliteit van het gebied. Hierbij zetten we in op zoveel mogelijk meervoudig ruimtegebruik, waarbij we ook andere opgaven betrekken zoals de kansen voor Groen Groeit Mee en de energietransitie.
 - We gaan alvast met geen-spijt-maatregelen aan de slag.
6. We houden rekening met drie tijdvakken:
- Korte termijn (0 tot 3 jaar): intensiveren of op gang brengen van de uitvoering in gebieden en samen met de agrarische ondernemers. We proberen zoveel als mogelijk PAS-melders te legaliseren en de vergunningverlening weer op gang te brengen.
 - Middellange termijn (3 tot 10 jaar): de opgaven met een ruimtelijke component worden opgepakt (bijvoorbeeld via inzet van het verkavelingsinstrument); focus op het realiseren van de KRW-opgaven (2027) en de NPLG-opgaven (2030). Dit vraagt snelheid en urgentie, een adaptieve aanpak en blijvend innoveren.
- Lange termijn (10 tot 25 jaar): doorkijk naar 2050. Dat lijkt soms ver weg, maar is dat niet. Voor een gemiddeld boerenbedrijf is het nu al van belang – voor de financiering van bijvoorbeeld een nieuwe stal of gesprekken over de opvolging van het bedrijf – om perspectief te hebben over 'later'. Dit geldt uiteraard net zo goed voor andere sectoren, zoals de energie-sector, de drinkwatervoorziening en de woningbouw.
 - We zijn transparant over later, in overleg over straks en pakken op waar we het nu al over eens zijn.
7. Koppeling met het RO-traject:
- Het UPLG is een belangrijke bouwsteen van het Provinciaal Ruimtelijk Voorstel Utrecht dat in oktober 2023 opgeleverd wordt.
 - We streven naar een slim gebruik van bestaande en nieuwe ruimtelijke ordeningsinstrumenten bij de totstandkoming.

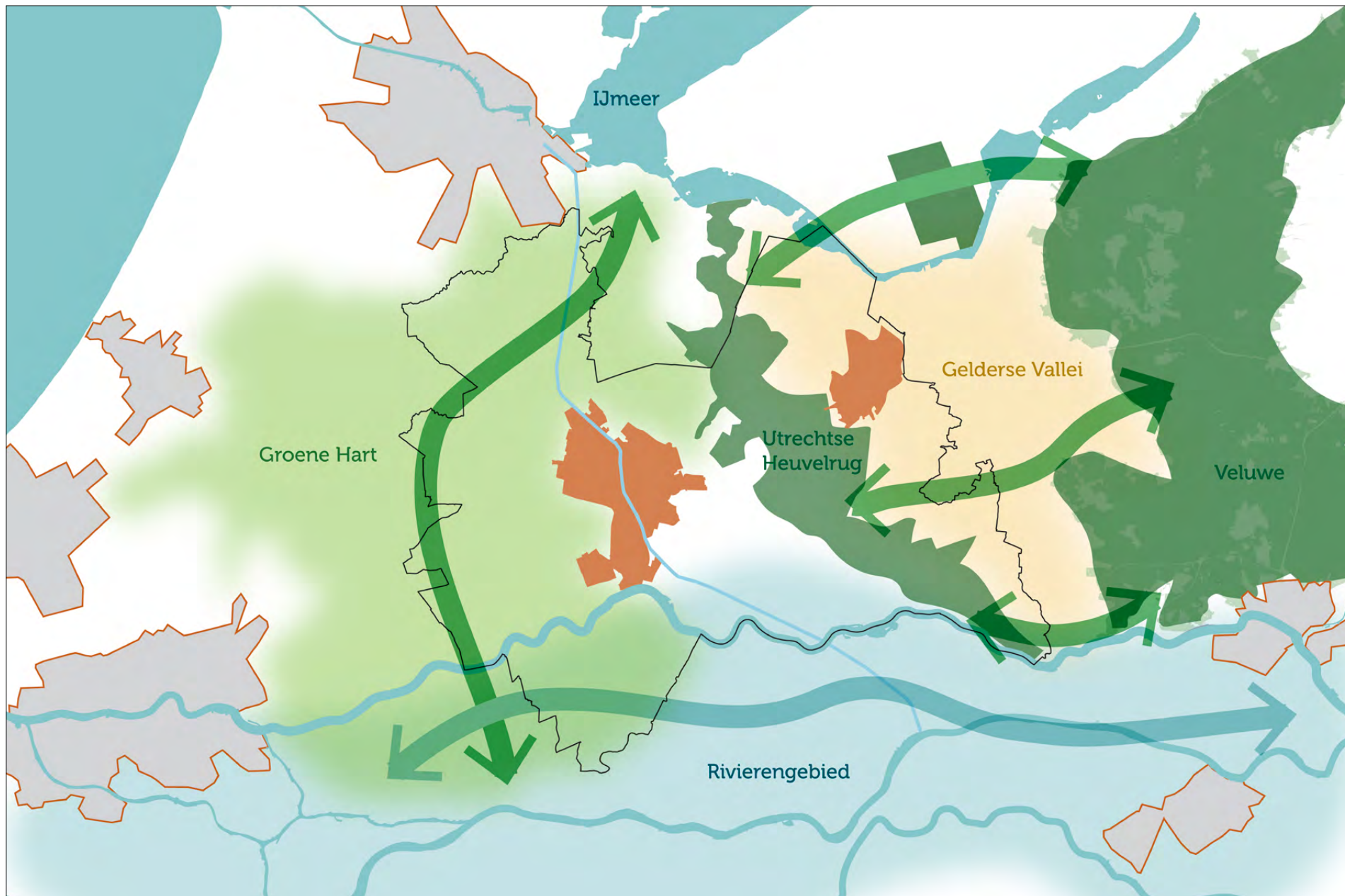
3 Het Utrechtse landschap als basis voor het UPLG

Het Utrechtse landschap is bijzonder gevarieerd. Van de openheid van Eemland of de Lopikerwaard tot de intimiteit van een kersenboomgaard in de Kromme Rijn. En van een open plek in het bos van de Utrechtse Heuvelrug of een spannend fort van de Nieuwe Hollandse Waterlinie tot de dramatische overgang van de historisch beladen Grebbeberg naar het rivierenlandschap van Rijn en Lek. Het landschap van de provincie Utrecht kent vele gezichten.

We kiezen er nadrukkelijk voor deze diversiteit aan landschappen als basis te nemen voor de aanpak van het landelijk gebied. We kiezen voor een gebiedsgerichte aanpak met de landschapsindeling uit de Omgevingsvisie als basis. De belangrijkste redenen om de landschappen als vertrekpunt te nemen zijn:

- Het landschap is altijd in ontwikkeling en elk landschap heeft ruimte voor een vorm van dynamiek. Maar wel op zo'n manier dat het ten goede komt aan de kwaliteiten van het betreffende landschap. Elk Utrechts landschap heeft zijn eigen kwaliteiten die mede richting geven aan de toekomst van het gebied.
- De kenmerken van de landschappen zijn ontstaan vanuit het bodem- en watersysteem en het voortbouwen daarop. Deze inzet met de landschappen als basis sluit daarmee goed aan op de denklijn en structurerende keuzes van 'water en bodem sturend' waarin de natuurlijke systemen in principe leidend zijn.
- De landschappen zijn herkenbaar voor onze bewoners en ondernemers, de variatie en afwisseling aantrekkelijk. Iedereen ervaart het verschil tussen het veenweidegebied met zijn openheid en de bossen van de Utrechtse Heuvelrug.

In dit hoofdstuk geven we een beeld van de vijf karakteristieke landschappen in Utrecht. Daarnaast geven we aan welke landschappelijke, doorgaande structuren in de provincie belangrijk zijn. De landschappen en de landschappelijke structuren vormen de basis voor de analyse, structurerende principes en landschappelijke keuzes in de vervolghoofdstukken van dit UPLG.

Kaart 1 landschappelijke positionering provincie Utrecht (Veenenbos en Bosch, 2023)

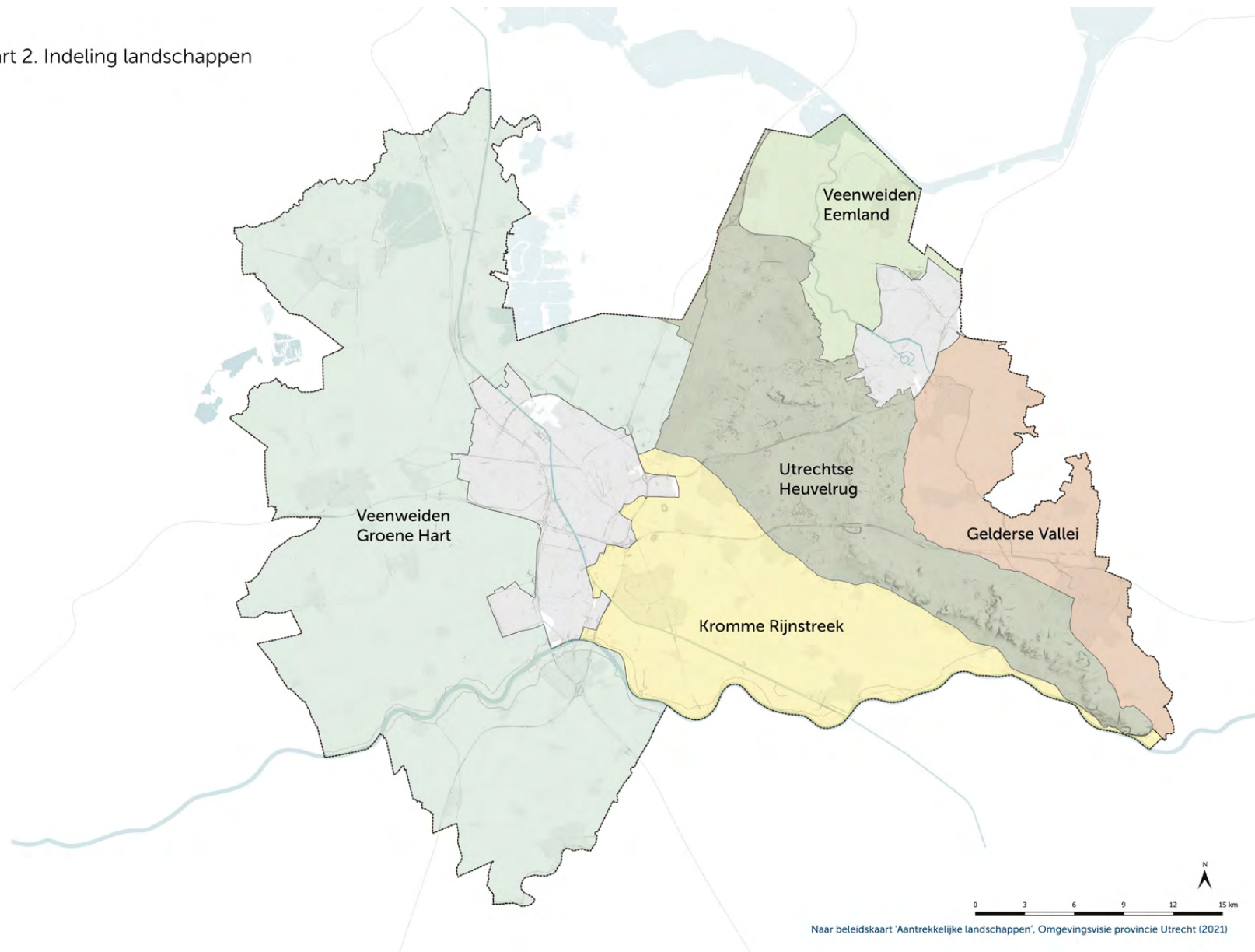
3.1 Vijf karakteristieke Utrechtse landschappen

De landschappen in de provincie Utrecht staan niet op zichzelf. Ze zijn vaak onderdeel van grote nationale en internationale landschappen en verbindingen zoals het rivierengebied, de stuwwallen en laagten uit de ijstijden en de grote wateren en meren (zie kaart 1). Zo maken de landschappen van Utrecht deel uit van het Groene Hart, de stuwwallen van de Utrechtse Heuvelrug en Veluwe en het stroomgebied van de Rijn. Tussen deze landschappen liggen grote, groene verbindingen. De Omgevingsvisie onderscheidt binnen deze context de volgende landschappen in de provincie Utrecht:

1. Veenweidegebied Groene Hart
2. Veeweidegebied Eemland
3. Utrechtse Heuvelrug
4. Kromme Rijnstreek
5. Gelderse Vallei

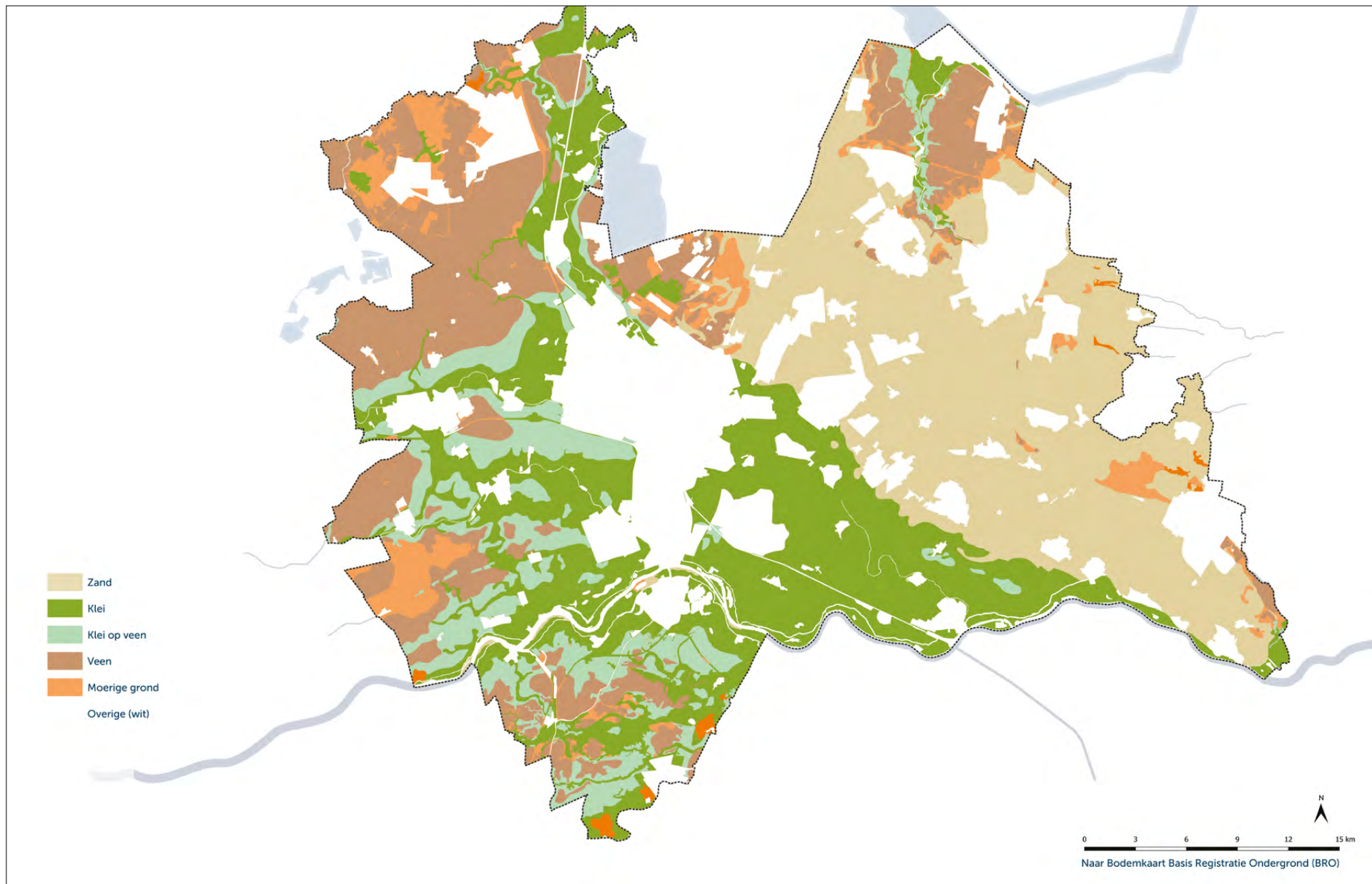
Kaart 2. Indeling landschappen

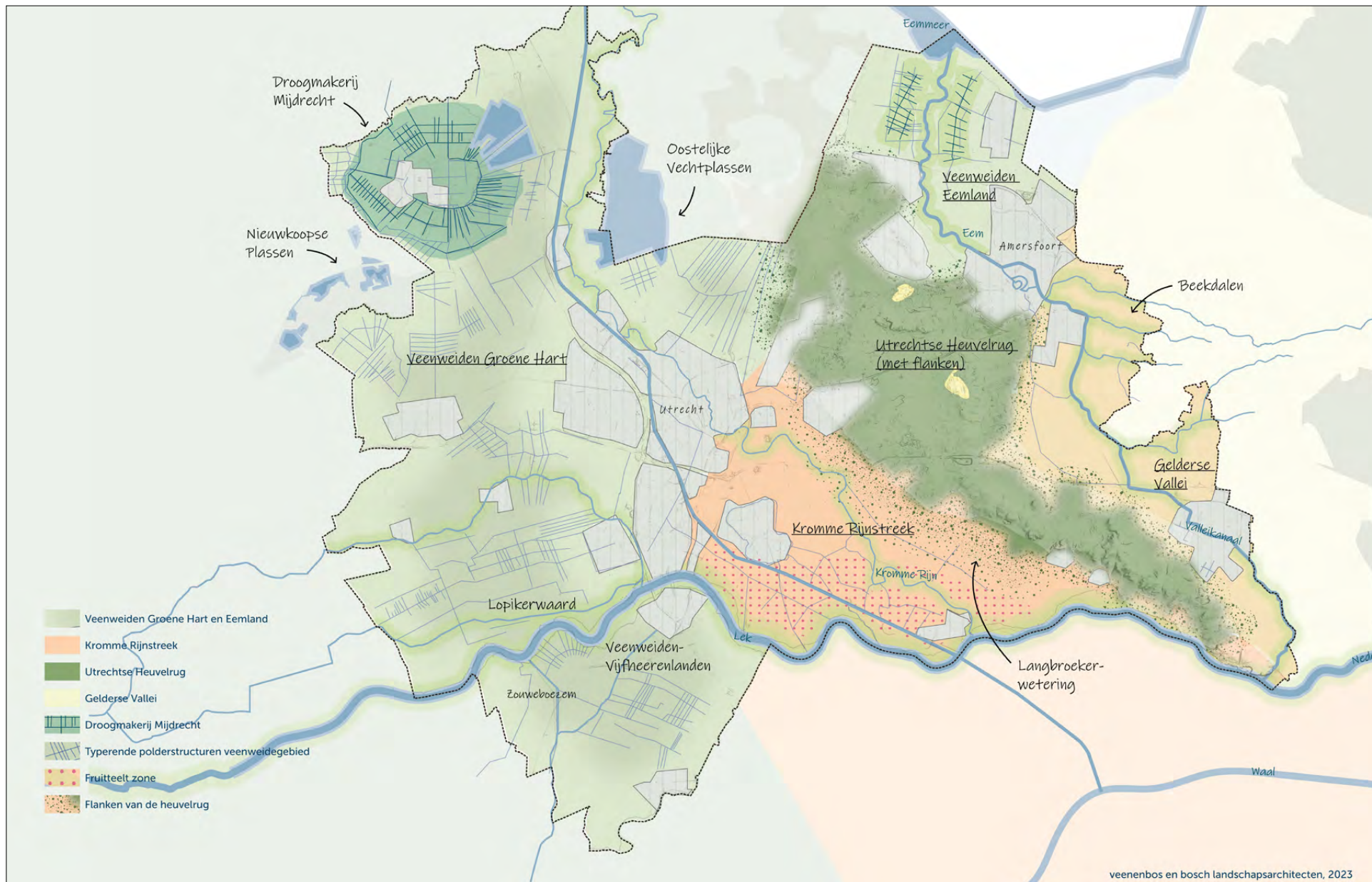
Kaart 2 indeling landschappen

Ieder van deze landschappen heeft een aantal kernkwaliteiten, zie voor een nadere toelichting hierop 'De kwaliteitsgids Utrechtse landschappen' (provincie-utrecht.nl/onderwerpen/natuur/landschap). Hieronder geven we per landschap een algemene karakteristiek, zetten we op een rij wat de kernkwaliteiten uit de Kwaliteitsgids zijn en geven we aan de hand van foto's een beeld van het landschap. Aan het einde van de paragraaf beschrijven we welke structuren vanuit erfgoed waardevol zijn om mee rekening te houden.

Kaart 3 Bodemkaart

Kaart 4 Landschappenkaart

Veenweidegebied Groene Hart

Veenweidegebied Groene Hart

Het westelijk en noordoostelijk deel van de provincie (circa 1/3 van de provincie) is veenweidegebied. Dit deel van de provincie bestaat uit het karakteristieke Hollandse, open polderlandschap met smalle percelen en veel sloten en weteringen. De verkaveling met diepe opstreckende kavels en de vele lintbebouwing zijn karakteristiek en komen voort uit de oorspronkelijke middeleeuwse cope-ontginning. Het gebied kent een uitgebreid en ingenieus watersysteem met een uitgebreid stelsel van boezems voor de water aan- en afvoer. De Oude Hollandse Waterlinie loopt van noord naar zuid door het Groene Hart en heeft met zijn inundatiegebieden gebruik gemaakt van dit watersysteem en de lage ligging. Aan de noord- en oostzijde bevindt zich het UNESCO Werelderfgoed Hollandse Waterlinies (de Stelling van Amsterdam en de Nieuwe Hollandse Waterlinie) waarvan de kenmerken het watermanagement (zoals dijken, sluizen en inundatiegebieden), het strategische landschap (open en groen) en de militaire werken (met de open schootsvelden) zijn. De bodem varieert in het gebied van veen tot klei-op-veen. In delen is het veen ontgonnen en turf gewonnen. Soms zijn plassen achtergebleven, rond Mijdrecht is een droogmakerij ontstaan.

De veenweiden zijn momenteel voor een groot deel landbouwgebied met de melkveehouderij als grootste tak. Binnen het gebied vormen de Lek, Hollandsche IJssel, Oude Rijn en de Vecht belangrijke rivieren waarlangs steden en dorpen gevestigd zijn. Met zijn rust en stilte vormt het gebied een tegenhanger van de omringende Randstad. Het Utrechtse veenweidegebied vormt samen met de veenweiden van Zuid-Holland en Noord-Holland het Groene Hart. Het gehele Groene Hart is door het Rijk aangewezen als NOVEX-gebied.

Kernkwaliteiten Groene Hart: 1. Openheid, 2. (veen)weidekarakter (incl. strokenverkaveling, lintbebouwing, etc.), 3. Landschappelijke diversiteit en 4. Rust & stilte 5. Cultuurhistorisch waardevolle ontginningsstructuren en watersystemen.

openheid

veehouderij

Veenweidegebied Eemland

Veenweidegebied Eemland

Het Eemland ligt in het noordoosten van de provincie Utrecht tegen de randmeren aan. Kenmerkend voor Eemland is het open, weidse en vrijwel lege landschap. Ook Eemland is waterrijk, kent veel sloten en heeft een typerende slagenverkaveling. Het hele gebied watert af op de Eem die centraal ligt. De Eem met zijn dijken snijdt als een wig door dit lege land en watert uit op het Eemmeer, deel van de voormalige Zuiderzeekust. De bodem van het gebied bestaat grotendeels uit klei op veen.

Het typerende gebruik wordt gevormd door grondgebonden melkveehouderij en is één van de beste weidevogelgebieden in Nederland. In het gebied is relatief veel agrarisch natuurbeheer. Alle woonkernen liggen aan de randen van het gebied, de rivier de Eem vormt een belangrijke recreatieve route voor met name Amersfoort. Eemland ligt in de regio Amersfoort en is onderdeel van NOVEX-gebied Utrecht-Amersfoort.

Kernkwaliteiten Eemland: 1. Extreme openheid, 2. Slagenverkaveling, 3. Veenweidekarakter, 4. Historie van de Zuiderzee, 5. De hierin gelegen Grebbelinie en 6. Overgangsgebieden (bij Eemnes, Soest en Amersfoort).

openheid

langs de Eem

Utrechtse Heuvelrug

Utrechtse Heuvelrug

De Utrechtse Heuvelrug loopt van het Gooimeer tot aan de Grebbeberg. Na de Veluwe is het gebied het grootste bos- en heidegebied van Nederland. Het omvangrijke en aaneengesloten boscomplex ligt op een reliëfrijke, glooiende ondergrond die ontstaan is in de ijstijden. De ondergrond bestaat uit zandgronden, her en der vinden we stuifzanden en vennen. Vooral de flanken van de heuvelrug vormden al vroeg een aantrekkelijke plek om te wonen, hier vinden we reeksen van lommerrijke steden en dorpen. De Utrechtse Heuvelrug kent daarnaast veel landgoederen en buitenplaatsen met parken en waterpartijen met een bijzondere cultuurhistorische waarde. Er zijn weinig agrarische bedrijven in het gebied, deze liggen vooral op de flanken.

Dit alles maakt het gebied zeer populair voor recreatie en het levert zo een grote bijdrage aan het aantrekkelijke vestigingsklimaat van de provincie Utrecht voor bewoners en bedrijven. In het gebied ligt een aantal grote defensie terreinen. Ten zuiden van de A28 heeft het gebied de status van Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug, één van de 21 nationale parken in Nederland en het enige in de provincie Utrecht.

Kernkwaliteiten Utrechtse Heuvelrug: 1. Robuuste eenheid, 2. Reliëfbeleving en 3. Extreme historische gelaagdheid

beukenbos

heide

Kromme Rijnstreek

Kromme Rijnstreek

De Kromme Rijnstreek vormt de overgang van de Utrechtse Heuvelrug naar de rivier, die bij Wijk bij Duurstede overgaat van de Nederrijn in de Lek. Direct aan de voet van de Heuvelrug ligt het gebied dat wordt aangeduid als Langbroekerwetering. Het is een zeer afwisselend, halfopen gebied. Ook cultuurhistorisch en landschappelijk waardevol met diverse kastelen en ridderhofsteden die zich hier op de flank van de heuvelrug al vroeg hebben gevestigd. In het gebied komt kwelwater vanaf de heuvelrug naar boven, zeer schoon water waardoor hoge natuurwaarden mogelijk zijn. Landbouw en natuur wisselen elkaar in de Langbroekerwetering af; dit halfopen coulisselandschap wordt zeer gewaardeerd.

Ten zuiden van het gebied Langbroekerwetering ligt het open rivierenlandschap van de Kromme Rijn en het Eiland van Schalkwijk. Het landschap is hier meer open, maar ook afwisselend. Het beeld wordt hier bepaald door de afwisseling in de ondergrond veroorzaakt door de rivier en het daarbij passende grondgebruik. We herkennen de vooral open uiterwaarden, de zandige oeverwallen met een reeks van dorpen en veel fruitteelt en tot slot het grasland op de stevige klei in de komgronden.

In de uiterwaarden krijgen de rivier en de natuur steeds meer de ruimte. Op de overgang van de Langbroekerwetering naar het Eiland van Schalkwijk ligt de rivierloop van de Kromme Rijn, met langs deze loop een reeks van dorpen. De Kromme Rijn en het Eiland van Schalkwijk maken tevens deel uit van het UNESCO Werelderfgoed Hollandse Waterlinies (Kromme Rijn diende als watertoevoer voor inundatie bij Utrecht en het Eiland van Schalkwijk is belangrijk als open inundatiegebied rondom forten).

Kernkwaliteiten Kromme Rijnstreek: 1. Schaalcontrast van zeer open naar besloten, 2. Samenhangend stelsel van rivier-uiterwaard-oeverwal-kom, 3. Samenhangend stelsel van hoge stuwwal-flank-kwelzone-oeverwal-rivier en de Langbroekerwetering en 4. De Kromme Rijn als vesting en vestiging.

fruitteelt

rivier de Lek

Gelderse Vallei

Gelderse Vallei

Het Utrechts deel van de Gelderse Vallei loopt van de Nederrijn bij Rhenen tot aan de stadsgrenzen van Amersfoort en ligt aan de oostzijde van de Heuvelrug. Het is een deel van de laagte die in de voorlaatste ijstijd is ontstaan tussen de Utrechtse Heuvelrug en de Veluwe. De Gelderse Vallei ligt in de provincies Gelderland en Utrecht. Het landschap is gevarieerd, kleinschalig en afwisselend. We vinden er besloten landgoederen en ruime agrarische werk-landschappen. Ook aan deze kant van de Heuvelrug komt kwelwater naar boven. Aan de oostzijde stromen verschillende beken vanuit Gelderland af om samen te komen in het Valleikanaal dat uitmondt in de Eem bij Amersfoort. Het Valleikanaal en het omliggende watersysteem van inundatiegebieden vormt onderdeel van de Grebbelinie. Op de flank van de heuvelrug vinden we een reeks van dorpen.

De landbouw in de Gelderse Vallei kent relatief veel intensieve veehouderij (met een concentratie in het landbouwontwikkelingsgebied ten zuiden van Woudenberg, Scherpenzeel en Renswoude) en veel gemengde landbouwbedrijven. De gemeenten Rhenen, Veenendaal en Renswoude zijn onderdeel van de Regio Foodvalley 'de topregio op het gebied van agrifood': een regionale samenwerking tussen overheden, ondernemers en onderwijs- en kennisinstellingen. De samenwerking richt zich op de hele voedselketen van voedselproductie, toelevering, verwerking tot detailhandel. Het gebied ligt in het NOVEX-gebied Arnhem-Nijmegen-Foodvalley met een flinke woning- en werkopgave.

Kernkwaliteiten Gelderse Vallei: 1. Rijk gevarieerde kleinschaligheid, 2. Stelsel van beken, griften en kanalen, 3. De hierin gelegen Grebbelinie en 4. Overgang van Vallei naar stuwwal (luwe Flank).

afwisselend landschap

Valleikanaal

Erfgoed provincie Utrecht

Erfgoed provincie Utrecht

Utrecht hecht waarde aan het bewaren en zichtbaar houden van zijn rijke historie. De cultuurhistorische waarden van de leefomgeving willen wij beschermen en benutten, door ze beter zichtbaar en beleefbaar te maken en door ze te gebruiken als dragers en aanjagers van ruimtelijke kwaliteit bij ruimtelijke ontwikkelingen. We hebben een aantal landschappelijke ensembles en structuren aangewezen waarvoor bijzondere aandacht nodig is. In deze cultuurhistorische hoofdstructuur leggen we de nadruk op gebieden die gemeentegrenzen overstijgen: historische buitenplaatszones, militair erfgoed (waaronder Hollandse Waterlinies), agrarische cultuurlandschappen, archeologisch waardevolle zones en historische infrastructuur.

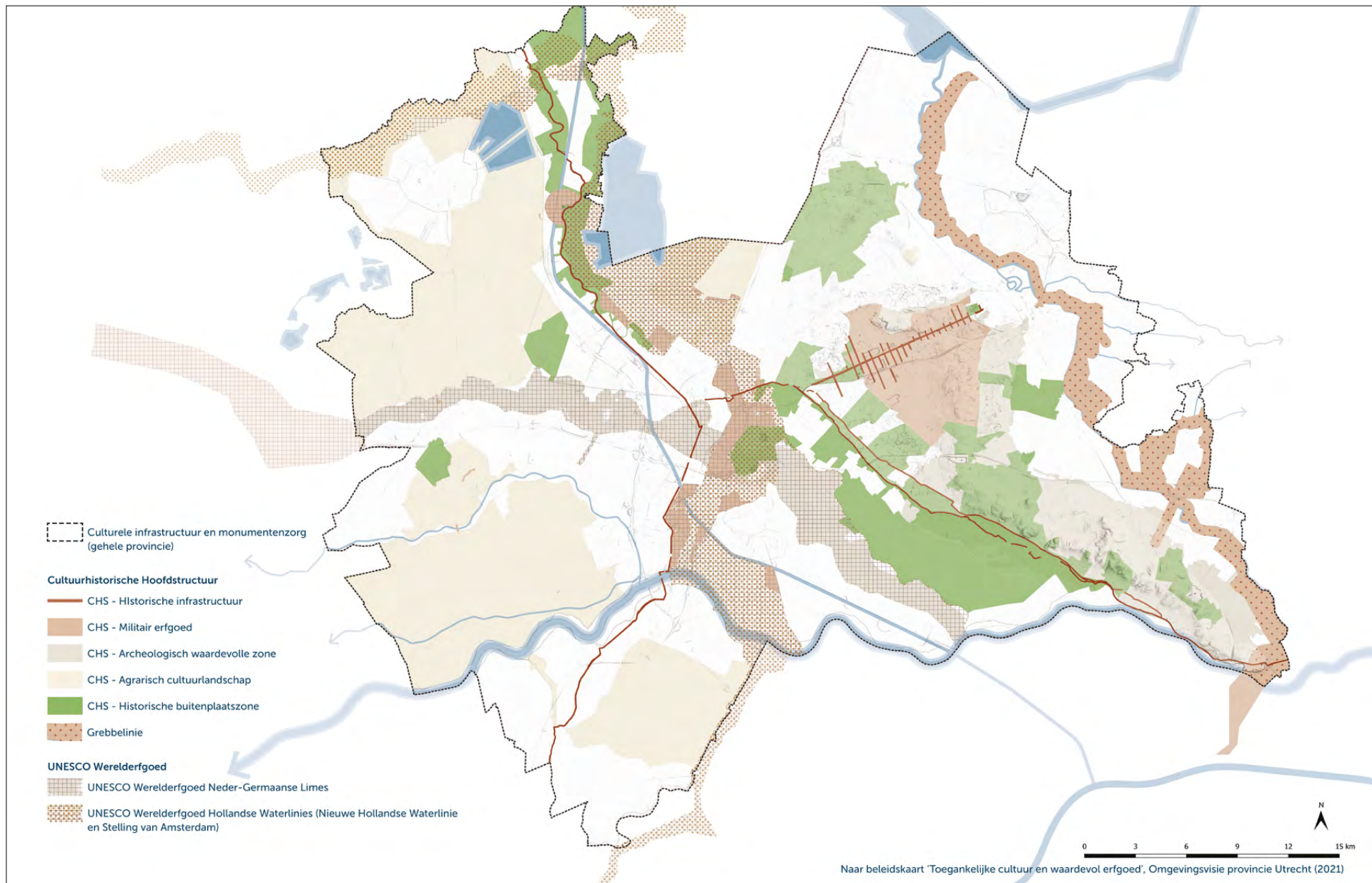
De uitzonderlijke universele waarde van het UNESCO Werelderfgoed 'Hollandse Waterlinies' en de 'Neder-Germaanse Limes' verdienen bijzondere aandacht. Bij ontwikkelingen in het UNESCO-gebied mag de uitzonderlijke universele waarde niet worden aangetast. In de Omgevingsverordening staan de kernkwaliteiten van de Hollandse Waterlinies en de Neder-Germaanse Limes benoemd. In de Gebiedsanalyses Kernkwaliteiten Hollandse Waterlinies zijn per gebied deze kernkwaliteiten nader uitgewerkt.

historische loopgraven

landgoed Broekhuizen

Kaart 5 Cultuurhistorische hoofdstructuur

3.2 Landschappelijke hoofdstructuren in Utrecht

Naast de vijf karakteristieke Utrechtse landschappen onderscheidt de provincie Utrecht een aantal belangrijke landschappelijke hoofdstructuren. Deze structuren doorkruisen en verbinden de verschillende landschappen in en aangrenzend aan de provincie. Ze zorgen voor herkenbaarheid en samenhang, kennen meestal een lange historie en zijn vaak onderdeel van belangrijke routes voor mensen en/of flora en fauna. Voor het UPLG zijn de volgende landschappelijke hoofdstructuren uit de Omgevingsvisie van de provincie Utrecht het meest relevant:

1. Groenblauwe en recreatieve hoofdstructuur
2. De 'Linies'
3. Samenhangend groot natuursysteem

Hieronder staat een beschrijving per type hoofdstructuur en geven we met kaart X aan waar de hoofdstructuren liggen. Een uitgebreide toelichting staat in de Omgevingsvisie provincie Utrecht.

Groenblauwe en recreatieve hoofdstructuur

De leefomgeving van de provincie Utrecht biedt veel kansen voor gezond leven. Onze steden en dorpen worden omringd door groene landschappen. Een schone en rustige omgeving is vaak nabij. Wij hebben een samenhangend hoofdrouthenetwerk voor wandelen, fietsen en varen. Dit netwerk verbindt onze woon-, werk- en leefgebieden met het ruime vrijetijdsaanbod, aantrekkelijke recreatiegebieden, landschappen en natuurgebieden in het landelijk gebied.

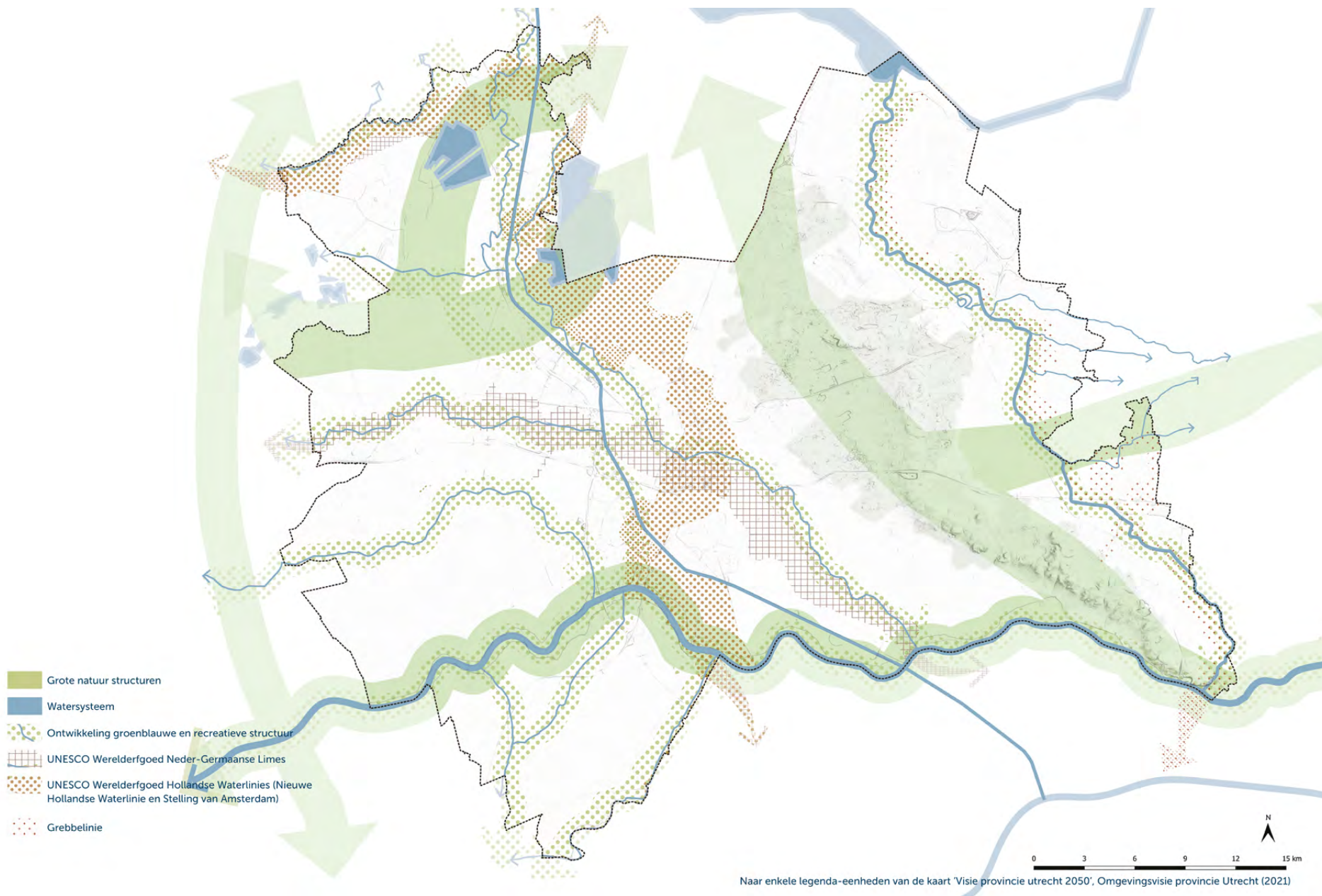
De verwachte groei van mensen en activiteiten in onze provincie zal voor een nog intensiever gebruik van dit netwerk zorgen. We zetten daarom in op de (door)ontwikkeling van de robuuste groenblauwe en recreatieve hoofdstructuur. De structuur valt in belangrijke mate samen met de bestaande doorgaande waterlopen in de provincie: Amstel, Angstel, Vecht, Grote Heijcop/Bijleveld/Geer, Oude Rijn/Leidsche Rijn, Singel Utrecht, Kromme Rijn, Hollandsche IJssel, Inundatiekanaal Lunetten/Laagraven, Amsterdam-Rijnkanaal, Merwedekanaal, Nederrijn-Lek, Diefdijk, Linge, Zouweboezem, Eem/Grift, Valleikanaal, Laak en de beken rond Amersfoort en omvat ook de Utrechtse Heuvelrug.

langs de Eem

langs de Vecht

Kaart 6 Structurenkaart

Linies en limes

De cultuurhistorische hoofdstructuur toont met de Hollandse Waterlinies, de Grebbelinie en de Limes een aantal belangrijke doorgaande structuren. Ze vinden allen hun oorsprong in militaire verdedigingssystemen, waarbij de waterlinies bestaan uit ingenieuze watersystemen (dijken, sluizen en inundatiegebieden), strategisch landschap en militaire werken (forten). Met een omvangrijke opgave in het landelijk gebied voor de boeg is belangrijk om deze cultuurhistorische structuren in het oog te houden zodat ze beter zichtbaar en beleefbaar worden door ze te versterken en te gebruiken als dragers en aanjagers van ruimtelijke kwaliteit bij ontwikkelingen.

Samenhangend groot natuursysteem

Onze provincie heeft een netwerk met robuuste natuur met een aantal grote en verschillende typen natuursystemen: het rivierengebied (dynamische natuur van rivier met uiterwaarden), de veenweidegebieden Groene Hart en Eemland (agrarische natuur met weidevogels én moerassen en plassen) en de Utrechtse Heuvelrug (bos, heide en landgoederen). De kern van ons natuurbeleid is het beschermen en ontwikkelen van beleefbare natuur en het behouden en herstellen van de biologische diversiteit. Bestaande natuurgebieden (Natura 2000-gebieden en Natuurnetwerk Nederland) worden beschermd, verder ontwikkeld en onderling beter verbonden. Dit netwerk vormt de basis voor het behoud en herstel van het overgrote deel van de van nature in Nederland voorkomende soorten dieren, planten en micro-organismen.

De ambitie van de provincie Utrecht is om het netwerk tot één samenhangend groot natuursysteem te ontwikkelen. Op de kaart staat dit samenhangende natuursysteem met de beoogde (deels bestaand en deels nog te realiseren) ecologische verbindingen tussen de grote natuureenheden: Utrechtse Heuvelrug, rivierengebied en de moerasgebieden van het Groene Hart. De ecologische verbinding tussen de Utrechtse Heuvelrug en Veluwe is in afstemming met het Ruimtelijk Voorstel van de provincie Utrecht alvast toegevoegd op deze kaart.

Post van Lambalgen

bos

4 Structurerende principes

4.1 Inleiding

In de fase van Starnotitie naar Koersnotitie is voor de verschillende beleidsthema's (water, natuur, klimaat en landbouw) relevante informatie en kaartmateriaal bijeengezocht, gefilterd en geanalyseerd. Dit ging o.a. om analyses van het bodem- en watersysteem, om de natuurdoelanalyses van de N2000-gebieden, de doorvertaling van de VHR-gebieden, analyses van mogelijke varianten voor de ammoniakreductie, inventarisatie van de landbouwstructuur en mogelijkheden voor aanvullend instrumentarium. Ook de gebiedsagenda's, voor zover beschikbaar, hebben als bouwsteen gediend. Dit geldt ook voor de informatie die is opgehaald tijdens de hackathondagen met waterschappen, gemeenten, natuurorganisaties en landbouworganisaties. Dit alles heeft geleid tot een hoofdstuk Analyses en Verkenningen die we voor de leesbaarheid van het hoofddocument in zijn geheel in de vorm van een bijlage hebben toegevoegd (zie bijlage 3).

Samenvattend kan over de analyses en verkenningen het volgende gezegd worden:

- **Water:** De analyse van het watersysteem laat zien dat er flinke een opgave ligt om beter voorbereid te zijn op het veranderend klimaat en om te voldoen aan de KRW-doelen voor oppervlakte- en grondwater. Vraagstukken als opvang van piekbuien, vasthouden en bergen van water zodat we beter bestand zijn tegen droogte en verminderen uitspoelen nutriënten in verband met de waterkwaliteit zijn groot en urgent. Vaak vraagt dit maatwerkoplossingen per gebied maar ze zijn deels ook van regionale of zelfs van de nationale schaal, zoals het vraagstuk van voldoende water.
- **Natuur:** De grootste prioriteit voor de korte termijn is het herstel van de Natura 2000-gebieden. Daarnaast is het voor de biodiversiteit essentieel dat we het Natuurnetwerk Nederland versterken, dat we de Vogel- en Habitatrichtlijnsoorten beter beschermen en het areaal bos te vergroten. Ook het uitbreiden van de groenblauwe dooradering in het agrarisch gebied levert een belangrijke bijdrage aan herstel van de (agrarische) natuur.
- **Klimaat:** De klimaatdoelen zijn gericht op 2030 als tussenstap naar klimaatneutraliteit in 2050. Dit vraagt om de inzet op een lange termijn koers, bestaande uit vier onderdelen: reductie van broeikasgassen uit veenbodems, reductie van methaanuitstoot uit de veehouderij, reductie van broeikasgassen uit ontwikkeling van natte natuur en CO2-vastlegging in natuur en bos.

- **Landbouw:** de landbouw heeft een grote uitdaging. Om de voorgaande doelen te bereiken is een transitie van de landbouw in de richting van een meer natuurinclusieve kringlooplandbouw onontkoombaar. Op onderdelen is dit ook al volop aan de gang, zie de talrijke mooie voorbeelden. Maar er is meer nodig. Het toekomstbeeld is dat het agrarische bedrijf van de toekomst niet alleen zorgt voor voedselproductie, maar ook een belangrijke landschapsbeheerder is. Uiteraard is het noodzakelijk dat hier voldoende inkomsten tegenover staan, die ook langjarig in bedrijfs-economisch opzicht voldoende zekerheid bieden. Nu er geen Landbouwakkoord is gekomen, gaan we als provincie gesprekken aan met het Rijk om hier een oplossing voor te vinden.

Dit alles is in bijlage 3 verder toegelicht en geïllustreerd met achtergrondinformatie in de vorm van tabellen, grafieken en kaarten. De analyse vormt de onderbouwing van dit hoofdstuk 4 waarin we de structurerende principes beschrijven die de inhoudelijke koers aangeven voor dit UPLG. De structurerende principes zijn thematisch. In het hoofdstuk erna, hoofdstuk 5 worden ze toegepast op het niveau van de landschapstypen en dan wordt ook duidelijk hoezeer de opgaven en de maatregelen met elkaar samenhangen.

Dit hoofdstuk geeft een aantal structurerende principes aan de hand van drie thema's. De eerste twee thema's omvatten de doelen die centraal staan in deze Koersnotitie en zijn een nadere uitwerking van twee van de zeven thema's zoals benoemd in de Provinciale Omgevingsvisie (maart 2021). Het derde thema voegt de andere thema's van de Omgevingsvisie samen in termen van 'koppelkansen':

1. klimaatbestendig en waterrobuust;
2. toekomstbestendige natuur en landbouw;
3. koppelkansen en randvoorwaarden vanuit de andere thema's.

4.2 Thema Omgevingsvisie 'Klimaatbestendig en waterrobuust'

Het veranderend klimaat met extreme weersituaties vraagt om aanpassingen in het watersysteem, grondgebruik en ruimtelijke inrichting. Er zijn keuzes en inzet nodig voor het realiseren van voldoende water, schoon water, een vitale bodem en ruimte voor water. Daarbij passen de volgende structurerende principes.

Figuur 3, de 7 thema's uit de Omgevingsvisie Provincie Utrecht (2021)

4.2.1 Structurerende principes schoon water

1. Schoon en voldoende water: voldoen aan de wettelijke normen van de kaderrichtlijn Water

- We zetten ons er maximaal voor in dat de grondwater- en oppervlaktewaterlichamen in 2027 voldoen aan de wettelijke normen zoals vastgelegd in de Kaderrichtlijn Water.
- De grondwaterafhankelijke Natura 2000-gebieden zijn in 2027 hydrologisch op orde zodat ze voldoen aan de KRW-doelen.

Het is onzeker of alle KRW-doelen tijdig in 2027 gehaald zullen zijn, zowel voor grond- als oppervlaktewater.

Voor het oppervlaktewater gaat het zowel om de oppervlaktewaterlichamen als de categorie 'overige wateren'. In 2024 zal onder leiding van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat een tussenevaluatie voor de KRW worden uitgevoerd. Dan zal blijken of aanvullende KRW-maatregelen nodig zijn om de KRW-doelen te halen. Het UPLG vormt een belangrijke impuls om de waterkwaliteit nog verder te verbeteren, naast de KRW-maatregelen. Hiertoe doen we het volgende (oppervlaktewater):

- Goede landbouwpraktijk: We zetten maximaal in op het uitbreiden van een goede landbouwpraktijk met ecologische slootbeheer en minimale uitspoeling van nutriënten, gewasbeschermingsmiddelen en andere landbouw gerelateerde stoffen, onder andere via het Deltaprogramma Agrarisch Waterbeheer (DAW) en de subsidiemogelijkheden van het Agrarisch natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) en andere subsidiemogelijkheden uit het nationaal Strategisch Plan (NSP/GLB). Om te zorgen dat dit bij alle boeren de standaard is, zetten we richting het Rijk maximaal in op uitbreiding van de mogelijkheden voor beheer via het ANLb (aanvullende financiering is nodig), in samenwerking met de agrarische collectieven en waterschappen.

- Ecologisch beheer verplichte bufferstroken: We stimuleren dat meer agrariërs de verplichte bufferstroken (Nitraatrichtlijn 7e Addendum) gaan beheren om de waterkwaliteit te verbeteren. Het gaat om in het ANLb gestelde beheereisen en aanvullende beheerschriften over niet scheuren van grasland, niet klepelen, maaien en afvoeren en een permanente vegetatie passend bij de droog-nat gradiënt van sloot naar perceel. Subsidie via ANLb is dan ook mogelijk voor het beheer van de bufferstroken.

Voor grondwater gaat het over de grondwaterlichamen en in het bijzonder de doelen van de beschermde gebieden, namelijk de Natura 2000-gebieden en gebieden met grondwater dat bestemd is voor menselijke consumptie. Hiervoor doen we het volgende:

- Instellen grondwateronttrekkingsplafond voor het behouden van de goede kwantitatieve staat van de grondwaterlichamen en het versterken van grondwaterafhankelijke functies (waaronder Natura 2000-gebieden en drinkwaterwingebieden). In de kabinetsbrief 'Water en Bodem Sturend' is aan provincies gevraagd om de noodzaak van een grondwateronttrekkingenplafond te onderbouwen in verband met effecten op grondwaterafhankelijke functies. Voor het eventueel instellen van een grondwateronttrekkingenplafond starten we als provincie een apart provinciebreed project op. Bij het instellen van een grondwateronttrekkingenplafond is het cumulatieve effect van alle onttrekkingen op grondwaterafhankelijke functies maatgevend. Daarbij ligt er dus een sterke relatie met maatregelen die in het kader van het UPLG worden genomen om de hydrologie van natuurgebieden te versterken. Indien de natuurdoelen met andere maatregelen bereikt kunnen worden is de opgave voor het grondwateronttrekkingenplafond beperkt.
- Stimuleren van een goede landbouwpraktijk: zie hiervoor bij oppervlaktewater.
- Stimuleren dat de grondwatervoorraad Utrechtse Heuvelrug wordt aangevuld en vergroot door water langer vast te houden en meer te infiltreren.

4.2.2 Structurerende principes robuust en klimaatbestendig water- en bodemsysteem

Deze principes sluiten aan op de structurerende keuzes uit de Kamerbrief 'Water en bodem sturend'.

2. Omgaan met droogte

We zetten in op lokaal en (boven)regionaal meer water vasthouden en bufferen voor tijden van droogte (in bodem, oppervlakte- en grondwater).

Om lokaal meer water vast te houden is een vitale bodem van belang. Dit sluit aan bij de samenwerking ten behoeve van een goede landbouwpraktijk. Om in tijden van droogte minder afhankelijk te zijn van de rivieraanvoer willen we ook op (boven) regionale schaal in ons eigen gebied meer water vasthouden (waterbuffers). Samen met het Rijk en onze andere partners gaan we zoeken naar bovenregionale buffermogelijkheden in het hoofdwatersysteem. Daarnaast gaan we samen met de waterbeheerders, de agrarische sector en andere relevante stakeholders aan de slag om de mogelijkheid van waterbuffers ook op regionale schaal verder uit te werken en de ruimtelijke component hiervan nader te duiden en een plek te geven in de provinciale Omgevingsvisie en ander ruimtelijk instrumentarium.

Ook op de zandgronden van de Utrechtse Heuvelrug en in de beekdalen zijn wellicht mogelijkheden voor buffering water, waarbij dit wel gevolgen zal hebben voor het hele hydrologische systeem en lokaal ook voor het landgebruik. Voor het vernatten van de veenweide onderzoeken we of het mogelijk is om in het gebied zelf meer water te bufferen zodat er in droge perioden minder water van elders aangevoerd hoeft te worden. Uit eerste berekeningen blijkt dat volledige onafhankelijkheid van het hoofdwatersysteem niet mogelijk is, omdat dit onder andere een onevenredig grote ruimtevrage betekent. In het veenweidegebied zal daarom aanvoer vanuit het hoofdwatersysteem waarschijnlijk altijd in meer of mindere mate nodig blijven. Zie verder hoofdstuk 6.

3. Omgaan met piekbuien

We zetten in op lokaal meer ruimte voor het opvangen van water bij piekbuien en op enkele zoekgebieden voor regionale piekberging.

We moeten leren omgaan met vaker voorkomende piekbuien, die niet meer met aanpassingen in het watersysteem zijn op te vangen. We zoeken daarom, met name in de lage delen, naar meer ruimte om bij piekbuien het water daar waar het valt beter vast te houden en daarbij kortdurend te bergen. Daarbij gaat het vooral om lokale mogelijkheden, hoewel er ook enkele zoekgebieden zijn voor piekberging op (boven)regionaal schaalniveau voor de extreme situaties. Daarnaast onderzoeken we samen met het Rijk en de waterschappen of het wenselijk en mogelijk is om de normen voor wateroverlast aan te passen in samenhang met het inzetten op het verlenen van schadevergoedingen en het kiezen van slimme plekken voor vernatting. Het is immers onvermijdelijk dat er op meer locaties tijdelijk water op het land geaccepteerd zal moeten worden of kleinere droogleggingen ontstaan.

4. Vermindering emissie broeikasgassen uit veenbodems (veenweidegebied)

We zetten in op het vernatten van het Utrechtse veenweidegebied:

- We gaan voort op de reeds ingezette weg, door in het veenweidegebied in gesprek te gaan met de agrarische ondernemers over het verhogen van de (grond)waterstand in hun percelen naar ca. 40 cm onder maaiveld
- In een klein deel van het veenweidegebied gaan we in gesprek over het streven naar hogere grondwaterstanden tot 20 cm onder maaiveld (op slimme plekken, bijvoorbeeld in de gebieden met de sterkste bodemdaling of waar combinaties met andere opgaven mogelijk zijn).

Toelichting:

In de Regionale Veenweiden Strategie (RVS) Utrechtse veenweiden (2022) is aangegeven dat deze verhoging van de (grond)waterstanden nodig is om de indicatieve provinciale doestelling van 0,09Mton CO₂eq in 2030 te halen.

In de praktijk blijkt dat een verhoging van de grondwaterstand tot -40cm grotendeels haalbaar is met technische maatregelen zoals waterinfiltratiesystemen zonder dat grote aanpassingen in de agrarische bedrijfsvoering nodig zijn. Bij blijvend landbouwkundig gebruik zijn dergelijke technische maatregelen te beschouwen als een no-regret. De hogere grondwaterstanden vergen echter nog wel moeilijke keuzes vanwege het vraagstuk van voldoende beschikbaar hebben van zoetwater in combinatie met de ambitie minder afhankelijk te worden van gebiedsvreemd inlaatwater (zie kamerbrief Water en bodem sturend, november 2022). Ook zal de wateroverlast toenemen, omdat er bij hogere grondwaterstanden minder ruimte is voor de opvang van piekbuien.

Daarnaast is het goed te beseffen dat het veenweidengebied een grote variatie in bodemtypen heeft en er zijn ook hoogteverschillen. Dit betekent dat de hier genoemde uitdagingen vragen om een aanpak met maatwerk per gebied. Zo zal in klei op veen- gebieden het grondwater opgezet kunnen worden tot aan de kleilaag.

5. Verankeren drinkwateropgaven met andere opgaven in het landelijk gebied

- Duurzaam inpassen bestaande en nieuwe drinkwaterwinnings als onderdeel van een robuust en klimaatbestendig watersysteem.
- Duurzaam inpassen bestaande en nieuwe drinkwaterwinnings voor herstel en versterking van de natuur.

De drinkwatervoorziening staat steeds meer onder druk door een groeiende bevolking, de wens voor een robuuster (grond)watersystemen en toenemende verontreinigingen van bronnen. Drinkwaterwinning heeft een directe relatie met de inrichting van de ruimte en het watersysteem. De functies van drinkwaterwinning en natuur kunnen onder bepaalde randvoorwaarden goed samengaan. De mogelijkheden hiervoor willen we verkennen vanuit twee invalshoeken:

- Benutten van de potentie van drinkwaterwingebieden om de natuur te versterken (bv via maatregelen die de (grond)waterkwaliteit beschermen).
- In situaties waar drinkwaterwingebieden op gespannen voet staan met de gewenste hydrologische situatie vanuit natuurbelang oplossingen in gang zetten om deze situaties te verbeteren.

4.3 Thema Omgevingsvisie ‘Toekomstbestendige natuur en landbouw’

Natuur en landbouw leveren, als grootste ‘ruimtegebruikers’ in het landelijk gebied, een belangrijke bijdrage aan maatschappelijke functies zoals een aantrekkelijk en kwalitatief hoogwaardig landelijk gebied dat beleefd kan worden. De volgende principes zijn nodig om de kwaliteit van de natuur in de provincie Utrecht te verbeteren en de transitie naar een duurzame landbouw te ondersteunen.

4.3.1 Structurerende principes natuur

De structurerende principes voor natuur zijn gebaseerd op de verschillende soorten opgaven voor natuur: Natura 2000-gebieden, Natuurnetwerk Nederland, Vogel- en habitatrictlijn, Bossenstrategie en Groenblauwe Dooradering. Het is goed ons hierbij te realiseren dat een aantal natuuropgaven slim te combineren is. Zo kan de aanleg van bos gecombineerd worden met de uitbreiding van Natuurnetwerk Nederland, bijvoorbeeld op de flanken van de Utrechtse Heuvelrug of de versterking van landgoederen. De indicatieve opgave voor de Vogel- en Habitatrictlijn kan deels een plek krijgen in het huidige en nog uit te breiden natuurnetwerk Nederland.

6. Natuurdoelanalyses: maatregelen voor de Natura 2000-gebieden

We nemen op basis van de door de Ecologische Autoriteit beoordeelde natuurdoelanalyses de benodigde maatregelen binnen en buiten de Natura2000-gebieden voor het realiseren van de goede staat van instandhouding van aangewezen soorten en habitats van de Vogel- en Habitat Richtlijn.

Dit betekent het volgende:

- De benodigde maatregelen binnen en buiten de N2000-gebieden, zoals in de Natuurdoelanalyses aangegeven, werken we uit in een concreet plan samen met betrokken gebiedspartijen en betrokken grondeigenaren.
- Deze maatregelen leggen we vast in het beheerplan behorend bij het betreffende Natura 2000-gebied.

- Met uitzondering van een overgangszone voor reductiemaatregelen stikstof, is er geen sprake van een standaard overgangszone, immers per maatregel zal de breedte van de overgangszone verschillen. Het is altijd gebiedsgericht maatwerk, want de ene maatregel ligt ver buiten het N2000-gebied en de andere misschien veel dichterbij.
- De grondwaterafhankelijke Natura 2000-gebieden zijn zo snel als mogelijk, maar uiterlijk in 2027 hydrologisch op orde, waarmee we tevens voldoen aan de KRW-doelen.

7. Een natuurdoelanalyse voor de Utrechtse Heuvelrug

We onderzoeken of een natuurdoelanalyse voor de Utrechtse Heuvelrug kan helpen om meer inzicht te krijgen in de vraagstukken en de oplossingsrichtingen die er op het gebied van de natuurwaarden zijn (vooral gericht op de VHR-soorten en -habitattypen).

Dit betekent het volgende:

- We gaan na welke doelen zouden moeten gelden voor de Heuvelrug om de huidige natuur te behouden en te verbeteren. Dit doen we op basis van de indicatieve verdeling uit de VHR-opgave.
- Als na onderzoek besloten wordt een natuurdoelanalyse uit te voeren, dan laten we onderzoeken wat de huidige staat van de natuur is en in hoeverre de geformuleerde doelen gehaald worden.
- Op basis van een uitgevoerde natuurdoelanalyse formuleren we maatregelen voor het behalen van de doelen.

8. Natuurnetwerk Nederland en Groene Contour

We integreren de realisatie van het Natuurnetwerk Nederland en de Groene Contour met de opgaven voor Natura 2000-gebieden en de VHR.

Dit betekent het volgende:

- We realiseren de NNN-opgave en vullen de resterende hectaren zoveel mogelijk in met de doelen van de VHR.
- We zetten de resterende hectares Groene Contour in om de VHR-opgave te realiseren.

9. Vogel- en Habitatrichtlijn (aanvullend op de NNN- en N2000-gebieden)

We anticiperen op de aanstaande EU-verordening Natuurherstel door de VHR-opgaven mee te nemen in het UPLG op basis van de indicatieve opgaven.

Ter toelichting: de VHR-doelen zijn niet onzeker. Wel zijn er (nog) geen termijnen gesteld aan het behalen van die doelen. Met de Europese Natuurherstel-wet gebeurt dat wel. Het Rijk vraagt ons nu om in het provinciale Programma Landelijk gebied een strategie op te nemen voor 30% VHR-doelrealisatie in 2030. Dit wordt gezien als no-regret maatregel omdat we om meerdere redenen moeten werken aan natuurherstel op de korte termijn.

Dit betekent het volgende:

- De provinciale indicatieve opgaven werken we uit in een concreet plan in samenspraak met de betrokken gebiedspartijen en vooruitlopend op de kamerbrief van oktober 2023.
- We anticiperen op de aanstaande EU-verordening Natuurherstel die naar verwachting vanaf 2024 in werking treedt.

10. Bossenstrategie

We gaan versneld aan de slag met de opgaven van de Bossenstrategie om 1.500 hectare meer bos te realiseren en het bestaande bos te revitaliseren en gaan daarover in gesprek met de Staten om de geldende ambitie uit onze Bossenstrategie wat betreft tijdspad conform de Landelijke Bossenstrategie en het Klimaatakkoord te laten verlopen (dus 2030 als realisatiejaar aanhouden in plaats van 2040).

Dit betekent het volgende:

- Bij de vaststelling van onze provinciale Bossenstrategie (mei 2022) is besloten uit te gaan van 2040 als realisatiejaar in plaats van 2030 zoals bij de landelijke Bossenstrategie in het Klimaatakkoord is afgesproken. De provincie Utrecht week daarbij af van het landelijk beleid. We zetten nu in op versnelling van de realisatie zodat we weer in lijn komen met de

landelijk geldende streefdatum (2030). Dit sluit beter aan bij het NPLG- en het UPLG-traject. Overigens is de inschatting dat 2030 in de praktijk zeer moeilijk haalbaar zal zijn. Realisatie van de Bossenstrategie is een inspanningsverplichting en geen resultaatverplichting.

- De uitvoering van de Bossenstrategie doen we zoveel mogelijk in combinatie met andere opgaven zoals realisatie NNN (incl. Groene contour), groenblauwe dooradering, de VHR-opgave, agroforestry en Groen Groeit Mee.

11. Groenblauwe dooradering (GBDA)

We zetten ons maximaal in voor het realiseren van de groenblauwe dooradering in het landelijk gebied: 5% in 2030 en 10% in 2050, in de drie NPLG-prioritaire gebieden 10% al in 2030 (veenweiden, beekdalen en overgangszones).

Dit betekent het volgende:

- Het primair doel van de GBDA is versterking van de biodiversiteit. Maar er liggen veel kansen voor het combineren met andere doelen zoals natuurinclusieve landbouw, aanleg bos, verbeteren waterkwaliteit, verminderen broeikasgassen. Daarnaast draagt het bij aan versterking van de landschappelijke kwaliteiten en versterkt het de mogelijkheden voor recreatie en klimaatadaptatie. Combineren van opgaven is daarmee vanzelfsprekend bij de GBDA.
- Specifiek voor de blauwe dooradering liggen er koppelkansen met de aanleg van verplichte bufferstroken, realisatie van de KRW-doelen en aanleg van verbindingen voor de Otter. Dit betekent dat we inzetten op natuurvriendelijke inrichting van oevers op plekken waar dat aan meerdere opgaven een bijdrage kan leveren.
- We ontwikkelen nieuwe instrumenten om de aanleg van nieuwe landschapselementen te stimuleren.
- We zetten in op uitbreiding van beheer (ANLb). Enerzijds moeten de nieuw aangelegde elementen en structuren beheerd worden en anderzijds is er aanvullend een enorme potentie, vooral in ecologisch beheer van sloten en oevers.

4.3.2 Structurerende principes stikstof

Het Rijk heeft gevraagd het richtinggevende reductiedoel voor ammoniak van 46% in het UPLG te vertalen in een (richtinggevende) ruimtelijke vertaling van de benodigde stikstofreductie. Deze inzet is onderdeel van de totale stikstofreductie die nodig is voor de landelijke doelen, hiervoor gelden de volgende omgevingswaarden:

- 40% areaal met stikstof gevoelige habitats binnen Natura 2000-gebieden onder de kritische depositiewaarde (2025)
- 74% areaal met stikstof gevoelige habitats binnen Natura 2000-gebieden onder de kritische depositiewaarde (2030)

Het lijkt erop dat voor veel van de Utrechtse Natura-2000 gebieden bovengenoemde omgevingswaarden binnen bereik zijn met uitzondering van Botshol, Binnenveld en de Nieuwkoopse Plassen & De Haeck (zie bijlage 3d), en dat de inzet zich met name richt op het terugdringen van de ammoniakdeken. Anderzijds zijn in vrijwel elk Natura 2000-gebied habitattypen te vinden waarvoor de stikstofdepositie te hoog is. De invloed van stikstof is het sterkst in de directe omgeving van de bron, de plek waar de emissie plaatsvindt. Vermindering van de stikstofemissie in de directe nabijheid van Natura 2000-gebieden is daarom een effectieve maatregel om de stikstofbelasting van de stikstofgevoelige habitats terug te brengen en daarmee een bijdrage te leveren aan de instandhouding van deze habitats¹. Samengevat hebben we de volgende aanpak met daaruit voortvloeiend de structurerende principes 13 en 14:

- Om effectief bij te dragen aan het terugdringen van de ammoniakdeken zetten we in op doelsturing op individuele agrarische bedrijven. We schatten in dat dit voor de grondgebonden landbouw een reductie van de emissie met ca. 30% gaat opleveren.
- Ten behoeve van het maximaal 'halen' van de KDW, en bij te dragen aan de instandhouding van de kwetsbare habitats, gaan we uit van een overgangszone van ca. 1 km rondom de Habitatrichtlijn gedeelten van de stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden.
- Voor het overige gaan we ervan uit dat de stikstofopgave 'meelift' met andere opgaven.

Ons uitgangspunt is dat zowel voor een aanpak in de 1 km zone als voor de aanpak van 'de deken' de gebieden zelf met aanvullende voorstellen komen.

¹ emissie plaatsvindt. Vermindering van de stikstofemissie in de directe nabijheid van Natura 2000-gebieden is daarom een effectieve maatregel om de stikstofbelasting van de stikstofgevoelige habitats terug te brengen en daarmee een bijdrage te leveren aan de instandhouding van deze habitats

12. Inzetten op doelsturing bij de reductie van ammoniakemissie

Wij zetten in op doelsturing (reductie op basis van absolute getallen en niet op basis van percentages) met betrekking tot de reductie van de ammoniakemissie op individuele agrarische bedrijven. Hiermee doen wij recht aan koplopers.

Dit betekent het volgende:

- Voor de grondgebonden veehouderij hanteren wij op bedrijfsniveau als basis een streefwaarde voor emissies van 40 kg/ha/jaar als totaal van stal- en veldemissies. Dit komt overeen met ongeveer 30% reductie.
- Dit betekent dat agrariërs die al relatief duurzaam produceren een minder grote opgave hebben dan agrariërs waarvoor dit in mindere mate geldt. Voor de grondgebonden veehouderij hanteren we generiek een streefwaarde voor de emissie van ammoniak van maximaal 40 kg/ha/jr op bedrijfsniveau. Hiertoe wordt op alle grondgebonden veehouderijbedrijven toegewerkt naar een Goede Landbouw Praktijk (management van voer, meststoffen, bodem en gewassen) met inzet van de Monitor duurzame veehouderij. We roepen het Rijk op een emissienorm horende bij een emissiearme bedrijfsvoering vast te stellen.
- Voor de niet-grondgebonden veehouderij werken we met een maximale emissie per dierplaats voor stallen, op basis van de Beste Beschikbare Technieken, in combinatie met voer- en managementmaatregelen. In de komende periode werken we aan streefwaarden voor reductie voor de niet-grondgebonden sectoren.

13. Overgangszones rondom Natura2000-gebieden

We gaan uit van een overgangszone van ca. 1 km rondom de stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden. In de 500 meter zone direct grenzend aan het Natura 2000-gebied gaan we uit van zeer extensief grondgebruik. Binnen de 1 km zones moet een fors hogere reductie gehaald worden dan elders en worden nieuwe bronnen van NH₃-emissies in beginsel niet toegestaan.

De invloed van stikstof is het sterkst in de directe omgeving van de bron, de plek waar de emissie plaatsvindt. Vermindering van de stikstofemissie in de directe nabijheid van stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden is daarom een effectieve maatregel ten behoeve van de instandhouding van de Natura 2000-gebieden. Overgangszones spelen hierin een belangrijke rol. Bovendien zullen in deze gebieden vaak ook andere maatregelen nodig zijn, zoals bijvoorbeeld een hoge grondwaterstand.

Voor de overgangszones hanteren we de volgende uitgangspunten:

- De overgangszones voor stikstof liggen rondom het Habitatrictlijn gedeelte van de Natura 2000-gebieden¹, Ze hebben een gemiddelde breedte van ca. 1 kilometer.
- In deze zone gaan we uit van een ammoniakreductie die fors hoger is dan de 46% die in de provincie als geheel moet worden gehaald. We noemen hierbij geen streefwaarde maar gaan ervan uit dat gebieden zelf met voorstellen hiervoor komen.
- Binnen deze 1 km zone gaan we bij de eerste 500 meter direct grenzend aan het Natura 2000-gebied, uit van zeer extensief grondgebruik. Dat wil zeggen een veebezetting die overeenkomt met ca. 1,5 GVE/ha en toepassing van een beperkte hoeveelheid vaste mest in balans met de bodem en in de veenweidegebieden in balans met weidevogelbeheer.
- Binnen het Habitatrictlijn gedeelte van de Natura 2000-gebieden vindt alleen begrazing plaats voor zover dat nodig is voor het natuurbeheer.

Om de invulling van de 1km zone mogelijk te maken (en ook de bredere overgangszones die bijvoorbeeld nodig zijn voor herstel van het hydrologisch systeem, zie structurerend principe nr. 6) is het noodzakelijk dat de nadelige effecten voor de agrarische bedrijfsvoering worden gecompenseerd via bijvoorbeeld de inzet van het instrument landschapsgroed of betaling voor ecosystemendiensten. Het Rijk heeft hierin een belangrijke rol. Zie voor verdere toelichting Bijlage 3.

4.3.3 Structurerende principes landbouw

Utrecht streeft naar een maatschappelijk gewaardeerde én duurzame landbouw. Een landbouw die circulair en natuurinclusief is en zeker ook economisch rendabel: een landbouw met perspectief. Een duidelijk (ontwikkel)perspectief voor individuele agrariërs is een belangrijke sleutel om de doelen op het gebied van natuur, water en klimaat te kunnen halen.

Veel agrariërs staan voor de vraag of ze wel of niet doorgaan. En de blijvers staan voor de keus op welke wijze en met welke snelheid zij de stap gaan zetten naar een verdere verduurzaming van hun bedrijf. Om deze omslag mogelijk te maken en te stimuleren zijn naast de middelen uit het zogenaamde Transitiefonds ook praktisch inzetbare instrumenten en duidelijke regelgeving nodig.

Een groot deel van de agrarische ondernemers zal een deel van de inkomsten moeten kunnen halen uit een betere verwaardig van de producten en maatschappelijke diensten.

De afspraken uit het Landbouwakkoord waar eerste helft 2023 met veel partijen aan is gewerkt zou daar een belangrijke basis voor vormen. De onderhandelingen om tot een gedragen Landbouwakkoord te komen, zijn echter mislukt. Wat de gevolgen hiervan zijn, is nog niet duidelijk. De provincie zal hoe dan ook de haar beschikbare middelen inzetten om betere en aanvullende verdienmodellen te faciliteren vanuit de overtuiging dat betere verdienmodellen de sleutel zijn voor de transitie in de landbouw.

De focus ligt hierbij op de uitbreiding van het aantal ecosysteemdiensten (groene en blauwe diensten) samen met de ontwikkeling van de KPI-systematiek. Daarnaast willen wij alternatieve verdienmodellen ondersteunen die leiden tot een duurzamere bedrijfsvoering en duurzamer grondgebruik

Op hoofdlijnen lijken er voor de verduurzaming van de veehouderij twee ontwikkelpaden van belang:

1. De inzet op kringlooplandbouw is gericht op het verminderen van emissies. Hierbij wordt vooral ingezet op voer- en managementmaatregelen en innovaties.
2. De inzet op natuurinclusieve landbouw. De natuurinclusieve bedrijfsvoering wordt ondersteund met ecosysteemdiensten.

Het tweede is minder van toepassing op de intensieve veehouderij. Uiteraard is een combinatie van deze paden ook mogelijk. Hoe een bedrijf zich ontwikkelt hangt af van de bestaande situatie, het ondernemerschap en de plek waar het bedrijf zich bevindt. Voor beide paden is perspectief in de provincie. Voor beide paden willen we instrumenten inzetten. Ook kunnen beide paden worden gecombineerd met aanvullende verdienmodellen. Ook is duidelijk dat er nog veel behoefte is aan aanvullende kennis en hoe zaken in de praktijk toe te passen. Hiertoe zet de provincie Utrecht, samen met het Rijk, andere provincies in op een aantal onderzoekstrajecten en proeftuinen.

Dit alles leidt tot de volgende structurerende principes voor de landbouw:

14. Aansluiten bij natuurlijk verloop stoppers

We streven ernaar aan te sluiten bij het natuurlijk verloop van stoppers in de agrarische sector. De verwachting is dat circa 40% van de agrariërs stopt de komende 10 tot 15 jaar (dit betreft circa 30%, zo'n 20.000 hectare, van de agrarische gronden). We zetten beschikbaar instrumentarium en financiële middelen in om via het natuurlijk verloop emissies te verminderen en onderzoeken als provincie nieuwe mogelijkheden om meer regie op vrijkomende gronden en vergunningen te krijgen.

Dit betekent het volgende:

- Beschikbare landelijke regelingen benutten we optimaal, zoals de Landelijke Beëindigingsregelingen (LBV+- en LBV-regeling);
- We stimuleren dat grond van stoppende agrariërs via gebiedsprocessen ingezet kan worden voor de verduurzaming en extensivering van blijvende agrarische bedrijven met name ook voor jonge boeren. Dit kan zonder tussenkomst van de provincie en met kavelruil als belangrijk instrument. Dit kan ook door waar de gelegenheid zich voor doet zelf als provincie grond te kopen van stoppende agrariërs en afgewaardeerd weer door te verkopen nadat we de productierechten uit de markt hebben gehaald. Deze aanpak werken we verder uit.
- Een aantrekkelijk perspectief voor stoppende en omschakelende boeren vergroot de kansen op (snellere) realisatie van de doelen uit het UPLG. Dit krijgt nadere uitwerking in onder meer de aanpak Vrijkomende Agrarische Bebouwing dat zich richt op leegstaande agrarische gebouwen en voorkomen van verrommeling in het buitengebied.

15. Inzet van Kritische Prestatie Indicatoren (KPI's)

We gaan werken met een integrale set van Kritische Prestatie Indicatoren (KPI's), de Utrechtse Monitor Duurzame Landbouw. Hiermee willen we verduurzaming van de agrarische bedrijfsvoering stimuleren, waarderen en belonen.

Dit betekent het volgende:

- We ontwikkelen en implementeren een integrale set aan KPI's, voor de Utrechtse Monitor Duurzame Landbouw (UMDL) in samenwerking met de agrariërs en gebiedspartners worden de KPI's en bijbehorende drempel- en streefwaarden vastgesteld.
- Borging van de integrale set KPI's en erkenning door het ministerie van LNV en aansluiting bij andere provincies is een randvoorwaarde.
- We zetten in op de stimulerings- en beloningsregeling UMDL vanaf 2024.
- Ook andere partijen, overheden, private organisaties en Ngo's stimuleren we om agrariërs te waarderen en belonen op basis van deze UMDL.

Ter toelichting:

Om de individuele agrariërs te ondersteunen bij verduurzaming van de bedrijfsvoering willen wij zoveel mogelijk gaan inzetten op stimuleren, het delen van kennis, waarderen en belonen van prestaties. De kern van deze managementtool is dat agrariërs zelf kunnen werken aan het halen van de doelen van het UPLG. De maatschappelijke doelen worden vertaald naar indicatoren met drempel- en streefwaarden, die bijvoorbeeld aangeven hoeveel uitstoot van welke stof acceptabel is. Er staan hogere beloningen tegenover het extra verlagen van uitstoot, of bijvoorbeeld het bijdragen aan natuur- en landschapsbeheer. Welke maatregelen door de agrariër op zijn bedrijf worden gekozen – aanpassing rantsoen, rassenkeuze, emissiebeperking door minder kunstmest te gebruiken, meer kruidenrijk grasland, etc. – is aan de ondernemer.

Om deze doelsturing concreet te maken werkt de provincie samen met het ministerie van LNV en Wageningen Universiteit en andere provincies aan de systematiek die gebruik maakt van zogenaamde Kritische Prestatie Indicatoren (KPI's). Een integrale set van KPI's vormt een instrument waarmee agrariërs op het gebied van duurzaamheid de effecten van hun inzet kunnen sturen en monitoren.

Implementatie van deze KPI-systematiek vindt plaats via de Utrechtse Monitor Duurzame Landbouw. Cruciaal voor het uiteindelijk praktisch kunnen toepassen van KPI's is in ieder geval de juridische borging van verschillende maatregelen en, voor bepaalde doelen, een duurzaam beloningssysteem. Door het testen van de KPI's in enkele pilots en/of fieldlabs, in samenwerking met agrariërs en andere belanghebbenden, worden de drempel- en streefwaarden nader onderzocht. KPI's en drempel- en streefwaarden kunnen tussen de landbouwsectoren (fruitteelt, akkerbouw en (melk)veehouderij) en gebieden gaan verschillen, maar geprobeerd wordt zo veel mogelijk aan te sluiten op de integrale landelijk set van 14 KPI's van het mi-

nisterie van LNV en Wageningen Universiteit en aangrenzende provincies, bijvoorbeeld de provincie Noord-Holland en Zuid-Holland voor in het veenweidegebied.

De toepassing van KPI's stimuleert en beloont agrariërs om stappen te maken in de verduurzaming van hun bedrijf, ondernemers die al stappen hebben gemaakt worden daarvoor beloond.

16. Uitbreiding mogelijkheden Ecosysteemdiensten

Agrariërs krijgen meer mogelijkheden om gebruik te maken van groene en blauwe ecosysteemdiensten.

Dit betekent het volgende:

- We gaan samen met de andere provincies in gesprek met het Rijk over het vergroten van de structurele middelen voor het agrarisch natuurbeheer. De huidige budgetten zijn ontoereikend voor de opgaven waar we nu voor staan. Naast uitbreiding van het areaal gaat het ook om een betere vergoeding (tot 100%) en langer lopende contracten (12-18 jaar). Om de gewenste doelen te kunnen bereiken zal het Rijk hiervoor structureel meer geld moeten begroten.
- Vergelijkbaar hiermee gaan we samen met de andere provincies en met de waterschappen in gesprek met het Rijk over uitbreiden van de middelen voor het agrarisch waterbeheer (blauwe diensten in de vorm van ecologisch beheer van oevers, sloten en bufferstroken).
- We stimuleren agroforestry: deze vorm van landbouw kan een positieve bijdrage leveren aan een natuurinclusieve bedrijfsvoering.
- We stimuleren de inzet van GLB-NSP regeling 'Samenwerking regeling veenweiden en overgangsgebieden Natura 2000-gebieden'. Deze regeling kan voor veel agrariërs in het veenweidegebied een belangrijke bedrijfs-economische basis vormen.
- Zodra het instrument beschikbaar is, stimuleren we de inzet van het instrument Landschapsgronden (nog in ontwikkeling).

17. Stimuleren ontwikkelen nieuwe verdienmodellen

De provincie stimuleert de ontwikkeling van aanvullende verdienmodellen voor natuurinclusieve kringlooplandbouw.

Naast de beloningsmogelijkheden op basis van de Kritische Prestatie indicatoren (structurend principe 15) en de grotere mogelijkheden voor vergoeding van ecosysteemdiensten zet de provincie in op meerdere instrumenten om het verdienmodel voor een natuurinclusie kringlooplandbouw te versterken, daarbij rekening houdend met de drie pijlers van waaruit een boer zijn verdienmodel kan versterken:

- Reductie van de kosten;
- Meerwaarde realiseren op de producten;
- Verbreding van de bedrijfsvoering.

Concrete voorbeelden zijn:

- Landbouwstructuurversterking: welke koers een bedrijf ook kiest, een goede verkaveling is daarbij essentieel. Voor een efficiënte bedrijfsvoering, lagere kosten en de ruimte om te kunnen investeren in verduurzaming. Landbouwstructuurversterking kan goed samengaan met zaken als maatregelen tegen bodemdaling, versterking van het weidevogelbeheer en verbetering van de waterkwaliteit. Met een ruime huiskavel is het mogelijk om meer te beweiden.
- Versterken stad-land relaties: Een van de sterke punten van de Utrechtse landbouw is het hoge aandeel verbreding. Naast agrarisch natuurbeheer gaat het hierbij onder meer om verkoop in de korte keten, recreatie en zorglandbouw. Onze inzet is erop gericht de verbreding van de Utrechtse landbouw verder te stimuleren. Dat doen we al door korte ketens op te schalen middels de voedselagenda. Verbreding op het erf willen we stimuleren door meer ruimte in het Omgevingsbeleid.
- Stimuleren van Biologische Landbouw: in aansluiting bij het Actieplan Biologische Landbouw van het ministerie van LNV stelt Utrecht hiervoor een ondersteuningsagenda op.
- Onderzoeken toepassing vezelteelt: zogenaamde vezelteelt (als grondstof voor biobased bouwmaterialen) levert producten op die vervolgens voor de bouw van woningen en andere gebouwen benut kan worden. De teelt van deze gewassen is doorgaans duurzaam en de toepassing

als bouw materiaal is veel duurzamer dan bijvoorbeeld het gebruik van beton. Met de inzet van de stichting Building Balance zetten wij in op de ontwikkeling van lokale afzetkanalen.

- Productie van 'nieuwe' producten, zoals eiwit middels insectenteelt of algen.
- Productie van duurzame energie: het Rijk heeft eind 2022 haar Kamerbrief Programma Groen Gas naar buiten gebracht. De komende tijd wordt geïnterpreteerd waar de productie van Groen Gas ruimtelijk inpasbaar is. Het kan op zich een goede kans bieden voor een aanvullend verdienmodel voor veel veehouders en tegelijk een bijdrage leveren aan het halen van de klimaatopgave voor de sector. Verder faciliteren wij binnen de mogelijkheden de productie van groene stroom. In ieder geval kleine windmolens, zon op daken. En aanvullend zonnevelden waar dat goed in te passen is.

18. Ondersteuning van de individuele ondernemer

Agrarische ondernemers ondersteunen we bij de verduurzaming van hun bedrijfsvoering.

Het is belangrijk om individuele agrariërs te ondersteunen bij de verduurzaming van hun bedrijfsvoering en hen te stimuleren om op gebiedsniveau ook gezamenlijk te werken aan een toekomst voor hun bedrijven (zie als voorbeeld het project Mijn Koers uit het programma Proeftuin Krimpenerwaard). Hiervoor ontwikkelen we een zogenaamde landbouwmenukaart en faciliteren wij agrariërs waar mogelijk.

Landbouwmenukaart

Om agrariërs te ondersteunen bij de aanpassing van hun bedrijfsvoering ontwikkelen wij samen met de agrarische sector een Landbouwmenukaart. Deze bestaat uit verschillende maatregelen die de agrariërs kunnen nemen om hun bedrijfsvoering te verduurzamen. Het gaat hierbij om de categorieën 'voer & management-maatregelen' en 'innovatie erf, stallen en mest(aanwending)'. Ook de omschakeling naar Biologische Landbouw en extensivering zijn opties die wij gaan ondersteunen. Omdat de verduurzaming van de bedrijfsvoering hand in hand moet gaan met een rendabele landbouw, willen wij tegelijk het aanbod aan ecosysteemdiensten uitbreiden en het aantal verdienmodellen waar mogelijk vergroten (zie ook principe 16 en 17).

De menukaart bestaat vooralsnog uit de volgende hoofdcategorieën:

- Voer- en managementmaatregelen (zoals minder ruw eiwit en meer weidegang)
- Innovatie erf, stallen en mest(aanwending)
- Biologische Landbouw
- Extensivering
- Ecosysteemdiensten
- Uitbreiding verdienmodellen

Een-op-een ondersteuning

In aanvulling op de gebiedsgerichte aanpak richten wij ons hierbij ook op individuele ondernemers. Dit willen we doen door:

- Het aanbieden van een 1-loketfunctie, digitaal.
- Het aanbieden van onafhankelijke advisering gericht op kennis over onderwerpen die voor de realisatie van de UPLG-doelen van belang zijn zoals verduurzaming van de bedrijfsvoering, verbreding van de landbouw;
- Het aanbieden van (onafhankelijke) coaching (onder andere voortzetting van het huidige project landbouwcoaches).

19. Aandacht voor Dierenwelzijn

Dierenwelzijn² hoort bij een rendabele en toekomstgerichte landbouw.

In het UPLG streven we naar integrale doelen voor de landbouw. Daarbij hoort aandacht voor dierenwelzijn. We willen hierbij vanuit de provinciale rol aansluiten bij het advies van de Raad voor Dieraangelegenheden (2020) wat zal leiden tot een convenant over de ontwikkeling naar een dierwaardige veehouderij en wat uitgewerkt zal worden in wetgeving.

² Hierbij sluiten we aan bij de 6 leidende principes voor een dierwaardige veehouderij zoals geformuleerd door de Raad voor Dieraangelegenheden (zie: [Dierwaardige veehouderij](#))

Dieren die gezond zijn, geven boeren minder zorgen en lagere dierenartskosten. Ook is er een direct verband met een aantal andere doelen in het UPLG. Bijvoorbeeld meer beweiding zorgt voor minder ammoniakemissie uit de stal en, omdat er daardoor minder mest hoeft te worden uitgereden, draagt het ook bij aan minder veldemissies. De provincie Utrecht wil boeren stimuleren om meer beweiding mogelijk te maken. Bijvoorbeeld door het vergoeden van mobiele melkrobots, opdat ook op graslanden die wat verder weg liggen beweide kunnen worden. Een ander voorbeeld van het verband tussen dierenwelzijn, klimaatdoelen en biodiversiteit is het beperken van chemische middelen in de bedrijfsvoering.

20. Aandacht voor de eiwittransitie

Eiwittransitie³ is een noodzakelijk onderdeel in de verduurzaming van de landbouw

Dierlijke productie legt een groot beslag op natuurlijke hulpbronnen. Zo wordt het grootste deel van de landbouwgrond in de wereld gebruikt voor de productie van veevoer. Op wereldniveau veroorzaakt dierlijke productie twee keer zoveel uitstoot van broeikasgassen als plantaardige productie.

Het volume aan dierlijke productie in Nederland is alleen mogelijk door grote importen van veevoer grondstoffen uit het buitenland, met een groot beslag op landbouwgrond in het buitenland. Deze importen liggen ook aan de basis van het stikstofprobleem.

Om bij te dragen aan voedselzekerheid en aan klimaat- en duurzaamheidsdoelen moet een omslag plaatsvinden van voedsel van dierlijke oorsprong naar voedsel van plantaardige oorsprong (en daarmee van eiwitten van dierlijke oorsprong naar eiwitten van plantaardige oorsprong).

Als we spreken over een duurzame, circulaire en klimaatneutrale landbouw kan daarom het onderwerp eiwittransitie niet buiten beschouwing blijven. De komende tijd zal dit onderwerp nader uitgewerkt worden.

³ Dit structurerende principe sluit aan bij de Nationale Eiwitstrategie die eind 2020 is aangeboden aan de Tweede Kamer (zie: [rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2020/12/22/nationale-eiwitstrategie](#))

4.3.4 Structurerende principes klimaat

21. Reductie methaanemissie uit veehouderij

Voor het realiseren van de methaanopgave zetten we maximaal in op voer- en managementmaatregelen, we sluiten aan bij het natuurlijk verloop van stoppers en zoekt samen met de sector naar kansen via gebiedsprocessen om methaan uit vee te reduceren.

De methaanopgave is relatief nieuw en er wordt nog onderzocht welke voer- en managementmaatregelen effectief zijn en om hoeveel reductie dit dan gaat. Om toch een indruk te kunnen geven van de mogelijke maatregelen zijn berekeningen gemaakt door de WUR met de kennis van dit moment hoe we dit klimaatdoel voor 2030 zouden kunnen halen:

Zowel via technische maatregelen (vaak via voer- en managementmaatregelen) is reductie te realiseren, als door het verminderen van het aantal dieren. Wat betreft de voer- en managementmaatregelen laat het onderzoek zien dat meer vers gras opname door melkvee zorgt voor lagere methaanemissies van koeien. Maar uit het onderzoek blijkt ook dat met enkel voer- en managementmaatregelen we de opgave niet halen. Dat betekent dat er ook een afname van het aantal dieren in 2030 nodig is om de doelstelling te halen.

De berekeningen van de WUR laten zien dat wanneer we zónder technische maatregelen nationaal 5Mton willen halen, we het aantal dieren zouden moeten halveren. Het voorstel van Utrecht is juist om zoveel mogelijk innovatieve maatregelen in te zetten zoals bijvoorbeeld voer- en managementmaatregelen, zodat we dit percentage terug kunnen brengen tot ca. 25% minder dieren in 2030 in de hele provincie. De verlaging van de dieraantallen willen we vooral bereiken via natuurlijk verloop.

De provincie Utrecht kiest ervoor om de impact van deze maatregel zo beperkt mogelijk te houden door in te zetten op het volgende:

- Het behalen van methaanreductie door maximaal in te zetten op voer- en managementmaatregelen zodat de opgave via dieraantallen zo minimaal mogelijk blijft. Dit gaat om rantsoen en voeradditieven, stalaanpassingen (snelle mestverwijdering, externe opslag en bewerking).

Daarnaast een kleine bijdrage aan de methaanreductie door beweiding, fokkerij en levensduur.

- Dieraantallen bij voorkeur te verlagen door in te zetten op natuurlijk verloop: wanneer om wat voor reden dan ook een agrariër zijn bedrijf beëindigt, kan de overheid de dierrechten opkopen zodat deze uit de markt gehaald worden en de methaanopgave veehouderij alvast voor een stuk kan worden ingeboekt. Door opkoopregelingen en het stoppen van agrarische bedrijven waar geen opvolger is, hopen we de methaanopgave als meekoppelkansen in te kunnen zetten.
- Meekoppelkansen voor deze methaanopgave ontstaan ook wanneer in gebieden ingezet wordt op extensivering vanuit bijvoorbeeld de stikstofopgave of vanwege peilopzet. We zetten daarom in op een gecombineerde aanpak.

Wanneer bovenstaande inzet onvoldoende methaanreductie oplevert, gaan we via gebiedsprocessen met de betrokkenen in overleg hoe we de opgave kunnen behalen. Het is ook denkbaar dat er vanuit het Rijk landelijke generieke maatregelen komen die nationaal een reductie gaan opleveren van de methaanuitstoot uit veehouderij. Op het moment van schrijven was dit nog niet duidelijk.

22. Reductie broeikasgasemissies uit ontwikkeling uit natte natuur

De provincie gaat in bestaande natte natuur op zoek naar mogelijke maatregelen om broeikasgasreductie te bereiken en zoekt naar koppelkansen voor broeikasgasreductie bij nieuwe natuurontwikkeling.

Natte natuur kan een grote voorraad koolstof herbergen. In verdroogde natuur wordt deze koolstofvoorraad afgebroken en komt vrij via bijvoorbeeld CO₂. Bij zeer natte en voedselrijke omstandigheden kan methaan vrijkomen en ook lachgas. Door de watercondities te optimaliseren kan de uitstoot van natte natuur tot een minimum beperkt worden of zelfs worden omgezet in een netto opname van koolstof (bijvoorbeeld bij veengroei in moeras). Dit is per type natuur verschillend en ook afhankelijk van het bodemtype.

4.4 Overige thema's Omgevingsvisie

23. Combineren van ruimte vragende opgaven

In het UPLG combineren we de doelen van het NPLG met andere relevante ruimte vragende ambities en opgaven, zoals Groen Groeit Mee en de energietransitie.

Dit betekent het volgende:

De komende jaren komen veel opgaven op het landelijk gebied af die om ruimte vragen. Opgaven vanuit het UPLG om de internationale doelstellingen voor natuur, klimaat en water te behalen en te komen tot een toekomstperspectief voor agrariërs, bezien we in samenhang met de opgaven voor woningbouw, werken en mobiliteit, Groen Groeit Mee, recreatie, klimaatadaptatie en duurzame energie. Deze opgaven vragen ook ruimte in het landelijk gebied. Via meervoudig ruimtegebruik kunnen ze deels gecombineerd worden met de opgaven voor het UPLG. Deels hebben ze overlappende doelstellingen met het UPLG. Als de opgaven gekoppeld worden met het UPLG, geldt als voorwaarden dat de gestelde UPLG-doelen tijdig en binnen budget behaald worden. Bekostiging vanwege de andere opgaven zal veelal vanuit andere financieringsbronnen moeten komen.

24. Versterken relatie stad en land

Via het UPLG zetten we in op versterking van de stad-landrelatie. We zoeken in het kader van het UPLG nadrukkelijk naar de verbinding tussen landelijk en stedelijk gebied.

Dit betekent het volgende:

- We versterken de groenblauwe en recreatieve structuren en linten die stad en land verbinden, passend bij het bodem- en watersysteem. Landschap en cultuurhistorie vormen hiervoor veelal de basis. Doel is om de groenblauwe dooradering van stedelijk en landelijk gebied beter op elkaar aan te sluiten. Groene scheggen, rivieren en andere oppervlaktewateren door stedelijk gebied, groene werklocaties, ecologische woonwijken etc. dragen bij aan biodiversiteit, en ook aan een klimaatbestendige en gezonde leefomgeving en recreatie.

- We werken aan een landbouw die dicht bij de bewoners staat, waarbij de agrariërs regionaal voedsel en circulaire bouwmaterialen produceren en via korte ketens vermarkten en zo bijdragen aan het landschap en een gezonde leefomgeving.
- Via het UPLG dragen we bij aan de versterking van de stad-landrelatie via onder meer de inzet op bodem en water sturend, 10 % groenblauwe dooradering van het landelijk gebied, het strategisch bosbeleid, circulaire en natuurinclusieve landbouw en nieuwe VHR-natuur.

25. Koppeling met recreatie

Het UPLG draagt bij aan beleefbaar en toegankelijk groen.

Dit betekent het volgende:

In de Omgevingsvisie is als ambitie opgenomen om het (recreatie)groen in gelijke tred te ontwikkelen met de verstedelijkingsopgave. Via vijf groene waarden geven we hier vanuit het Programma Groen Groeit Mee (GGM) invulling aan: toegankelijk groen, duurzame landbouw, veerkrachtige natuur, beleefbaar landschap en zichtbaar water. Het UPLG draagt bij aan al deze waarden, mits de recreatieve waarde ook nadrukkelijk wordt meegenomen. Het gaat over het beleefbaarheid en toegankelijkheid maken van groen en aanwezigheid van recreatievoorzieningen, zoals wandel- en fietspaden, een speelbos, (picknick)banken, horeca etc.

Hierbij moet uiteraard rekening worden gehouden met de natuurwaarden, waarvoor een bepaalde rust en ruimte nodig is. Ook recreanten gaan vaak naar buiten om de rust op te zoeken. Uitloopgebieden nabij steden en dorpen helpen vanwege de (te) grote recreatiedruk op de Utrechtse Heuvelrug en andere natuurgebieden.

26. Opwekken duurzame energie

Voor nieuwe zonnepanelen en windturbines zetten we in op meervoudig ruimtegebruik, waarbij een combinatie met de opgaven van het UPLG gelegd wordt. De kwaliteiten van de omgeving worden daarbij meegenomen, bijvoorbeeld de kwaliteiten van landschap, bodem en water.

Dit betekent het volgende:

- Functiecombinaties tussen de opgaven van het UPLG en de realisatie van duurzame energiebronnen worden onder meer gezien in de veenweidengebieden met het verhogen van de grondwaterstanden voor het verminderen van broeikasgassen uit de veenbodems en voor waterberging bij piekbuien en vanwege droogte.
- Ook zijn combinatiemogelijkheden aan de orde met nieuw bos, de groenblauwe dooradering van het landelijk gebied, en bloemrijk grasland dat vlinders, bijen en andere insecten trekt.
- (Transparante) zonnevelden zijn te combineren met fruitteelt en andere landbouwgewassen, en het houden van schapen en kippen.
- Duurzame energiebronnen op een deel van een agrarisch bedrijf kunnen bijdragen aan een duurzaam verdienmodel voor het gehele bedrijf. Door netwerkcongestie is dit nu niet altijd mogelijk. Ten behoeve van de energietransitie zullen er veel aanpassingen aan de energienetwerk-infrastructuur plaatsvinden, en komen er weer meer mogelijkheden voor dit verdienmodel.
- Zonnevelden kunnen tijdelijk in groene contourgebieden worden gerealiseerd mits de grond daarna als natuur wordt ingericht.
- De omgeving kan profiteren (lokaal eigendom) van zonnevelden en windturbines, bijvoorbeeld door financiële participatie en/of het voeden van gebiedsfonds waarmee investeringen in de kwaliteit van de leefomgeving worden gedaan. Dit kan tot groenontwikkeling leiden.
- Het is belangrijk om bij deze ontwikkelingen rekening te houden met de structuur van het landschap. Deze kan mogelijk versterkt worden. Aan coulisselandschappen kunnen bijvoorbeeld vanwege nieuwe zonnevelden of clusters van windturbines coulissen worden toegevoegd. Het in stand houden van het bodemleven en de waterkwaliteit is belangrijk, evenals het voorkomen van bodemverdichting, erosie etc.

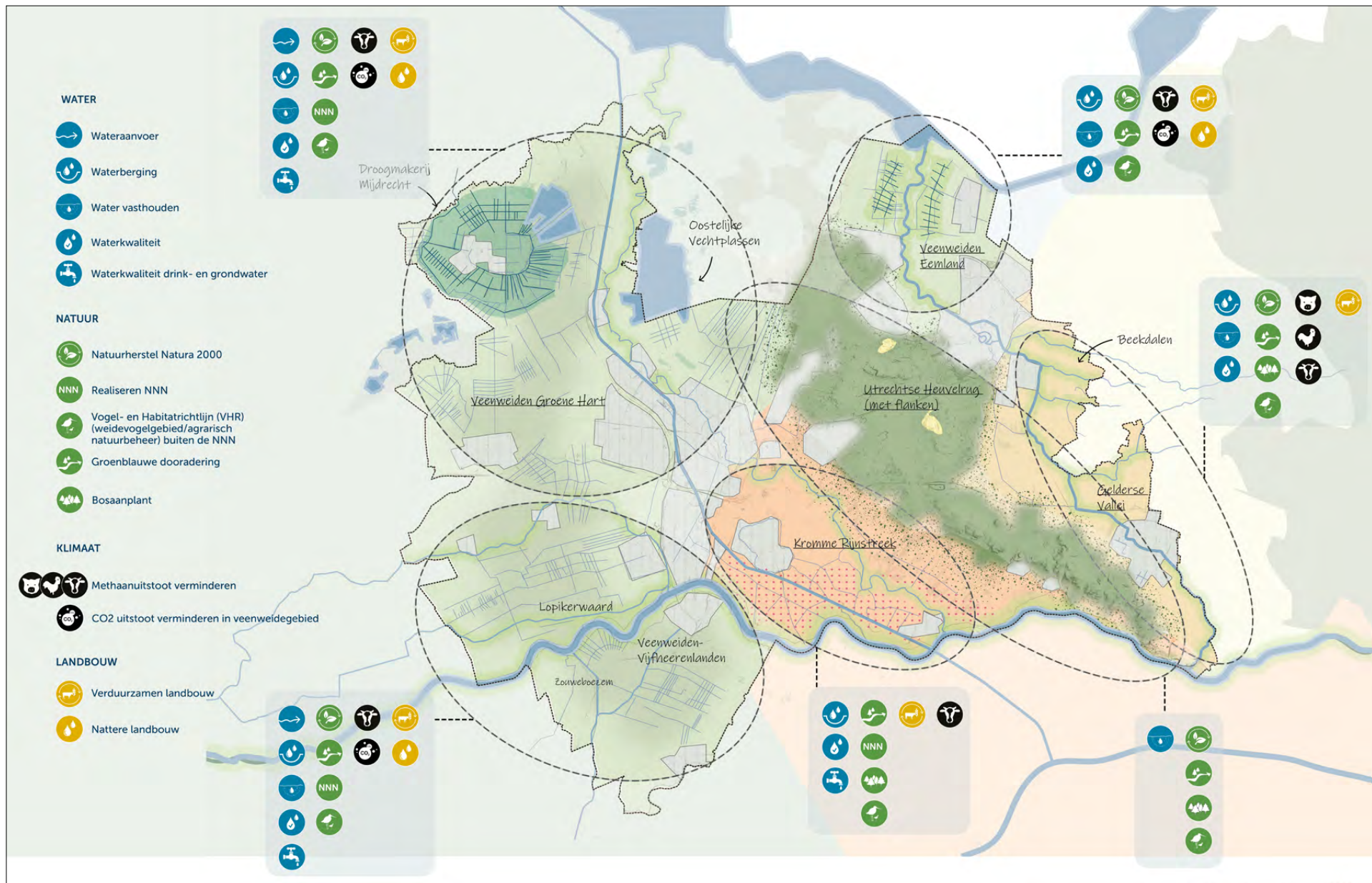

5 Ontwikkelrichting per Utrechts landschap

5.1 Inleiding

Dit hoofdstuk geeft weer wat de gevolgen zijn van de analyse (bijlage 3) en structurerende principes (hoofdstuk 4) voor de verschillende Utrechtse landschappen. We schetsen op basis van de landschappelijke kenmerken (zie hoofdstuk 3) met de kennis van nu de ontwikkelrichting van het betreffende landschap op de lange termijn (2050). Daarnaast doen we een voorstel voor activiteiten waar we samen met onze gebiedspartners mee zouden willen starten. Het is de bedoeling dat deze activiteiten toekomstbestendig (no-regret) en effectief zijn. Ze leveren een opmaat voor het halen van zoveel mogelijk (integrale) doelen en opgaven én een aanzet voor de ontwikkeling van het gebied.

Kaart 7 Overzicht accenten opgaven landelijk gebied

Uit de analyse (bijlage 3) bleek dat er in alle landschappen in Utrecht een diversiteit aan opgaven is, soms meer en soms minder. Op kaart 7 staat een overzicht van al deze opgaven per landschapstype. Soms zijn de veranderingen in een landschap omvangrijk, op andere plekken zijn ze beperkter. Dit zien we terug in dit hoofdstuk. Het is goed ons te realiseren dat de veranderingen veel vragen van alle direct betrokkenen en belanghebbenden in onze provincie. Zonder draagvlak bij hen, blijven de ontwikkelrichtingen in dit hoofdstuk een papieren werkelijkheid. We willen daarom komende maanden in gesprek met betrokkenen en belanghebbenden over de ontwikkelrichting en het voorstel met activiteiten. De input van deze gesprekken gebruiken we om per landschap de ontwikkelrichting en activiteiten aan te passen, zodat we gezamenlijk de schouders eronder kunnen zetten en aan de slag kunnen.

5.2 Veenweiden: Groene Hart en Eemland

Ontwikkelrichting Veenweiden 2050 (op basis van de structurerende principes) Het veenweidegebied kent binnen de provincie misschien wel de grootste stapeling van opgaven. We sluiten hierbij aan bij het ontwikkelperspectief voor het NOVEX gebied Groene Hart. In het veenweidegebied van de toekomst zullen op weg naar klimaatneutraliteit in 2050 de grondwaterstanden flink hoger zijn om de CO₂-uitstoot tegen te gaan. Dat betekent forse aanpassingen in het watersysteem, waarbij er een grotere beschikbaarheid van water is, om het natter te houden, er meer ruimte is in de polders om neerslagpieken op te vangen en tot slot er meer ruimte is in de boezems of plassen om water vast te houden. Dat is een complexe puzzel. Deze ontwikkeling gaat hand in hand met de transitie van de landbouw naar een extensieve natuur inclusieve kringlooplandbouw. Een groot deel van het veenweidegebied wordt door hogere grondwaterstanden ook geschikt voor de omvangrijke weidevogelopgave.

Waterberging

Verbrede landbouw

Vernatten met oog voor de bodem

Voor de toekomstige ontwikkeling van de veenweiden gaan we in belangrijke mate uit van de diversiteit van de bodem. Peilverhogingen en mogelijk de inzet van (ook natuurlijke) waterinfiltratiesystemen maken dat het grondwater gedifferentieerd wordt opgezet van -40cm tot -20cm onder het maaiveld. Zo zijn er dikke veenpakketten en lagere polders in het noordelijk veenweidegebied van de provincie Utrecht waar de veranderingen en verhogingen van de grondwaterstanden groter zijn en zijn er klei-op-veengebieden in bijvoorbeeld Vijfheerenlanden en in Eemland waar de ingrepen beperkter blijven. Beperkte delen van het veenlandschap, met name met dikke veenlagen, zullen op termijn worden ingericht als moeras en natuurlijke klimaatbuffer. Daarbij komen overige voordelen van een goed ontwikkeld laagveenlandschap met robuuste natuur en een recreatief aantrekkelijk landschap.

Elk gebied maakt ruimte voor de diverse functies passend bij het soort veen en de hoogteligging binnen de peilvakken. Zo passen woningen en veeteelt goed op hoger gelegen delen, weidevogellandschap met extensievere veeteelt op de gemiddelde hoogtes en veenmosnatuur, natte vormen van landbouw en plasdras gebieden voor weidevogels op de lageregelegen delen.

Extensieve veeteelt in een historisch cultuurlandschap (hoger en middelhoog gelegen delen) en natte vormen van landbouw (lageregelegen delen)

De veeteelt met zijn weidelandschap is in de toekomst nog steeds een belangrijke drager en beheerder van het veenweide landschap. Karakteristiek daarbij is de ruimtelijk structuur van het oude cultuurlandschap (de slagenverkaveling, lintbebouwing). Dit is de basis voor een uitgestrekt en open landschap. Ook bij de (grond)waterstand van -0.40 tot zelfs -0.30/-20 is melkveehouderij mogelijk naar het voorbeeld van de Hoogwaterboerderij in Zegveld. De drooglegging binnen de peilvakken fluctueert door de wisselende hoogteligging van het maaiveld. De hogere grondwaterpeilen hebben geleid tot meer diversiteit in typen grasland en in oevers (en oeverlandjes).

Extensief veenweideverdienbedrijf

Proeftuin natte teelten

Elk veenweidegebied draagt daarnaast door extensivering bij aan de generieke opgaven voor reductie van stikstof en methaan in Utrecht die samenhangen met het management/bedrijfsvoering van de boeren en de veebezetting en minder met het type bodem. Een deel van deze generieke opgave wordt al ingevuld door de ruimteclaims van andere specifieke veenweidenopgaven. Het toekomstige extensieve melkveebedrijf heeft een groot deel van de inkomsten uit lonende vergoedingen voor ecosysteemdiensten. Dit instrumentarium is daartoe in financiële zin ten opzichte van nu enorm uitgebreid en gaat uit van langjarige contracten, zodat de betrokken agrariërs ook zekerheid hebben voor de lange termijn. De boer is naast producent van melk (voedsel) ook landschapsbeheerder geworden. De vergoedingen die hij hiervoor krijgt, geven in bedrijfseconomisch opzicht voldoende stevige basis voor zijn bedrijf. Een groot deel van het veenweidegebied is ingericht als weidevogelgebied, wat goed samengaat met hogere waterstanden en een lage vee-dichtheid passend bij de klimaatdoelen. Door de toepassing van de Goede Landbouwpraktijk is de kwaliteit van het drinkwater in de veenweiden in de loop der jaren sterk verbeterd.

Het opzetten van de peilen naar $-0.30/-0.20$ geeft forse beperkingen voor de veeteelt. Dat maakt dat vooral op de lagere delen en dikste veenpakketten ook alternatieve teelten als cranberries, lisdodde of azolla opgang zullen vinden omdat ze een beter verdienmodel geven (hier liggen nog kennisvragen rond bijv. invasieve exoten). Innovatie maakt dat deze markten zich verder ontwikkeld hebben. Vooral in de noordelijke veenweide zien we dan ook een verdere differentiatie van het grondgebruik.

Een rijke blauwe dooradering

Groenblauwe dooradering is in de veenweiden vooral ingevuld als blauwe dooradering, onder andere gericht op de otter. Het ontwikkelen van flauwere oevers en bredere, onbemeste perceelranden geeft rijkere en schonere sloten. Vanwege de weidevogelstellingen is de aanleg van bossen hier maar zeer beperkt mogelijk. Uitzondering is het landelijk gebied ten westen van Utrecht waar een stedelijk uitloopgebied ontwikkeld wordt rond Haarzuilens. Heel plaatselijk is er binnen het omvangrijke veenweidegebied sprake van een verdichting van het landschap. Vooral in de 'klei-op-veen' gebieden (zoals Vijfheerenlanden) is sprake van een meer besloten landschap in de vorm van een afwisseling van vochtige tot droge bossen. Hier is het waterpeil anders dan in de dikke veenpakketten, maar wordt ook gezocht naar optimalisatie van CO₂-reductie uit de bodem. Op de vochtigere delen, komen kenmerkende en waardevolle grienden voor. In het zeer weidse en open landschap van de Eempolder wordt, aan de hand van landbouwinclusieve

Blauwe dooradering

natuur, gewerkt aan optimalisatie van het leefgebied voor weidevogels. Door het (periodiek) opzetten van het grondwaterpeil blijven de percelen langer vochtig (gunstig voor het broedseizoen) en wordt inklinking van de bodem tegengegaan. Langs de Eem en de Randmeren is sprake van een aaneengesloten oevervegetatie met waterriet. Op de flanken, aan de voet van de Utrechtse Heuvelrug, komen waardevolle kwelafhankelijke vegetaties voor (soortenrijke schraallanden).

Natuurgebieden en plasdrasgebieden

Het natuurherstel van Natura 2000-gebieden Botshol, de Nieuwkoopse Plassen en Oostelijke Vechtplassen heeft in de veenweiden geleid tot nattere overgangszones rondom en ook uitbreiding en versteviging van de ecologische verbindingen in het noordwestelijk deel van het Utrechtse Groene Hart. De riviernatuur langs de Lek en de Zouweboezem ten zuiden hiervan is door natuurherstel verbeterd en vormt zo een robuuste ecologische eenheid. In kleine delen van het veenweidegebied zijn laagveenmoerassen aangelegd daar waar de hydrologie van het gebied, het proces van bodemdaling en de nattere omstandigheden dit gebied ongeschikt maakten voor de landbouw. Vanwege de transitie van landbouw naar natuur heeft er een afname in onttrekking van zoet water plaatsgevonden en heeft zich een stabiel ecosysteem kunnen ontwikkelen, bestaande uit laagveenmoerassen. Het groeiend natuurlandschap heeft lokaal geleid tot herstel van het veenlandschap. De laagveenmoerassen bestaan uit een afwisseling van open plassen tot aan verlandingsstadia met oud riet en broekbossen. De waterhuishouding speelt een belangrijke rol in het beschermen van veenresten in de ondergrond. Er zijn moerasgebieden en plassen aangelegd die primair fungeren als waterbuffer en/of waterberging, maar ook een goede ecologische kwaliteit hebben.

Voorstel activiteiten veenweiden

1. Uitvoeringsprogramma 2023-2024 Regionale Veenweidestrategie Utrechtse veenweiden
2. Natuurherstel Natura 2000-gebieden
3. Vraagstukken water
4. Doorontwikkeling instrumentarium verduurzaming landbouw
5. Uitbreiding agrarisch natuurbeheer en weidevogelkerngebieden

Wat zijn de eerste stappen die we komende jaren kunnen zetten om te komen tot een ingrijpend ander watersysteem, een duurzame melkveehouderij en alternatieve teelten, ecologische boerensloten en natuurherstel? Eén van de maatregelpakketten is gericht op de uitvoering van de Regionale Veenweide Strategie.

Moerasgebied

Weidevogelgebied

1. Uitvoeringsprogramma 2023-2024 Regionale Veenweidestrategie Utrecht

Via gebiedsprocessen gaan we volop aan de slag met het verhogen van de (grond) waterstanden via de aanleg van waterinfiltratiesystemen of andere technische maatregelen die hiervoor zijn (nog volop in ontwikkeling, peilfixatie of getrapte peilverhoging). Ook voeren we het gesprek over verruiming van de wateroverlast-normen en/of verhoging van de vergoedingen voor schade en blauwe diensten. Hierbij hoort vanuit het kennis- en innovatieprogramma ook de voortzetting en uitbreiding van de pilots landbouw veenweiden zoals boeren op hoog water en alternatieve teelten. (Zie maatregelpakket Veenweide, hoofdstuk 9.2)

2. Natuurherstel Natura 2000-gebieden

In het veenweidegebied liggen een aantal stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden: Botshol, Nieuwkoopse Plassen, Vechtplassen en Zouweboezem en uiterwaarden Lek en Linge-Diefdijk. De verschillende natuurdoelanalyses, na het bindend advies van de Ecologische Autoriteit, geven aan welke maatregelen nodig zijn voor natuurherstel wat met grote urgentie uitgevoerd moet worden. Op hoofdlijnen gaat het over het realiseren van herstelmaatregelen in en rondom de Natura 2000 gebieden, ecologische verbindingen tussen de natuurgebieden, uitbreiden areaal en hydrologisch herstel in overgangszone, reductie van stikstof in 1-kilometerzone rondom het gebied.

3. Vraagstukken water

Het vernatten van het veen hangt sterk samen met watervraagstukken. Dit gaat om voldoende zoet water, wateroverlast, waterbuffering en ecologische inrichting en beheer van sloten en oevers.

Het vraagstuk van *voldoende* water is een vraagstuk dat we op het nationale schaalniveau samen met het Rijk, het Deltaprogramma zoetwater en de waterschappen oppakken. Samen zoeken we naar manieren om minder afhankelijk te zijn van het hoofdwatersysteem in tijden van droogte en meer zelfvoorzienend te zijn vanuit gebiedseigen water. De beschikbaarheid van (voldoende) water is dan ook een belangrijke voorwaarde om bodemdaling te remmen en CO₂-reductie te realiseren. Niet voldoende water inlaten is geen optie want waterinfiltratiesystemen mogen niet droog komen te staan, omdat dit de werking permanent aantast. Het (extra) inlaatwater halen we tot 2030 nog grotendeels uit de boezem. We willen deze afhankelijkheid van de boezem richting 2050 deels afbouwen via de volgende inzet:

- Inzetten op peilopzet van Markeermeer als waterbuffer t.b.v. de veenweiden via de Deltabeslissing van 2026.
- Inzetten op waterbuffering in de Heuvelrug om de kwel in de zomer langer te kunnen benutten aan de flanken en in de veenweiden. (Blauwe Agenda).

- Boezemwatervraag verkleinen door regen langer vast te houden. Meer peilfluctuatie toestaan in voorjaar en zomer en winterneerslag vasthouden in de percelen tot minimaal april. Daarbij horen flankerende maatregelen en afwaardering van gronden bij een extensievere landbouw met aanvullende vergoedingen uit ecosysteemdiensten.
- Inzetten op minimale inzakking van zomergrondwaterstanden

Het vraagstuk van wateroverlast gaan we met de medeoverheden en in gebieden samen oppakken. De ruimte om deze piekbuien op te vangen is beperkt in de “platte pannenkoek” van de veenweidegebieden, zeker bij een verhoogd peil.

Het vraagstuk van waterbuffering pakken we op via de Omgevingsvisie provincie Utrecht (2024) omdat dit een ruimtevraag betreft. Er wordt gezocht naar gebieden dicht bij de boezem, met minimale bebouwing en infrastructuur en waarvoor een minimale lengte aan keringen nodig is. Dit kan zowel wat grootschaliger zijn (voor meerdere gebieden zoals langs het Amsterdam-Rijnkanaal, in de uiterwaarden van de rivieren of in de diepere delen van de Hollandse Waterlinie) of fijnmaziger via peilopzet langs natuurvriendelijke oevers bijvoorbeeld.

Minimaal 10% van de sloten en oevers in het gebied willen we (verdergaand) inrichten als ecologische sloten en oevers als (groen)blauwe dooradering.

4. Doorontwikkeling instrumentarium verduurzaming landbouw

De structurerende principes voor de landbouw gelden voor de gehele provincie Utrecht, gericht op doorontwikkeling van het instrumentarium. Voor de veenweiden gaat dit onder andere om het ontwikkelen van benodigd grondinstrumentarium, onderzoek naar flankerende beleid voor inkomens- en vermogensschade en het uitbreiden van ecosysteemdiensten.

5. Uitbreiding agrarisch natuurbeheer en weidevogelkerngebieden

Voor het invullen van de VHR-opgave wordt er een groot beroep gedaan op het veenweidegebied. Met name waar het gaat om de doelen voor weidevogels en in mindere mate om areaal moeras. We gaan aan de slag met het uitbreiden van het agrarisch natuurbeheer ten gunste van weidevogels zoals de grutto. Daarnaast komen er extra weidevogelkerngebieden die onderdeel zijn van het regulier natuurbeheer en wordt gekeken naar de mogelijkheden voor het uitbreiden van het areaal moeras.

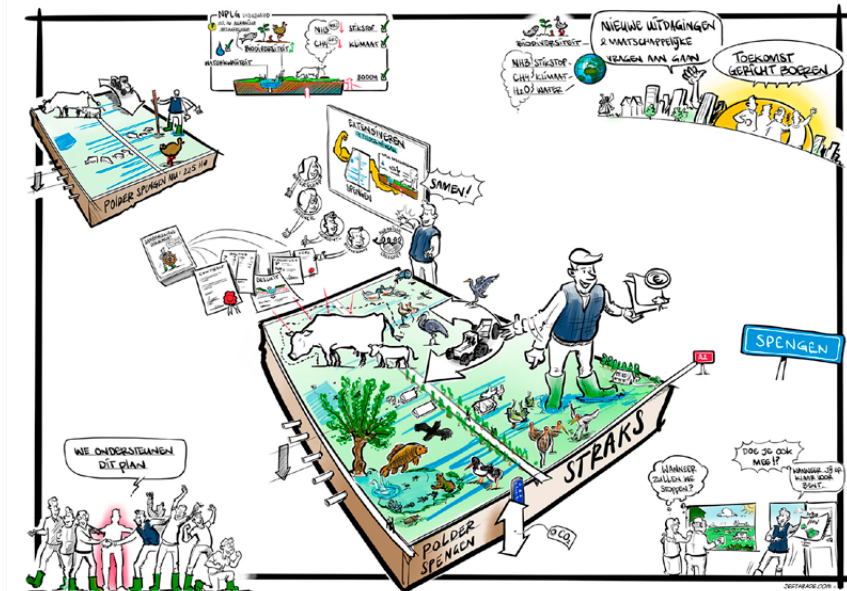
Polderproces Spengen

Polder Spengen ligt in de gemeente Stichtse Vecht en heeft afgerond een totale oppervlakte van 344 hectare, waarvan 326 land en 17 water (100 hectare is 1 km²). In deze polder willen de boeren bijdragen aan de grote maatschappelijke opgaven die in de polder liggen. Hiertoe is door de boeren met denkkraft van organisaties gemeente Stichtse Vecht, waterschap HDSR en de provincie Utrecht een toekomstvisie gemaakt. Deze visie benoemt mogelijkheden op polderniveau voor de toekomst. De visie komt tegemoet aan de stikstofopgave, versterking van natuur- en weidevogelbeheer, het verhogen van de biodiversiteit en het behouden van het pittoreske, typisch Hollandse landschap van Spengen. Tegelijkertijd beschrijft de visie een grote leervraag hoe deze maatschappelijke invullingen hand in hand kunnen gaan met een bestaansmodel voor de boeren op de lange termijn.

Het polderplan Parel van Spengen is de volgende stap naar een bredere gebiedsontwikkeling waarin uitvoering centraal staat. Partijen hebben met elkaar de intentie om het polderplan te realiseren door een kavelruilproces en een leertraject op te starten. Daarmee willen partijen het polderplan als leerpilot van het Nationaal Programma Landelijk Gebied tot een succes maken.

De samenwerkende gebiedspartijen stellen gezamenlijk een plan van aanpak voor uitvoering op. Jaarlijks vindt er een tussenevaluatie plaats met een go-no-go besluit. Waterschap HDSR is bereid een kwartiermaker voor de realisatie beschikbaar te stellen. De kwartiermaker coördineert het proces van uitvoering van het polderplan en jaagt het aan. De kwartiermaker vervult deze rol en taken namens de partijen die deze intentieovereenkomst tekenen, en in nauwe samenwerking met de provincie vanuit haar verantwoordelijkheid voor het Utrechts Programma Landelijk Gebied.

Polderprocessen zijn niet nieuw in Spengen. Eerder werd in deze polder het grootschalig actieve waterinfiltratie (AWIS) in de praktijk getest. Vanaf 2016 zetten zeven boeren zich samen met het waterschap in om de bodemdaling van het veen te remmen in hun polder. Hiervoor is circa 15% van de agrarische percelen in deze polder voorzien van een AWIS. De techniek en de ervaringen waren bij aanvang nog pril. Toch zijn de boeren samen met het waterschap met deze nieuwe techniek aan de slag gegaan in de boerenpraktijk. Er draaien inmiddels 17 diverse AWIS systemen op 55 hectare bij zeven boeren, waarvan een deel draait op zon- en windenergie.

5.3 Utrechtse Heuvelrug en flanken

Ontwikkelrichting Utrechtse Heuvelrug 2050 (op basis van de structurerende principes)

De ontwikkelrichting van de Utrechtse Heuvelrug ligt in het besef dat dit gebied een belangrijke basis is voor de rijke natuur en leefomgeving in Utrecht en het fundament vormt van een duurzaam watersysteem. De sleutel voor een robuust watersysteem van de Heuvelrug ligt in het langer vasthouden van water en het herstel van de kwelstroom. Dat is de basis voor veerkrachtige en gevarieerde bossen en voor het behouden van de kwaliteit van bijzondere (natte) natuurwaarden op de flanken. Het herstel van het watersysteem op het plateau, flanken en voet van de Heuvelrug vraagt aanpassingen van de gebruikers en functies (landbouw, natuur, drinkwater) in het gebied. De flanken van de Heuvelrug zijn ook belangrijke locaties voor de aanplant van nieuw bos. De betekenis van de Heuvelrug en haar flanken voor beleving van natuur en erfgoed is door de groei van het aantal bewoners verder toegenomen.

Een hersteld watersysteem

Voor het vergroten van de zoetwatervoorraad voor drinkwater en landbouw en het herstel van verdrogingsgevoelige natuur wordt meer water vastgehouden op de Heuvelrug en de flanken. Op de heuvelrug vormt het afkoppelen van het stedelijk gebied en zorgen voor extra infiltratie een onderdeel. Het watersysteem is nu vooral ingericht op snel afvoeren, maar door water vast te houden en te infiltreren zal in 2050 de zoetwatervoorraad dusdanig vergroot zijn dat meer water beschikbaar is bij droogte. In de Heuvelrug is daarvoor in de zandpakketten veel ruimte, dus daar liggen kansen waar we beter gebruik van kunnen maken. Voor meer infiltratie op de stuwwal kan landschapsomvorming of andere gebruik (teelt) nodig zijn. Daarmee is ook de regionale kwel vergroot ten behoeve van de verdrogingsgevoelige natuur en de waterbeschikbaarheid voor andere functies. Dat vraagt tevens om gezonde bodems die voldoende organische stof bevatten om water te infiltreren en zo lang mogelijk vast te houden bij langdurige droge perioden. Dit alles leidt tot de situatie waarbij de Utrechtse Heuvelrug weer meer functioneert als een spons: water wordt langer vastgehouden en verdroging wordt tegengegaan.

Op de flanken (Langbroekerwetering en deel Gelderse Vallei) is een hydrologische ontvlechting nodig voor een robuuster watersysteem; dat wil zeggen dat het herstelde watersysteem randvoorwaardelijk is voor het toekomstig landgebruik op de flanken. Het toekomstig landgebruik past bij het langer vasthouden van water, de vergroting van de kwel en de hogere waterpeilen op de flanken.

Water vasthouden

Grondwatermeetpunt

Revitalisering van bossen op de heuvelrug, natuur op de flanken en natuur in de uiterwaarden

De bossen en natuur op de Utrechtse Heuvelrug zijn gerevitaliseerd, op de flanken zijn bijzondere natte natuurwaarden hersteld en verbonden met elkaar. Terugdringing van de stikstofdepositie (de deken) is een belangrijke voorwaarden voor een duurzaam herstel van de bossen. Daarnaast zijn ook belangrijk: het vergroten en verbinden van het bos, het hydrologisch herstel en het aanpassen van de bosstructuur. Een gezond bodem- en watersysteem met voldoende schoon water, bereikbaar als hangwater voor bomen en andere planten en bronmaatregelen zijn genomen tegen verzuring van bodem en grondwater is daarbij onontbeerlijk. Het aanpassen van de bossen van naald- naar loofbossen en een meer wisselende bossamenstelling sluit daarbij aan. Het gerevitaliseerde bos biedt een betere bescherming tegen bos- en natuurbranden.

Op de flanken is veel natuur aanwezig, maar er is ook een grote verweving van landbouw, natuur en recreatie (bijvoorbeeld de Roode Haan). De Langbroekerwetering is een drassig gebied, waar veel kwelwater uit de Heuvelrug aan de oppervlakte komt. Het is een overgangsgebied en kenmerkt zich door een coulisselandschap waarbij landbouwpercelen afgewisseld worden met essenhakhoutbossen en kleine waardevolle vochtige natuurgebieden. Ontvlechting, waarbij landbouw en natuur meer in samenhang in grotere peilgebieden de ruimte krijgen, zorgt voor meer verbinding (connectiviteit) tussen de natuurgebieden, uitbreiding en verbeterde kwaliteit van de vochtige alluviale bossen van de Natura2000 gebieden Kolland en Overlangbroek en minder beperkingen voor de landbouw. Dit alles leidt tot een groenblauw dooraderd gebied met vochtige (broekbossen), schone sloten, waardevolle houtige landschapselementen en een hersteld watersysteem.

Tot slot heeft de natuur in de uiterwaarden van de Rijntakken zich hersteld tot dynamische riviernatuur, waarbij natuurwaarden, klimaatadaptatie en recreatie hand in hand gaan.

Beleefbaar erfgoed met agrarisch perspectief

De manier waarop de natuur- en wateropgaven worden uitgevoerd, is goed afgestemd op de rijke cultuurhistorie op de flanken. Een historie met, het waardevolle landschap, de karakteristieke natuur en de landbouw als mededragers en beheerders van het landschap. Binnen het gebied zijn twee buitenplaatszones te onderscheiden: de Stichtse Lustwarande (buitenplaatsen en landgoederen met hun grote parken in landschapsstijl) en het Langbroekerweteringgebied (coulisselandschap met kastelen en ridderhofsteden met hun omringende grachten en waterlopen).

Natuurlijke verjonging

Ecoduct

De (hoge) flanken en het Langbroekerweteringgebied vormen de overgang van het besloten, bosrijke landschap via het coulisselandschap naar het open rivierengebied aan de voet van de Heuvelrug. Aan de Gelderse zijde ligt een vergelijkbare overgang naar de vallei. De maatregelen vanuit water en natuur worden ingezet om de identiteit van het gebied en de beleefbaarheid te versterken. Bij het instellen van nattere situaties moet rekening gehouden worden met de cultuurhistorische waarden van de buitenplaatsen en landgoederen en hun aanleg met Rijksmonumenten, waterpartijen en oude bomen. De landbouw is mededragers en beheerder van dit gevarieerde landschap en de identiteit van het gebied. Er heeft een overgang plaatsgevonden naar een meer natuurinclusieve landbouw met inkomsten uit lonende vergoedingen voor water- en ecosysteemdiensten.

Voorstel activiteiten Utrechtse Heuvelrug en flanken

1. Hydrologische herstelaanpak flanken heuvelrug
2. Gebiedsaanpak zuidelijke flanken Heuvelrug
3. Revitalisering bossen en natuur: herstel, vitaliteit én uitbreiding
4. Ruimtelijk combineren drinkwaterwinning met andere functies
5. Doorontwikkeling instrumentarium verduurzaming landbouw

Wat zijn de eerste stappen die we komende jaren kunnen zetten om te komen tot systeemherstel, zowel voor water als voor natuur en met oog voor de belangen van recreatieve beleving en perspectief voor de landbouw?

1. *Hydrologische herstelaanpak flanken Heuvelrug*

Voor het zorgen van extra infiltratie, het langer vasthouden van water en hydrologische ontvlechting is verdiepend onderzoek nodig naar geschikte locaties voor de maatregelen, de effecten op het watersysteem en de gebruiksfuncties op de Heuvelrug: iets wat goed op korte termijn in gang kan worden gezet. Lokale maatregelen dienen altijd in samenspraak met de lokale ondernemers, landgoedeigenaren en agrariërs plaats te vinden. Zij bezitten de beste gebiedskennis. Dit betekent een adaptieve strategie waarbij het soms noodzakelijk is dat functies zich moeten aanpassen of verplaatsen.

Werken op het land

2. Gebiedsaanpak zuidelijke flanken Heuvelrug

Aan de zuidelijke flanken (Langbroekerwetering en Stichtse Lustwarande) komen zoveel opgaven en belangen bij elkaar dat we een gebiedsproces met betrokkenen en belanghebbenden willen starten. Het gebiedsproces heeft tot doel om tot een ontwikkelperspectief voor het gebied te komen en biedt ruimte om samen goede oplossingen te ontwikkelen. De volgende aandachtspunten zijn van belang voor het gebiedsproces:

- In het gebied wonen en werken veel agrariërs, die we graag een goed toekomstperspectief willen bieden. Daarbij in gedachten houdend dat het coulisselandschap met een afwisseling van open graslanden en beslotenheid zeer wordt gewaardeerd. We zetten daarom in op het behoud van landbouw als mededragers en beheerder van het landschap. We zien daarbij wel een meer natuurinclusieve landbouw, maar met een goed verdienmodel.
- Bij de hydrologische ontvechting is het van groot belang om goed te kijken naar de waardevolle buitenplaatsen, behoud van kleinschalige landschapselementen en voldoende perspectief te bieden voor de landbouw en landgoederen met Rijksmonumenten en oude bomen.
- We willen samenwerken aan pilots en (hydrologisch) onderzoek om het concreet te maken en goed in te kunnen spelen op instrumentarium van het rijk.

3. Revitalisering bossen en natuur: herstel, vitaliteit én uitbreiding

- Verbinden, uitbreiden en revitaliseren van bestaande bossen voor vitaliteit en toekomstbestendigheid. Hiermee wordt tevens uitvoering gegeven aan de Bossenstrategie.
- Natuurherstel Natura 2000-gebieden Kolland & Overlangbroek
- De natuurdoelanalyse van dit gebied zal, na het bindend advies van de Ecologische Autoriteit, aangeven welke maatregelen nodig zijn voor natuurherstel. Deze maatregelen dienen met grote urgentie uitgevoerd moeten worden. Op hoofdlijnen gaat het over het realiseren van herstelmaatregelen in en rondom de Natura 2000 gebieden, ecologische verbindingen tussen de natuurgebieden, uitbreiden areaal en hydrologisch herstel in overgangszone, reductie van stikstof in 1-kilometerzone rondom het gebied.
- Natuurherstel Natura 2000-gebied Rijntakken in samenwerking met de provincie Gelderland op basis van de nog af te ronden natuurdoelanalyse van dit gebied.

- Onderzoeken of een natuurdoelanalyse van de Utrechtse Heuvelrug nodig is.
- Realiseren en uitbreiden van het NNN-gebied (o.a. Groene contour) en hydrologisch herstel.
- Realiseren van de doelen voor overig water (waterkwaliteit) in het gebied met hoge potentie voor waternatuur.
- Realiseren van de groenblauwe dooradering (houtsingels, knotbomenrijen, essenhakhout, watergangen met natuurvriendelijke oevers en poelen).
- Realiseren van de doelen van Vogel- en Habitatrichtlijn om populaties van beschermde soorten en habitattypen in een gunstige staat van instandhouding te brengen.

4. Ruimtelijk combineren drinkwaterwinningen met andere functies

De bescherming van de winningen heeft invloed op de functies die binnen de beschermingszones zijn toegestaan en zijn daarmee relevant voor ruimtelijke ontwikkelingen. Anderzijds heeft het de voorkeur om in de toekenning van functies rondom drinkwaterwinningen rekening te houden met de kwetsbaarheid van de winning en dus alleen harmoniërende functies rondom de winningen toe te kennen.

5. Doorontwikkeling instrumentarium verduurzaming landbouw

De structurerende principes voor de landbouw, met name gericht op het (door) ontwikkelen van instrumentarium, zijn vooral generiek. Ze gelden voor de gehele provincie Utrecht. Per Utrechts landschap willen we graag gebiedsgericht aan de slag met dit instrumentarium via bijvoorbeeld pilots en onderzoek.

5.4 Gelderse Vallei

Ontwikkelrichting Gelderse Vallei 2050 (op basis van de structurerende principes, beekdalen zijn prioritair gebied)

In 2050 bestaat de Gelderse Vallei nog altijd uit een gevarieerd landschap waarin landbouw, natuur en wonen samengaan. De beken in de vallei zijn hersteld, het water is schoon en er wordt meer water vastgehouden. De landbouw in het gebied heeft duurzaamheid omarmd, zowel innovatie als verbreding spelen hierbij een rol. Het stedelijk gebied rond Veenendaal en Amersfoort is flink gegroeid, recreatieve groene aders leggen een gemakkelijke verbinding met het buitengebied.

De beken hersteld

De beken en de toevoerende watergangen (deels uit Gelderland) zijn omgevormd tot een klimaatbestendig watersysteem. De gronden langs de beeklopen worden ingezet als buffers waardoor het aangevoerde water schoner wordt. De beken krijgen meer ruimte en de inrichting is meer afgestemd op het vasthouden van water. Ook de veerkracht van de agrarische bodem is verbeterd, omdat jarenlang gewerkt is aan verhoging van het organische stofgehalte via duurzaam bodembeheer. De beekdalen vormen, zoals nu de omgeving van de Modderbeek, een gevarieerd beekdalsysteem met een soortenrijke gradiënt van natte heide, vochtige schraalgraslanden, natte bossen, houtwallen en beek. Het agrarische gebruik is gericht op het beheer van deze gras- en hooilanden.

Duurzame ontwikkeling landbouw

De landbouw in de Vallei heeft de omslag gemaakt naar natuurinclusieve kringlooplandbouw, het aandeel biologische bedrijven is flink toegenomen. De vrijgekomen gronden door het natuurlijk verloop van stopper, bijvoorbeeld via de LBV+ en LBV-regelingen, is onder andere benut voor de extensivering. Ook is het aanbod van diensten door de agrarische sector verder verbreed, vaak ook in onderlinge samenwerking. Deze diensten leveren een belangrijke bijdrage aan het verdienvermogen. Rondom de steden en dorpen is ruimte voor recreatie vanuit de kernen. De multifunctionele landbouw speelt in op deze recreatiebehoefte. Op de daken van de grote schuren en stallen wordt energie gewonnen en bij meervoudig grondgebruik en indien de ruimtelijke kwaliteit het toelaat is duurzame energieopwekking een nieuw verdienmodel. De intensieve veehouderij is in belang afgenomen. De resterende gebouw-gebonden agrarische productie is circulair, heeft de emissies flink gereduceerd en levert een grote bijdrage aan de eewittransitie.

Beekherstel

De Regio Foodvalley vervult een voortrekkersrol op het gebied van landbouwverduurzaming, waar agrariërs samenwerken met natuurorganisaties, overheden en onderzoeksinstituten om innovatieve methoden te ontwikkelen die ecosystemen beschermen en tegelijkertijd duurzame voedselproductie mogelijk maken.

Stevige groene dooradering, verbonden natuur

De inrichting van het landschap, inclusief de beekdalen, draagt bij aan een hoge biodiversiteit en klimaatbestendigheid. Het landschap wordt weer gekenmerkt door kleinschaligheid met een groene dooradering met lijnvormige landschapselementen en beekbegeleidende beplanting. De grotere en kleinere natuurgebieden in de Vallei zijn stevig met elkaar verbonden en vormen zo een robuust netwerk. De natuur op de landgoederen speelt hierin een belangrijk rol. Het natuurherstel van Natura 2000-gebied Binnenveld heeft geleid tot een verbinding met de Achterbergse Hooilanden via een brede natuurzone langs de Grift. Dit vormt een waardevol open en nat gebied met onder andere blauwgraslanden, trilveen en weide- en akkervogels.

Voorstel activiteiten Gelderse Vallei

1. Grootschalig beekherstel Gelderse Vallei
2. Natuurherstel Natura 2000-gebied Binnenveld
3. Hydrologische studie Gelderse Vallei
4. Doorontwikkeling instrumentarium verduurzaming landbouw
5. Versterking biodiversiteit: groenblauwe dooradering, agrarisch natuurbeheer en uitbreiding natuur

Wat zijn de eerste stappen die we komende jaren kunnen zetten om te komen tot herstel van de beekdalen, de verduurzaming van de landbouw en een groene dooradering en verbonden natuur?

Natuurherstel Binnenveld

Natuurherstel Binnenveld

1. *Grootschalig beekherstel Gelderse Vallei*
 - a. In overleg met andere overheden (waterschap Vallei en Veluwe, provincie Gelderland, Utrechtse en Gelderse gemeenten en de landbouw- en natuurorganisaties) komen tot een gebiedsgerichte aanpak beekherstel Gelderse Vallei 2.0.
 - b. Gebruik maken van kennis en resultaten uit reeds uitgevoerde programma beekherstel Gelderse Vallei.
 - c. Participeren in onderzoek 'restopgave nutriënten KRW-waterlichamen in (beken) Gelderse Vallei' van Wageningen University en Research.
2. *Natuurherstel Natura-2000 gebied Binnenveld*

De natuurdoelanalyse van dit gebied zal, na het bindend advies van de Ecologische Autoriteit, aangeven welke maatregelen nodig zijn voor natuurherstel. Deze maatregelen dienen met grote urgentie uitgevoerd moeten worden. Op hoofdlijnen gaat het over het realiseren van herstelmaatregelen in en rondom de Natura 2000 gebieden, ecologische verbindingen tussen de natuurgebieden, uitbreiden areaal en hydrologisch herstel in overgangszone, reductie van stikstof in 1-kilometerzone rondom het gebied.
3. *Hydrologische herstelaanpak Gelderse Vallei (in samenwerking met Waterschap Vallei en Veluwe)*

Voor het verder vasthouden van water en omgaan met hogere (grond)waterstanden in het voorjaar of bij piekbuien kijken we aan de hand van de hydrologische studie en de specifieke kenmerken in het gebied naar mogelijkheden voor het nemen van maatregelen en het gebruiken van ecosysteemdiensten. In dit onderzoek nemen we ook de mogelijkheden mee voor het verminderen van het aantal duurzame artesische bronnen (bron waaruit het water 'spontaan' naar boven komt), in combinatie met het instellen van een grondwateronttrekkingenplafond.
4. *Doorontwikkeling instrumentarium verduurzaming landbouw*

De structurerende principes voor de landbouw, met name gericht op het (door)ontwikkelen van instrumentarium, zijn vooral generiek. Ze gelden voor de gehele provincie Utrecht. Per Utrechts landschap willen we graag gebiedsgericht aan de slag met dit instrumentarium via bijvoorbeeld pilots en onderzoek. Voor de Gelderse Vallei betekent dit onder andere het opzetten van pilots duurzame innovatie landbouw in samenwerking met Regio Foodvalley en het onderzoeken naar de mogelijkheden van functieverandering.
5. *Versterking biodiversiteit*

Voor de natuur buiten het Natura 2000-gebied is versterking van de landgoederen nodig voor de NNN, draagt agrarisch natuurbeheer op open akkerland en de groenblauwe dooradering bij aan de biodiversiteit en zoeken we naar mogelijkheden voor de ontwikkeling van bos op de landgoederen rondom de beekdalen. Voor het stimuleren van groenblauwe dooradering werken we samen met het collectief Utrecht-Oost.

5.5 Kromme Rijnstreek (ten zuiden van de N229)

Ontwikkelrichting Kromme Rijnstreek 2050 (op basis van de structurerende principes)

Dit gebied ligt ten zuiden van de N229 en betreft de deelgebieden Kromme Rijn en Schalkwijk uit de Kwaliteitsgids Utrechtse landschappen. Wat betreft de opgaven uit het Nationaal Programma Landelijk Gebied kan dit gebied worden aangemerkt als laag-dynamisch. Ook in het toekomstbeeld vormt de Kromme Rijnstreek een goed, rijk en divers landbouwgebied.

Goed landbouwgebied

Het gebied is vruchtbaar, vormt een goed landbouwgebied en zo is het ook in het toekomstbeeld. Uiteraard gelden hier wel de generieke opgaven vanuit water, natuur en klimaat. De fruitteelt is hier dominant en er zijn veel melkveebedrijven; ook akker- en tuinbouw spelen enige rol in dit gebied. Nu al is de landbouw relatief veel op huisverkoop en andere vormen van 'korte keten' afzet van producten gericht. Gezien de nabijheid van een groot stedelijk gebied zal dit naar verwachting alleen maar toenemen in de toekomst.

Groene dooradering en stedelijke uitloop

Het gebied vormt een belangrijk uitloop gebied voor het stedelijk gebied van Utrecht. De groene dooradering, nu al rijkelijk aanwezig, is verder versterkt, de toegankelijkheid vergroot. Dit stedelijke gebruik stimuleert ook de lokale afzet van de agrarische producten. Stad en land zijn hier verweven geraakt.

Een stevige linie

Een aanzienlijk deel van het Eiland van Schalkwijk vormt onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, en is dus van groot belang vanuit cultuurhistorisch oogpunt. De belangrijkste forten op het Eiland van Schalkwijk zijn Fort Honswijk, Werk aan de Korte Uitweg en Lunet aan de Snel.

Voorstel activiteiten Kromme Rijnstreek (ten zuiden van de N229)

1. Pilot Utrechtse Monitor Duurzame Landbouw 2022-2024
2. Voorbeeldgebied Kromme Rijn Linielandschap (Groen Groeit Mee)
3. Onderzoek voorkeurslocatie nieuwe drinkwaterwinning Eiland van Schalkwijk
4. Doorontwikkeling instrumentarium verduurzaming landbouw

Kaasboerderij

Landwinkel

Wat zijn de eerste stappen die we komende jaren kunnen zetten om te komen tot een duurzaam en goed landbouwgebied te komen en de groene dooradering, stedelijke uitsloop en een stevige linie te versterken?

1. *Pilot Utrechtse Monitor Duurzame Landbouw 2022-2024*

zie kader pilot UMDL Kromme Rijnstreek)

Een aantal melkveehouders en fruitteilers doen samen met belangenorganisaties en overheden mee aan de pilot Utrechtse Monitor Duurzame Landbouw. De pilot maakt deel uit van één van de landelijke KPI-projecten.

2. *Voorbeeldgebied Kromme Rijn Linielandschap (Groen Groeit Mee)*

In het landelijk gebied rondom Bunnik tussen Utrecht, Zeist, Houten en Nieuwegein ligt een van de voorbeeldgebieden van de samenwerking GroenGroeitMee. Deze samenwerking geeft een impuls aan groenblauwe ontwikkelingen, als tegenwicht aan de verstedelijking. In dit voorbeeldgebied (Kromme Rijn Linielandschap) op de kruising van Kromme Rijn en Hollandse waterlinie wordt met alle stakeholders een gezamenlijk beeld opgesteld voor de ontwikkeling van deze groenblauwe scheg tussen stad en land. Waar mogelijk wordt daarbij op korte termijn ook gestart met uitvoering.

3. *Onderzoek voorkeurslocatie nieuwe drinkwaterwinning*

Eiland van Schalkwijk

Op het Eiland van Schalkwijk is behoefte aan een nieuwe locatie voor de winning van grondwater. Vitens en de provincie Utrecht doen daarom onderzoek naar een voorkeurslocatie gezamenlijk met andere stakeholders zoals gemeenten, waterschappen, natuurorganisaties, vertegenwoordigers van de agrarische sector en plaatselijke belangenorganisaties. Bij dit onderzoek kijkt men naar een geschikte locatie, maar ook naar onder andere de landschappelijke inpassing, kansen voor natuur (specifiek weidevogelbeheer). De maatschappelijke en economische effecten worden via een maatschappelijke kosten-batenanalyse in beeld worden gebracht, onder andere voor de agrarische sector.

4. *Doorontwikkeling instrumentarium verduurzaming landbouw*

De structurerende principes voor de landbouw, met name gericht op het (door) ontwikkelen van instrumentarium, zijn vooral generiek. Ze gelden voor de gehele provincie Utrecht. Per Utrechts landschap willen we graag gebiedsgericht aan de slag met dit instrumentarium via bijvoorbeeld pilots en onderzoek. In dit gebied kan hierbij goed aangesloten worden bij het gebiedsproces Eiland van Schalkwijk ten behoeve van de duurzame transitie in het landelijk gebied.

Pilot Utrechtse Monitor Duurzame Landbouw Kromme Rijnstreek

In de Kromme Rijnstreek werken diverse organisaties samen aan de pilot van de Utrechtse Monitor Duurzame Landbouw (UMDL). De UMDL bestaat uit een set kritische prestatie indicatoren KPI's. Aan de pilot doen 15 melkveehouders en 5 fruittelers mee. Bij de uitvoering van de pilot zijn meerdere partijen betrokken: LTO Noord, Boerenverstand, CLM, agrarisch collectief Utrecht Oost en de provincie Utrecht. In de stuurgroep nemen het waterschap HDSR, Utrechtse Federatie G (UFG), de gemeenten, Nederlandse Fruittelers Organisatie (NFO), UPG, Natuur en Milieu Utrecht (NMU) en de Rabobank deel. De pilot maakt deel uit van één van de 16 landelijke KPI-K projecten van het Ministerie van LNV (www.boerenkpi.nl). Daarin wordt samengewerkt met de pilot met Gelderse fruittelers en de provincie Gelderland.

KPI's zijn een bedrijfsspecifiek managementtool om agrariërs inzicht te geven over hoe ze op verschillende indicatoren scoren op hun bedrijf op bijvoorbeeld ammoniakemissies, eiwit van eigen land, gewasbeschermingsmiddelen en natuur en landschap. De integrale set KPI's geeft bedrijven inzicht hoe ze scoren op de doelen voor natuurinclusieve kringlooplandbouw. De provincie wil vanaf 2024 agrariërs die goed scoren en/of hierin stappen maken gaan belonen. Dit is opgenomen in het Utrechts Programma Landelijk Gebied (UPLG).

In de pilot wordt de KPI-methodiek getoetst in de praktijk. De deelnemende boer testen de set KPI's en gaan na welke drempel- en streefwaarden bij het gebied Kromme Rijnstreek passen. Naast onderzoek naar de kengetallen van de KPI's op de 15 verschillende bedrijven, vindt ook onderzoek plaats naar 'waarderen, stimuleren en belonen' en de aansluiting op de doelen van het UPLG. De pilot biedt de deelnemers kans om van elkaar te leren en hun ervaring over deze managementtool te geven. Door de samenwerking met HDSR, TBO's, UFG, gemeenten, NMU en NFO is het doel een instrument te ontwikkelen, waarbij deze organisaties gaan aansluiten, in het stimuleren en belonen van agrariërs voor natuurinclusieve kringlooplandbouw.

In het project wordt aangesloten de andere gebiedsprocessen: het gebiedsproces voor de Natura2000 gebieden Kolland-Overlangbroek en de Rijntakken (instandhouding van de natuurwaarden), Kaderrichtlijn Water (behalen doelen 2027), Actieplan Duurzame Landbouw (natuurinclusieve landbouw), Actieplan Kringlooplandbouw Utrecht Oost (Boerenverstand), Programma Kennisdeling Regeneratieve Landbouw (proefboerderij Schevichoven) en Platform meststoffen Kromme Rijn (leveren van dierlijke meststoffen aan fruittelers door melkveehouders). Met de uitvoering van het UPLG komen al deze opgaven samen. De pilot is gestart in 2022 en loopt tot eind 2024.

Kruidentrijke grasbaan tussen de Elstar-appelbomen bij een fruitteler in Utrecht

5.6 Landschappelijke structuren

In hoofdstuk 3 hebben we naast de verschillende typen landschappen ook een aantal hoofdstructuren van de provincie Utrecht beschreven: de ecologische hoofdstructuren, de structuur van Linies en Limes en de groenblauwe en recreatieve verbindingen. Bij de ontwikkeling van de verschillende landschappen in het belangrijk deze structuren in beeld te houden en eveneens door te ontwikkelen. Deze paragraaf geeft een aantal ontwikkelrichtingen mee voor de toekomst van deze structuren in Utrecht. In het Ruimtelijk Voorstel van de provincie Utrecht zal een verdere afweging van deze structuren plaats vinden.

De groenblauwe en recreatieve verbindingen als schakels tussen stad en land

De groenblauwe en recreatieve verbindingen zijn uitermate geschikt om de opgaven vanuit natuur, klimaat en water te combineren met recreatie en langzaam verkeer routes tussen stad en land. Zo is het natuurherstel langs de Grift ten behoeve van natura 2000-gebied Binnenveld te combineren met het verder beleefbaar maken van de bijzondere hooilanden die hier liggen. Het voorbeeldproject Hollandse IJssel combineert water- en natuuropgaven met recreatie en nieuwe verbindingen langs het water. En is het doel van voorbeeldproject Zuidelijke Eemvallei stad en land langs de Eem met elkaar te verbinden, een bestaand landgoed te versterken en de landbouw in de stadsrand zichtbaar en rendabel te houden.

De linies en limes als schakels tussen vroeger en nu

De hoofdstructuur van de linies en limes biedt met voorbeeldprojecten als het Kromme Lijn Linielandschap en Noorderpark eveneens mogelijkheden voor verbinding van stad en land. Hoewel de status van Unesco werelderfgoed beperkingen oplevert, zijn er nog genoeg kansen te verzilveren om langs deze structuren onze historie te verbinden met de actuele natuur-, water- en klimaatopgaven en de beleefbaarheid van het erfgoed.

De grote natuurverbindingen als schakels voor flora en fauna

Een deel van de grote natuurverbindingen, bijvoorbeeld over de Utrechtse Heuvelrug, zal door de ontwikkelrichting van dit landschap een kwaliteitsimpuls krijgen. Bij andere grote natuurverbindingen vraagt dit extra aandacht. Zo zal de ecologische verbinding langs de rivieren versterkt worden door natuurherstel van de Natura 2000-gebieden langs de Neder-Rijn en Linge. Dit geldt alleen niet voor alle uiterwaarden langs deze ecologische verbindingzone. Een robuuste natuurverbinding langs de rivier vraagt daarom ook op andere plekken aandacht.

goede verbindingen tussen stad en land

6 Instrumenten voor de gebiedsgerichte aanpak

6.1 Inleiding

Voor het realiseren van de doelstellingen van het UPLG is een stevig pakket aan instrumenten randvoorwaardelijk. We hebben onontkoombare doelstellingen te behalen in zeer korte tijd op basis van vrijwilligheid en draagvlak. Dit kan niet zonder een instrumentarium dat ons hierbij gaat helpen. Grond is hierbij een sleutelfactor om ruimte in de gebieden te creëren, voor extensivering, voor ander grondgebruik en voor ondernemers die willen door ontwikkelen of verplaatsen.

Nu de onderhandelingen over het Landbouwakkoord zijn mislukt, duurt het langer voordat duidelijkheid ontstaat over bepaalde generieke afspraken over normering, beprijzing en vergoedingen, naast (keten)afspraken over het verdienmodel van de boer en vergoedingen bij ander grondgebruik. Het kabinet heeft aangekondigd in het najaar zelf met maatregelen te komen. Deze afspraken zijn wel noodzakelijk en dit blijven we samen met andere provincies bij het Rijk benadrukken. Ook het IPO heeft een voorstel gedaan over generiek beleid voor de landbouwsector, dat provincies kan helpen om een gelijk speelveld te creëren. Ondertussen gaan we door met het instrumentarium dat we wél in kunnen zetten.

Er zijn drie niveaus te onderscheiden waarop instrumenten kunnen worden toegepast:

- *Generiek*; regelingen die voor iedereen beschikbaar zijn, zoals bijvoorbeeld het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) of vergoedingen voor natuurbeheer (ANLb)
- *Gebiedsgericht*; regelingen als onderdeel van een gebiedsproces voor bijvoorbeeld agrarische collectieven om samenwerking te belonen en zoals de SKNL.
- *Op bedrijfsniveau*; regelingen gericht op het belonen van prestaties voor de individuele ondernemer via bijvoorbeeld de KPI-systematiek.

Dit hoofdstuk gaat in op een aantal instrumenten die van groot belang zijn om de doelstellingen voor water, natuur, klimaat en landbouw te kunnen beha-

len. Onder andere: grondinstrumentarium, de Utrechtse stikstofdepositiebank, instrumenten ten behoeve van natuurontwikkeling, de Utrechtse Monitor Duurzame Landbouw en andere instrumenten die agrarische ondernemers ondersteunen in de transitie van het landelijk gebied.

Omdat er in het UPLG veel doelen bij elkaar komen is het nagenoeg onmogelijk om compleet te zijn bij het benoemen van beschikbaar instrumentarium. Om wel overzicht te bieden is in Bijlage 4 een eerste opzet gemaakt tot een opsomming van instrumenten, gerangschikt op de doelen van het UPLG.

6.2 Rollen vanuit de samenwerkende overheden

Bij het ontwikkelen van instrumentarium werkt de provincie samen met andere overheden. Het UPLG vergt dan ook een stevige samenwerking met de Rijksoverheid, het waterschap en gemeenten om samen de instrumentenkoffer te vullen.

De rol van de provincie Utrecht rond het instrumentarium is divers:

- *Gebiedsregisseur* van het landelijk gebied via gebiedsprocessen: prioriteit geven aan het ontwikkelen van een sterke uitvoeringsorganisatie in gebieden.
- *Inzet op actief grondbeleid*: De provincie voert een actief grondbeleid via een grondbank om gronden aan te kopen om in te zetten in gebiedsprocessen.
- *Loketfunctie en ondersteunend advies voor gebiedsprocessen*: met een goed gevulde instrumentenkoffer kunnen plattelandscoaches helpen welke maatregelen passend zijn.
- *Aanjagen van passend generiek instrumentarium bij de Rijksoverheid*: samenwerken met het Rijk zodat rijks-instrumentarium effectief is en aansluit bij de behoefte in gebiedsprocessen.
- *Ontwikkelen eigen instrumentarium*: zoals de Utrechtse Monitor Duurzame Landbouw of Platform Kleine Landschapselementen om de transitie te ondersteunen.

De rol van de waterschappen speelt rond waterbeheer:

- De waterschappen zijn uitvoerend actief in het gebied, kennen daarmee het gebied en zijn goed in het trekken van gebiedsprocessen (waar de wateropgaven leidend zijn).

- Met de waterschapsverordening en peilbesluiten heeft het waterschap instrumenten om vanuit een waterperspectief sturing te geven aan de inrichting van het gebied.
- De waterschappen hebben eigen subsidiemogelijkheden die ingezet kunnen worden voor transitie in het landelijk gebied.

De rol van de gemeenten is net als die van de provincie heel divers. Gemeenten staan als overheid het dichtst bij de bevolking en vanuit die positie hebben ze een belangrijke verbindende en stimulerende rol, onder andere in gebiedsprocessen. Daarnaast speelt de gemeente een belangrijke rol in de toekomstige ruimtelijke ontwikkeling van het landelijk gebied. Ze stelt ruimtelijk beleid vast (bijvoorbeeld via haar omgevingsvisie en omgevingsplannen of functieveranderingsbeleid), borgt ruimtelijke ontwikkelingen via het verlenen van omgevingsvergunningen en zorgt voor toezicht en handhaving van het ruimtegebruik in het landelijk gebied. De gemeente kan daarnaast financiële middelen of andere middelen beschikbaar stellen om gewenste ontwikkelingen in het landelijk gebied te stimuleren (bijvoorbeeld advisering en subsidiëring van erfbeplanting). In een aantal Utrechtse gemeenten is ook veel aandacht voor de leefbaarheid van het landelijk gebied, bijvoorbeeld door het in stand houden van maatschappelijke voorzieningen en culturele activiteiten.

6.3 Het gebiedsproces staat centraal

De gebiedsprocessen zijn cruciaal om tot uitvoering te komen. Utrecht heeft daarmee veel ervaring via bijvoorbeeld gebiedscommissies en gebiedscoöperaties. In het gebiedsproces volgens de Utrechtse aanpak wordt, op basis van vertrouwen, gezamenlijk gezocht naar gedragen en integrale oplossingen waar doelen, belangen en waarden worden afgewogen. Hierbij zijn we resultaatgericht en transparant. Alle gebiedsprocessen zijn in principe integraal. Dat betekent dat ook in bestaande gebiedsprocessen oude afspraken soms moeten worden herzien vanuit de huidige set van opgaven.

De provincie is regisseur van de gebiedsprocessen in het landelijk gebied. De provincie geeft doelen mee per gebied zodat duidelijk is binnen welke kaders gewerkt kan worden. Zo weten alle partijen aan de voorkant welke ruimte er is. We communiceren respectvol, vroegtijdig, open en eerlijk, ook als de boodschap lastig is. Daarbij realiseren wij ons dat wij vaak spreken over het eigendom van anderen, meestal over familiebedrijven. Wij hebben respect voor de emoties die dit kan op-

roepen. Respect voor elkaars belevingswereld en belangen zien wij als voorwaarde voor een gebiedsproces. Gebiedsprocessen kosten tijd terwijl sommige doelen al in 2027 gehaald moeten zijn. Hier is de spanning voelbaar van het werken met onontkoombare doelstellingen op basis van vrijwilligheid. Onze huidige werkwijze in gebiedsprocessen kost meer tijd dan we nu hebben om de doelstellingen te realiseren. Dat betekent dat we procesinnovatie nodig zullen hebben om sneller tot resultaat te komen. Tegelijkertijd zijn de consequenties van te nemen beslissingen ingrijpend. Dit vraagt om voldoende tijd. Wij spannen ons in om vroegtijdig informatie te delen om onduidelijkheid en onrust tegen te gaan. Vanuit een optimale betrokkenheid van de mensen willen we in de gebieden tot maatwerk komen.

Maatwerk is voor Utrecht ook dat er ruimte is om vanuit de gebiedseigen kenmerken nieuwe oplossingen te vinden, zodat ondernemerschap wordt beloond. Ook is er ruimte om kansen mee te koppelen die een bijdrage leveren aan de leefbaarheid. Hiertoe vragen we het Rijk ons te faciliteren met een Fonds voor Vitaliteit Landelijk Gebied (Zie hoofdstuk Sociaal Economische Impactanalyse). Hiermee willen we initiatieven belonen voor de vitaliteit van het gebied, omdat dit bijdraagt aan draagvlak en daarmee het proces.

6.4 Grond als motor

Grond is de motor in gebiedsprocessen. Beschikbaarheid van grond is nodig om schuifruimte te creëren in gebiedsprocessen. Vanuit vrijwel alle opgaven komen ruimteclaims. Dit geeft druk op de beschikbaarheid van grond en de grondprijzen. Waar mogelijk, zetten we daarom in op meervoudig ruimtegebruik.

Behoud van vrijkomende gronden voor gebiedsprocessen

Behoud van goede landbouwgrond is niet altijd een vanzelfsprekendheid. In Utrecht begrijpen we de wens gronden beschikbaar te houden voor de landbouw. Utrecht wil vrijkomende gronden beschikbaar houden voor gebiedsprocessen, waar de afweging gemaakt kan worden welke functie passend is vanuit de gebiedsopgave. Dit kan ook functieverandering betekenen.

Provinciale Grondbank en actief grondbeleid

Naast de nationale grondbank is er afgelopen jaar een provinciale grondbank ingesteld als extra instrument voor Utrecht. Zo wil Utrecht regie nemen vanuit een actief grondbeleid. Het frustrert dat in het verleden partijen gronden kochten die in het gebiedsproces ingezet hadden kunnen worden.

Al jaren wordt grond verworven, geruild en verkocht ten behoeve van de realisering van bijvoorbeeld het NNN. Voor de transitie van het landelijk gebied is een verdere uitbreiding en aanscherping van het bestaande instrumentarium nodig, gegeven de ervaringen met het NNN maar ook nu de opgave verder vergroot is vanuit het UPLG.

Uitvoeringskracht ontstaat wanneer dankzij actief grondbeleid grond beschikbaar komt voor gebiedsprocessen. Met vertrouwenspersonen in gebieden komt er zicht op ontwikkelingen en kansen in de grondmarkt om anticiperende aankopen te doen. Het opbouwen van een sterke uitvoeringsorganisatie heeft daarmee prioriteit.

Grondstrategieplan met grondinstrumentarium

De provincie stelt dit jaar een Grondstrategieplan vast. Het Grondstrategieplan beschrijft de grondopgave binnen de gebieden en de grondinstrumenten die ingezet kunnen worden om de transitie in het landelijk gebied tot stand te laten komen. De Grondstrategie wordt geschreven binnen de geldende kaders van de Nota Grondbeleid 2020, het Strategisch grondbeleidskader 2022 en wet- en regelgeving. Grondbezit is daarbij geen doel maar een middel. Gronden in (tijdelijk) bezit van de provincie worden ingezet om de transitie vorm te geven met passend grond- en pachtbeleid.

Op zoek naar nieuwe instrumenten in relatie tot grond

In het huidige landbouwmodel wordt de boer overwegend gedwongen om tegen steeds lagere kosten te produceren. Het resultaat is schaalvergroting en intensivering. Om de doelen uit het UPLG te kunnen halen streven we juist naar extensivering van het grondgebruik. Met de huidige grondprijzen is dat heel lastig te realiseren. Daarom is het van belang dat de rekening van extensivering niet alleen op het bord van de boer gelegd worden. Als dat gebeurt zal het resultaat zijn dat alleen de allergrootste bedrijven overeind blijven en dat veel van onze 'gewone' boeren de transitie niet kunnen meemaken. We moeten daarom op zoek naar andere vormen van grondeigendom. Eén van de mogelijkheden is dat er meer mogelijkheden komen voor grondgebruik, zonder de noodzaak van aankoop van dure grond voor de individuele boer.

In den lande zijn voorbeelden te vinden van aanpakken die hierbij denkbaar zijn. Een van die voorbeelden is de recent gestarte Grondcoöperatie Rijkdom in Friesland. Doel is dat de boer grond extensiveert met hulp van een particuliere investeerder.

De helft van het eigendom berust bij de boer en de andere helft bij de investeerder. Gedeeld eigendom dus. Wij gaan op zoek naar de mogelijkheden van dergelijke modellen in de provincie Utrecht en naar manieren om dit te ondersteunen.

Flankerend beleid voor compensatie vermogensschade en inkomensschade

Om gefundeerd beslissingen te nemen in gebiedsprocessen over te nemen maatregelen is het relevant om vóóraf inzichtelijk te hebben welke maatregelen welke financiële consequenties hebben, zowel op het inkomen als op het vermogen. Utrecht onderzoekt of een Friese systematiek¹ hierbij helpend is, waarbij vóóraf inzichtelijk is welke compensatie er is bij welke maatregel.

6.5 Instrumentenkoffer in wording

Om de gebiedsprocessen te faciliteren is een goed gevulde instrumentenkoffer van belang. Het ontwikkelen van de instrumentenkoffer is een iteratief proces waarbij de behoefte van de gebieden centraal staat.

In het huidige overzicht van instrumenten staan regelingen die deels bestaan zijn, deels in ontwikkeling of soms alleen nog maar gewenst zijn. De lijst is niet compleet en is een momentopname. Vanuit de adaptiviteit van het programma en de input vanuit gebiedsprocessen verwachten we dat de instrumentenkoffer in ontwikkeling blijft. Juridische borging van de instrumenten is hierbij een belangrijk aandachtspunt.

Eén loket en één algemene subsidieregeling aanpak Landelijk Gebied

Utrecht kiest voor één loket zodat overzicht ontstaat welk instrumentarium beschikbaar is. We zetten in op het opstellen van een algemene subsidieregeling Gebiedsgerichte aanpak Landelijk Gebied waaronder alle doelstellingen van het UPLG een plek krijgen en alle toepasbare regelingen staan vanuit de verschillende overheidslagen.

Landbouwmenukaart en de Utrechtse Monitor Duurzame Landbouw

De provincie Utrecht heeft naar voorbeeld van enkele andere provincie de Utrechtse Monitor Duurzame Landbouw ontwikkeld. Het is een leertool en 'meetinstrument' in de omslag naar een meer duurzame vorm van landbouw zoals natuurinclusieve kringlooplandbouw.

Het doel is om prestaties te stimuleren (via bijv. kennisoverdracht), waarderen (door inzicht te bieden in wat bereikt is) en belonen (financieel). Agrariërs kunnen op basis van een integrale set van Kritische Prestatie Indicatoren zichzelf 'monitoren' en zien hoe hun bedrijfsvoering eruitziet in vergelijking met die van anderen. Op deze manier kunnen zij verbeterstappen identificeren. Ook de overgang naar nieuwe gewassen, voedselgewassen of bijvoorbeeld biobased bouwmaterialen kan worden ondersteund. Tevens kan het instrument gebruikt worden voor studiegroepen en coaching om van elkaar te leren.

6.6 De Utrechtse Stikstof Depositiebank

De Utrechtse stikstof depositiebank is bedoeld om schaarse depositieruimte rechtmatig, doelmatig, verantwoord én gebiedsgericht toe te delen en werkt via uitgesteld extern salderen van depositieruimte ten behoeve van ontwikkeling en legalisaties. Extern salderen is het gebruiken van stikstofdepositieruimte voor een andere activiteit, die vrijkomt door het geheel of gedeeltelijk intrekken van een vergunning. Dit is een van de weinige mogelijkheden om op dit moment een vergunning op grond van de Wet natuurbescherming te verlenen.

In deze bank kan stikstof depositieruimte worden gereserveerd voor programma's, projecten, tijdelijke projecten en proefprojecten met een maatschappelijke meerwaarde. In een gebiedsproces kunnen afspraken worden gemaakt over de verdeling van de in een gebied vrijgemaakte stikstofruimte, die niet nodig is voor het herstel van de natuur. Afgesproken kan worden dat depositieruimte binnen een gebied beschikbaar blijft.

6.7 Natuur beschermen en ontwikkelen en behoud en herstel biodiversiteit

Natuur is een provinciale kerntaak sinds het decentralisatieakkoord natuur in 2011. In de Omgevingsvisie en provinciale Natuurvisie is onze ambitie neergelegd ter uitvoering van die wettelijke taken en opgaven. Het UPLG geeft hier een belangrijke impuls aan. Uitvoering van de natuur- en bosopgave is essentieel gezien de urgentie vanuit de staat van de biodiversiteit en de noodzaak tot behoud en versterking hiervan, ook vanuit de wettelijke verplichting. Dit doen we zowel door het inzetten van financieel en juridische instrumentarium: subsidies handhaving en vergunningverlening.

¹ Zie bijlage 4

Daarnaast wordt met name de grondstrategie ingezet en ook de borging en bescherming in de Ruimtelijke ordening (omgevingsvisie, omgevingsverordening). Het UPLG moet bijdragen aan het versnellen in de realisatie van de natuurdoelen die in de Omgevingsvisie zijn vastgelegd: het behoud en herstel van biotopen, en leefgebieden en het in een gunstige staat van instandhouding brengen van Vogel en Habitatrichtlijnsoorten en van de met uitsterven bedreigde of speciaal gevaar lopende van nature in Nederland in het wild voorkomende dier- en plantensoorten, de zogenaamde rode lijst soorten binnen en buiten het Natuurnetwerk Nederland.

Voor onze negen Natura 2000-gebieden zijn Natuurdoelanalyses (NDA's) opgesteld. De NDA's maken duidelijk dat de tot nu toe genomen maatregelen in de Natura 2000-gebieden nog niet voldoende zijn. Uit de NDA's blijkt dat voor alle gebieden - naast de al uitgevoerde of geplande maatregelen - ook nieuwe maatregelen nodig zijn. Over dat laatste zal de onafhankelijke Ecologische Autoriteit na beoordeling een bindend advies uitbrengen. Omdat dit advies bindend is, zullen de NDA's binnen gebiedsprocessen dan ook als bindend kader worden gehanteerd.

Voor natuurontwikkeling, beheer en kwaliteitsmaatregelen zijn verschillende subsidieregelingen beschikbaar. We houden deze bestaande subsidie-instrumenten tegen het licht. We onderzoeken of aanvullend instrumentarium noodzakelijk is voor het realiseren van onze natuuropgave of dat het bestaand instrumentarium beter moet worden afgestemd op de opgaven uit het UPLG. Voor het realiseren van de (nu deels nog indicatieve) opgaven uit het UPLG zal aanvullende financiering nodig zijn. Om goed gebruik te kunnen maken van het instrumentarium is het daarnaast belangrijk de natuurmonitoring beter op orde te krijgen.

Naast subsidies zijn ook bescherming via het ruimtelijk spoor, handhaving van bestaande (rijks)regels en vergunningverlening en daaruit voortvloeiende compensatie belangrijke instrumenten. Bestaande natuur en waardevolle bossen bestendigen we en nieuwe natuur brengen we onder dezelfde ruimtelijke bescherming van ons Natuurnetwerk in de Omgevingsverordening. De Omgevingswet (voorheen Wet natuurbescherming) zetten we zo nodig in om beschermd soorten en leefgebieden tegen ongewenste ontwikkelingen en activiteiten te beschermen.

6.8 Ruimtelijk instrumentarium

Doelstellingen worden pas behaald als ze ook in de praktijk zijn gebracht via ruimtelijke inpassing. Hiervoor is vaak vastlegging nodig via het ruimtelijk instrumentarium. Er wordt verkend hoe RO- instrumentarium, waaronder de provinciale Omgevingsverordening, beter benut kan worden voor het behalen van de doelstellingen van het UPLG.

De provincie werkt intern nauw samen met het traject van het ruimtelijk voorstel zodat het eigen provinciale beleid van de Omgevingsvisie straks aansluit op de opgaven en keuzes voor het landelijk gebied.

Extern is de rol van gemeenten essentieel vanwege de koppeling van voorgenomen activiteiten aan de omgevingsplannen van gemeenten. Als gezamenlijke overheden willen we richting gebiedsprocessen vanuit de gezamenlijke opgave te redeneren. Zo helpen we elkaar om mogelijkheden te scheppen voor een leefbaar en toekomstbestendig landelijk gebied. Te denken valt aan verruiming van het omgevingsplan voor nevenactiviteiten voor agrariërs zodat zij hun verdienmodel kunnen aanvullen vanuit een andere activiteit.

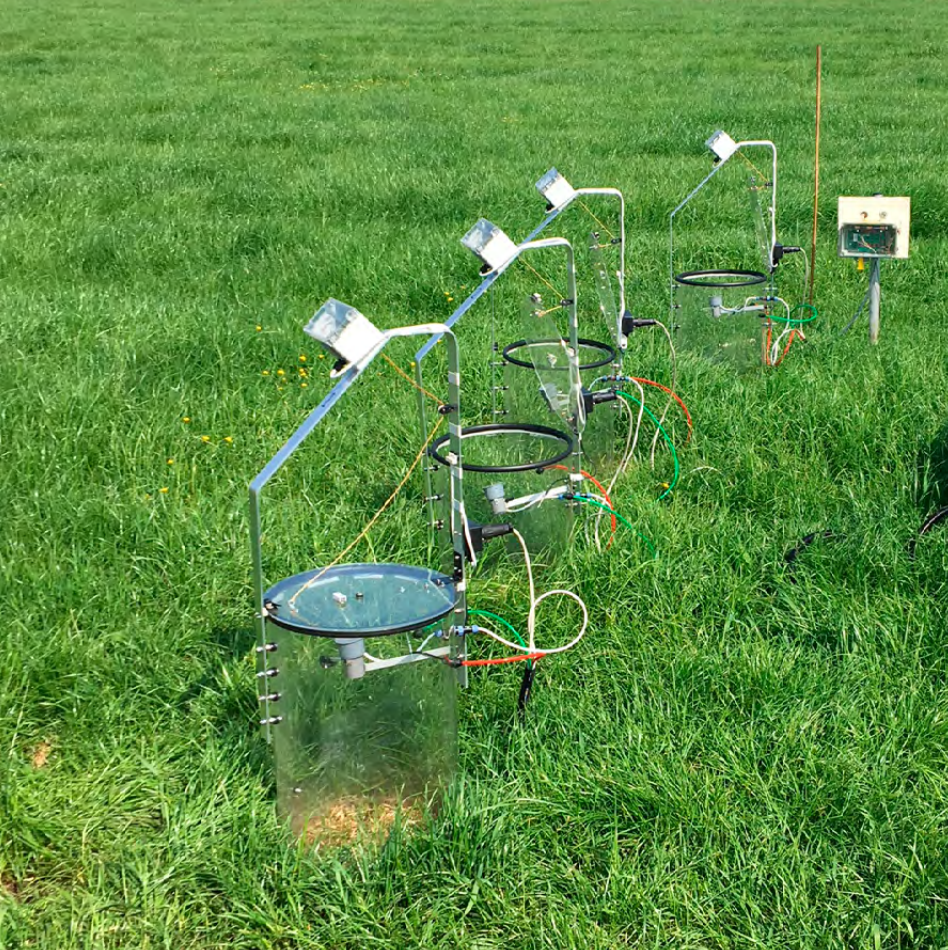
6.9 Beheer en inrichting

De financiële impact van maatregelen in de beheerfase is voor een agrariër of particuliere eigenaar een minstens zo belangrijke overweging als de financiering van het nemen van de maatregel zelf. Nu met het UPLG de scheiding tussen landbouw en natuur steeds verder vervaagt, komt bijvoorbeeld de agrariër steeds meer in positie vanuit zijn kracht als natuurbeheerder. Bij deze rol hoort een passende vergoeding, die meer inhoudt dan compensatie van gemaakte kosten. Langjarige afspraken horen bij deze vergoedingen, zodat een agrariër voor langere tijd zicht heeft op zijn of haar financiële positie bij het kiezen voor agrarisch natuurbeheer.

De provincie Utrecht wil zich sterk maken voor een ANLb-pakket dat hogere vergoedingen kent en een groter aantal hectares beslaat en ook een langere looptijd heeft dan de huidige 6 jaar (12 jaar of langer) zodat agrariërs meer zekerheden hebben op langere termijn. In onze provincie is veel ervaring met agrarisch natuurbeheer. De provincie Utrecht is trots op de vele voorbeelden van agrariërs die met veel zorg een rol vervullen in het vergroten van de biodiversiteit op hun percelen. Hiervoor willen we een voorstel doen in het transitiefonds omdat een passende vergoeding noodzakelijk is om de transitie te bespoedigen en recht te doen aan inspanningen van agrariërs voor natuurdoelen. Dit biedt terrein behorende organisaties kansen om te experimenteren met natte teelten of begrazingsbeheer met vee. Boeren krijgen zo de mogelijkheid om agrarisch natuurbeheer een structureel deel van het inkomen te laten zijn. Agrarische collectieven hebben een grote rol in het uitvoeren van het beheer.

Voor functieverandering en inrichting van natuur is het meest in het oog springende financiële instrument is de Subsidieregeling Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap (SKNL). Voor de beheerfase van natuur is er de Subsidieverordening Natuur en Landschap (SNL). Op dit moment is de vergoeding vanuit de SNL niet kostendekkend. Deze ontoereikendheid van vergoedingen is niet zonder consequenties; veel van de natuurherstelopgaven komen hieruit voort. Om voor de toekomst investeringen in natuur en biodiversiteit te waarborgen, is een passende en kostendekkende vergoeding noodzakelijk. Hiervoor hebben we een post opgenomen in de kostenraming van dit UPLG.

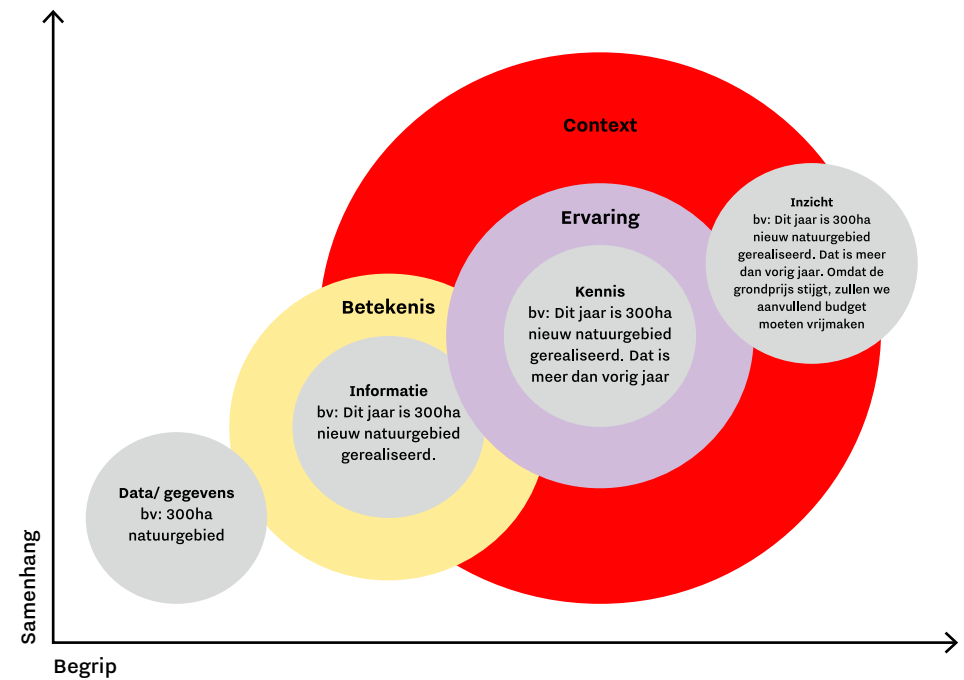
Het Gemeenschappelijk Landbouw Beleid is steeds meer gericht op vergoedingen van groene en blauwe ecosysteemdiensten. Ook de Subsidieregeling Natuur en Landschap (SNL) biedt kansen. Daarbij wordt (in overleg met LNV) ook gekeken naar mogelijkheden om buiten het NNN-beheersvergoedingen toe te kennen aan bijvoorbeeld gerealiseerde groenblauwe dooradering of nieuw bos

7 Onderzoek en monitoring

7.1 Monitoring als instrument in het lerende programma

Realisatie van de UPLG doelen via gebiedsprocessen in een langjarig en iteratief proces. Met een adaptieve en lerende aanpak spelen we in op nieuwe kennis en inzichten. Monitoring is hierbij een instrument dat ons inzicht moet geven in waar we staan onderweg naar het doelbereik, maar ook welke stappen er nodig zijn om hier te komen vanuit dit inzicht. De duiding van de monitoring zegt ons namelijk ook waarom we staan waar we staan en geeft ons richting in wat we hiervan kunnen leren.

Figuur 4¹

Figuur 4 laat zien hoe we vanuit data stappen zetten om tot inzicht te komen welke bijsturing nodig is. De monitoring voorziet ons van data. Door deze data betekenis te geven en te duiden vanuit onze ervaringen, komen we tot het inzicht welke stappen nodig zijn om te komen tot doelrealisatie.

7.2 Monitoring op doelen (kwantitatief) en op inspanningen (kwalitatief)

Het NPLG is gericht op het halen van de onontkoombare doelstellingen. Doelbereik is voor de provincie Utrecht ook een relevant gegeven omdat het ook de verantwoording is van de besteding van maatschappelijk geld. Toch is niet enkel het doelbereik relevant. Vaak zijn er vooraf vele stappen die gezet worden die helpen om tot doelbereik te komen. Vaak zit dit in het doen van inspanningen op de randvoorwaarden om te komen tot draagvlak. Dit draagvlak is nodig voordat we kunnen overgaan tot het nemen van maatregelen. De maatregelen zelf leiden vervolgens tot concrete resultaten die meetbaar zijn via het doelbereik.

De provincie Utrecht wil daarom naast het meten van de doelen ook aandacht hebben voor de inspanningen via een kwalitatieve monitoring. Dit kan ook zijn middels de duiding van de monitoring op doelen. We willen dat monitoring niet enkel een administratieve handeling is, maar dat het werkelijk bijdraagt aan het sneller bereiken van resultaat in gebiedsprocessen. Met deze vorm van monitoring doen we recht aan het lerende karakter van het programma. Het kan namelijk ook zo zijn dat een genomen maatregel niet het gewenste effect heeft gehad of dat er andere resultaten worden bereikt. Monitoring op inspanningen kan ons daarom inzicht verschaffen in succesfactoren.

Belangrijk element van het monitoren is ook leren en ontwikkelen. Meten is niet alleen een validatieproces, het is ook het gesprek aangaan en elkaar begrijpen. Wij willen dan ook goed luisteren naar de elementen van meten en monitoren die voor de betrokkenen in gebiedsprocessen van belang zijn.

7.3 Aansluiten bij bestaande monitoringsprogramma's

De basis van monitoring ligt ook in het onderling vertrouwen hebben in de gegevens. Idealiter vindt in gebiedsprocessen *Joint fact finding* plaats. In de tijd zal hier misschien niet altijd ruimte voor zijn. Het is daarom extra belangrijk dat we niet overal het wiel opnieuw hoeven uit te vinden, maar dat we zoveel mogelijk aansluiting vinden op gevalideerde systemen. De provincie Utrecht zoekt daarom ook voor de monitoring actief de samenwerking op met het Rijk en andere overheden, de kennisinstellingen en andere partners. Zo volgen we de voortgang, resultaten en effecten van ons beleid en de maatregelen die we nemen.

We starten niet bij nul. Het UPLG brengt allerlei bestaande programma's samen en brengt daarmee ook allerlei bestaande monitoringssystemen samen. Het streven is zoveel mogelijk aan te sluiten bij monitoring die al gebeurt, zoals voor stikstof door het RIVM (Wsn), het waterkwaliteitsportaal voor de KRW, de bestaande monitor Klimaatbeleid + KEV en de Natuurpact en Uitvoeringsprogramma Natuur, inclusief de actualisatie en uitbreiding van de natuurmonitoring door BIJ12. Zo wordt in alle provincies zoveel mogelijk vergelijkbaar gemonitord, zoals via het systeem 'VHR Compleet' en het registratiesysteem SOMERS voor de veenweidegebieden in ons land. Zo wordt optelbaarheid en vergelijkbaarheid geborgd. We volgen daarbij het te ontwikkelen handboek monitoring van het Rijk. Dit handboek biedt handvatten voor de informatievoorziening voor de maatregelmonitoring in het Meerjarenprogramma Transitie Landelijk Gebied, in de vorm van een jaarlijks te actualiseren programmaboek.

De doelen van het UPLG zijn breed en zullen vanuit de verschillende onderdelen én vanuit het totaal worden gemonitord om bij te kunnen sturen. Ook binnen in de provincie zelf zoeken we de samenwerking op met bijvoorbeeld de monitoring van het ruimtelijk beleid. In het eerste kwartaal van 2024 is de eerste versie van deze overkoepelende monitor van het omgevingsbeleid verwacht. De insteek is dat deze monitor voor het Omgevingsbeleid 'gevuld' gaat worden met de monitoringsgegevens vanuit de onderliggende programma's zoals het UPLG. Helder is dat de monitor een groeimodel is en verder wordt uitgebouwd als meer informatie en data beschikbaar komt.

Daarbij is het van belang aan te geven wat de indicator is in de monitoring. De doelen vertalen we het liefst naar zo concreet mogelijke indicatoren. Een indicator is een meetbare waarde die gezien kan worden als afgeleide of vertaling van de betreffende doelstelling. Van alle indicatoren zou je moeten uitwerken hoe die worden gemeten, welke data daarvoor verzameld wordt en met welke frequentie en door wie dat gebeurt. Een duidelijke nulmeting vanuit het referentiejaar is nodig om helder te hebben waar we vandaan komen en liefst werkende met een streefwaarde zoals een restemissie zodat duidelijk is waar we naartoe bewegen.

7.4 Bijsturen via fasering

De provincie Utrecht volgt de aanbeveling van Remkes om in 2025 en 2028 een tussentijdse stand van zaken op te maken. Wij sluiten met onze monitoringsystematiek aan bij de opzet die momenteel wordt ontwikkeld door de nationale Regieorganisatie Transitie Landelijk Gebied (RTLГ). Hiermee wordt geborgd dat alle betrokkenen zowel binnen als buiten onze provincie de beschikking hebben over de juiste en gevalideerde gegevens. De monitoring vanuit RTLГ is hét instrument waarmee bestuurlijk kan worden bijgestuurd op voortgang van maatregelen en doelbereik. Deze gegevens gebruiken we ook om de gebiedsprocessen te voorzien van de benodigde basisinformatie.

8 Kostenraming 2035

8.1 Kostenraming

Deze paragraaf geeft op hoofdlijnen financieel inzicht op Themaniveau van het NPLG. Het Rijk stelt met het Transitiefonds Landelijk gebied middelen beschikbaar om de transitie in het landelijk gebied tot en met 2035 te realiseren. Het fonds is onderverdeeld in Rijksbeleid en Provinciaalbeleid. Voor de provincies (inclusief waterschappen en gemeenten) is € 24,3 miljard beschikbaar gesteld en zal op basis van de aangeleverde PPLG's worden verdeeld. De planning zoals deze er nu ligt is, dat in begrotingsjaar 2024 de eerste uitkering uit dit fonds zal plaatsvinden.

De bedragen zijn gebaseerd op voorlopige inschattingen. Er is geen rekening gehouden met mogelijke financiële effecten als meerdere doelen gecombineerd worden. Aan de andere kant zullen er ook prijsopdrijvende effecten mogelijk zijn. Daarom hebben we nu bij het eindbedrag een bandbreedte van +25% tot -25% opgenomen (zie tabel 2). De totale kostenraming van dit concept UPLG versie 1.0 komt uit op een bedrag van 3,7 miljard euro tot 2035. Uitgaande van een bandbreedte van -25% tot + 25% betekent dit een bandbreedte van 2,8 miljard euro tot 4,6 miljard euro. In het vervolgtraject zullen de aannames en daarmee de bedragen verfijnd worden. Een aantal posten hebben we in de achterliggende tabel (zie bijlage 5) op pm gezet omdat daar nog geen kostenraming van is te geven. Zodra we meer inzicht hebben in de te verwachten kosten van deze posten gaan we hierover in gesprek met het Rijk.

De genoemde bedragen zijn exclusief middelen die vanuit eigen provinciale bijdragen worden ingezet, met andere woorden het gaat om extra middelen, die noodzakelijk worden geacht om de transitie in de Provincie Utrecht vorm te geven.

In onderstaande tabel zijn alle maatregelen vertaald naar wat de verwachte uitgaven gaan zijn. In deze tabel is geen inflatie opgenomen. De inflatie wordt doorberekend op het fonds en zal evenredig opgehoogd worden voor de provincies. Deze financiële onderbouwing is opgesteld met de beschikbare kennis van dit moment, de daadwerkelijke kosten van uitvoering en investeringen gaan hiervan afwijken. Er is uitgegaan van aannames, waaraan bedragen zijn gekoppeld. Uiteindelijk zullen er per gebied gebiedsplannen komen, waarin op integrale wijze de diverse thema's met elkaar verbonden worden.

Belangrijk om te melden is dat de maatregelen gericht op de reductie van stikstofemissies vrijwel uitsluitend de veehouderij als doelgroep hebben. De aanpak die voor de sector wordt ontwikkeld bevat veel maatregelen die direct of indirect gericht zijn op stikstofreductie. De dekking voor deze maatregelen zijn opgenomen in het landbouwdeel van de kostenraming.

Onder eenmalige kosten wordt verstaan de uitgaven die tijdens de transitie worden gemaakt en daarna naar verwachting niet herhaald worden. Onder structurele kosten wordt in deze tabel verstaan met name beheerlasten die het gevolg zijn van de eenmalige maatregelen. Het bedrag in deze kolom bestaat uit het jaarlijkse bedrag x 12 jaar (=de looptijd van het Transitiefonds: 2024-2035). De proceskosten opgenomen in de tabel bestaan uit bijdrage voor het faciliteren van de gebiedsprocessen, extra formatie intern en extra formatie voor waterschappen, gemeenten, landbouw- en natuurorganisaties.

Naast de thema's uit het NPLG is het volgende thema opgenomen in het financiële overzicht: Fonds Vitaliteit Landelijk Gebied. Naast het treffen van maatregelen om de natuurlijke omgeving gezond te houden, vinden we het welzijn van de bewoners en ondernemers in het gebied belangrijk. Daarom hebben we in de kostenraming opgenomen dat €100 miljoen ingezet kan worden voor een Fonds Vitaliteit Landelijk Gebied. Met deze middelen wordt de leefbaarheid van het landelijk gebied en het welzijn van haar bewoners een integraal onderdeel van het UPLG-proces. Het Fonds Vitaliteit Landelijk Gebied koppelen we aan de gebiedsprocessen, zodat de ideeën hiervoor direct samenhangen met de behoeften vanuit de gebieden. De precieze invulling van het fonds is nog in ontwikkeling (zie verder hoofdstuk 11 van dit concept UPLG).

8.2 Beheerlasten na 2036

De opgenomen structurele lasten beperken zich niet tot de periode 2024-2035. Ook vanaf 2036 zullen structurele beheermiddelen nodig zijn, om het NPLG duurzaam te benutten. Deze noodzakelijke middelen moeten uit het Landbouwakkoord komen, of uit Rijksmiddelen en maken nadrukkelijk geen deel uit van het UPLG.

Op dit moment loopt er in opdracht van het Ministerie van LNV een onderzoek, in het kader van artikel 2 van de Financiële-verhoudingswet. De bekostiging van wijzigingen in het takenpakket van de medeoverheden is geregeld in artikel 2 van deze wet. Wij gaan ervan uit dat de toegenomen structurele lasten worden meegenomen in dit onderzoek.

8.3 Aanvullende financiële bronnen

Naast het Transitiefonds Landelijk Gebied zijn er nog andere financieringsbronnen. In de eerste plaats de eigen provinciale middelen voor het bestaande beleid. Daarnaast eigen middelen, waarvoor we cofinanciering ontvangen. Denk hierbij aan het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB-NSP) en overige Rijksmiddelen, zoals het Klimaatpact, Specifieke Uitkering (SPUK) Natuur en de SPUK voor Bodemdaling Veenweidegebied en voor PAS-melders. En tenslotte de Landelijke beëindigingsregeling veehouderijlocaties met piekbelasting (Lbv-plus). De SPUK Maatregel gerichte aankoop en beëindiging veehouderijen nabij natuurgebieden tranche 2 (MGA-2) staat op de planning.

8.4 Risico's

Er kleven tal van risico's aan het uitvoeren van het UPLG. Zonder uitpuittend te zijn, gaat het in ieder geval om de volgende grote risicocategorieën, die in de loop van de komende periode gemitigeerd moeten worden:

- Omgevingsrisico's (politiek en maatschappelijk landschap) ▶ à ontbreken van voldoende draagvlak, kan grote gevolgen hebben voor de uitvoerbaarheid van maatregelen. De resultaten kunnen alleen worden behaald met alle relevante maatschappelijke partners. Dit geldt ook als bestuurlijke standpunten en besluitvorming uitblijven. Uiteindelijk kunnen gebiedsprocessen hierdoor vertragen of zelfs stranden.
- Juridische risico's ▶ à de vraag is of het implementeren van nieuwe instrumenten voldoende juridisch houdbaar is. Mochten de instrumenten niet houdbaar blijken bij de rechter, dan heeft dit effect op de resultaten, maar ook op het draagvlak in de gebieden.
- Technische risico's ▶ à een belangrijke pijler om de resultaten te behalen is ook weggelegd voor innovatie. In de praktijk moet bewezen worden of deze innovaties die resultaten behalen, die aan de voorkant worden benoemd.
- Financiële risico's ▶ à in deze fase gaat het om globale inschattingen, gezien de grote onzekerheden. Bedragen kunnen lager of hoger uitvallen. Indien er onvoldoende middelen vanuit het Transitiefonds beschikbaar komen, moeten er keuzes worden gemaakt. Financiële risico's ontstaan ook, omdat nog niet duidelijk is, of kosten declarabel zijn, terwijl resultaten -als gevolg van vrijwilligheid- niet volledig gehaald kunnen worden.
- Organisatorische risico's ▶ à samen met de gebiedspartners is veel capaciteit nodig om deze complexe opgave te realiseren. Er is veel afstemming nodig, om processen snel en zorgvuldig te doorlopen. Onvoldoende afstemming kan gevolgen hebben voor draagvlak en uiteindelijk voor de resultaten.

Kostenraming	Te verwachten kosten 2024-2035
Verbetering waterkwaliteit	€ 0,53 miljard + PM
Maatregelen verbeteren waterkwaliteit	
Maatregelen klimaatbestendigheid watersysteem	
Natuurversterking en -herstel	€ 1,29 miljard
Maatregelen beheer nieuwe stijl	
Maatregelen natuurherstel Natura 2000 gebieden	
Maatregelen NNN	
Vogel en Habitatrichtlijn; VHR Natuur, VHR agrarisch en VHR GBDA	
Maatregelen nieuwe en vitale bossen	
GroenBlauweDoorAdering (GBDA)	
Maatregelen versterking weidevogelgebieden	
Maatregelen versterken agrarisch natuurbeheer	
Reductie stikstofdepositie	€ 0,08 miljard
Maatregelen verplaatsing bedrijven	
Maatregelen realisatie overgangszones N2000 gebieden	
Klimaat (mitigatie)	€ 0,27 miljard
Maatregelen vermindering broeikasgassen uit veenbodems	
Maatregelen reductie uitstoot methaan veehouderij	
Toekomstbestendige landbouw en veeteelt	€ 0,77 miljard + PM
Maatregelen verduurzaming landbouw en veeteelt	
Maatregelen extensief grondgebruik	
Randvoorwaardelijke zaken	€ 0,73 miljard
Onderzoek en monitoring, Kennisdeling	
Fonds Vitaliteit landelijk gebied	
Proceskosten	
Totale kosten	€ 3,67 miljard + PM
Bandbreedte -25% en +25%	€ 2,75 - € 4,58 miljard

Tabel 2 Kostenraming 2024-2035 (de uitgebreide tabel is te vinden in bijlage 5)

9 Maatregelpakketten (samenvatting)

9.1 Inleiding

Het Rijk heeft aangegeven dat tegelijkertijd met het indienen van het concept UPLG-1.0 er op 1 juli tenminste twee maatregelpakketten moeten worden ingediend. Daarbij is aangegeven dat het nadrukkelijk gaat om het geven van een overzicht van de maatregelen die vanuit de samenhang van de NPLG-opgaven effectief zijn en op korte termijn (tussen 2024 en 2030) kunnen worden toegepast. Alle provincies gaan hier verschillend mee om. Vanuit de provincie Utrecht dienen we parallel aan dit UPLG zes maatregelpakketten in. Vanuit het Rijk is aangegeven dat ook later dit jaar (en komende jaren) nog nieuwe maatregelpakketten ingediend kunnen worden. Zo zijn we voornemens in het najaar in elk geval nog een zevende maatregelpakket in te dienen met de titel 'Grond als motor'. Dit om te laten zien dat we volop aan de slag willen en daar ook het budget vanuit het Transitiefonds voor nodig hebben.

Dit hoofdstuk geeft een samenvattende toelichting op deze zes maatregelpakketten. De ingevulde formats die voor de maatregelpakketten ingediend gaan worden bij het Rijk hebben we niet opgenomen in dit UPLG, dat zou te omvangrijk zijn. Maar ze gaan wel direct mee richting het Rijk bij het indienen van dit UPLG. We dienen het concept-UPLG versie 1.0 en de zes maatregelpakketten in als één samenhangend geheel bij het Rijk begin juli.

De totale som van de benodigde budgetten voor deze zes maatregelpakketten is integraal onderdeel van de totale Kostenraming 2035 (zie hoofdstuk 8), het zijn dus geen budgetten die daarbij opgeteld moeten worden. De zes maatregelpakketten vormen voor de provincie Utrecht het eerste concrete verzoek voor budget uit het Transitiefonds jaarschijf 2024, zodat we snel een start kunnen maken.

9.2 Tabel maatregelpakketten

In deze eerste tranche dient de provincie Utrecht zes maatregelpakketten in bij het Rijk. De pakketten verschillen in focus (primair doel) en op schaalniveau (gebied of globaal).

Maatregelpakket	Focus	Benodigd budget
1. Groenblauwe linten en scheggen en boerensloten	Dit pakket focust zich primair op het realiseren van NNN, VHR-agrarische natuur, de provinciale Bossenstrategie, droge en natte ecologische verbindingen, het realiseren van GBDA in het landelijk gebied, beekherstel en beheer levendige boerensloten volgens KRW en transitie naar circulaire, natuurinclusieve en klimaatneutrale landbouw.	117 (tot 2030)
2. Reductie broeikasgasuitstoot Veenweide	Maatregelen vanuit de Regionale Veenweidestrategie die genomen kunnen worden om de zomergrondwaterstand te verhogen en zo (primair) broeikasgassen uit veenweide te reduceren.	270 (tot 2030)
3. Landbouw	De focus van dit pakket is provinciebreed en ligt op doelsturing en het stimuleren van duurzaam ondernemerschap.	87 (t/m 2028)
4. Natuurdoelanalyse Natura 2000-gebieden	Dit pakket betreft maatregelen die ervoor zorgen dat de gunstige staat van instandhouding van de Natura 2000-gebieden worden gehaald en dat verslechtering wordt voorkomen.	213 (tot 2030)
5. Heuvelrug en Flanken	Dit pakket richt zich op het watersysteem van de Utrechtse Heuvelrug om de effecten van klimaatverandering zoveel mogelijk op te vangen, zodat de Utrechtse Heuvelrug weer functioneert als een spons: water wordt langer vastgehouden en verdroging wordt tegengegaan.	40 (tot 2028) + 100-150 (vanaf 2028)
6. Beekdalen	Dit pakket is gericht op het grootschalig herstel van de beekdalen ter verbetering van de waterkwaliteit en robuust watersysteem.	51 (deels tot 2028 en deels vanaf 2028)

Tabel 3: De zes maatregelpakketten die worden ingeleverd bij het Rijk, samengevat op doel en totale kosten.

9.3 Toelichting op de maatregelpakketten

Pakket 1: Groenblauwe linten en scheggen en boerensloten

Het maatregelpakket groenblauwe linten en scheggen realiseert de doelen binnen het NPLG aan de hand van een divers instrumentarium. Het richt zich met name op het realiseren van groenblauwe dooradering (GBDA) door het landelijk gebied en tussen stad en land, met stevige bijdragen aan de natuur-, water- en klimaatdoelen. Het gaat hierbij om de volgende maatregelen:

- Opgaande houtige beplanting
- Landgebruik voor koolstofvastlegging
- Areaal ten behoeve van weidevogels aansluitend op NNN
- Droge en natte ecologische verbindingen
- Gunstige staat instandhouding conform de VHR
- Hydrologienatuur
- Bosareaal
- Zoetwaterbeschikbaarheid combineren met verbetering waterkwaliteit conform KRW
- Hydrologie natuur en waterkwaliteit conform KRW, onder meer in aangewezen beken
- Levendige boerensloten door natte ecologische verbindingen en reductie gewasbeschermingsmiddelen in combinatie met beheer

De maatregelen gaan prioritair landen in de Zuidelijke Eemvallei, Hollandsche IJssel, Kromme Rijn Linielandschap en verbindingen en in het Noorderpark. In deze gebieden is realisatie op korte termijn haalbaar. Daarnaast omvat dit maatregelpakket twee horizontale maatregelen (door de provincie heen): rond beekherstel en levendige boerensloten. Dit horizontaal pakket is daarmee onlosmakelijk verbonden met de gebiedsaanpak maar wordt apart gespecificeerd omdat het financieel, organisatorisch en geografisch kader anders is dan die van de gebiedsaanpak. De totale kosten voor de maatregelen zijn geraamd op €117 miljoen.

Pakket 2: Reductie broeikasgasuitstoot Veenweide

Dit pakket omvat maatregelen die genomen kunnen worden in de veenweidegebieden. Met de komst van het NPLG landen er veel opgaven in de veenweide die integraal en gebiedsgericht opgepakt moeten worden. Door er integraal naar te kijken kan de synergie tussen de opgaven benut worden. Opgaven kunnen gestapeld worden waar dat mogelijk is, maar er moeten ook keuzes gemaakt worden want niet alles kan overal. We gaan hierbij uit van

de bodem (het soort veen en de hoogteligging binnen het peilvak) en van het watersysteem.

Dit maatregelpakket betreft primair maatregelen die ervoor zorgen dat de zomergrondwaterstand in de veenweidegebieden omhoog gaat. Ook gaat het daarnaast om flankerende maatregelen die nodig zijn om genoemde maatregelen goed te laten functioneren, negatieve neveneffecten te beperken en om meerdere doelen tegelijk te bedienen. Het grootste deel van deze maatregelen komt voort uit de doelen voor de veenweide uit het Klimaatakkoord en moeten in 2030 zijn genomen. De maatregelen zijn beschreven in de Regionale Veenweidestrategie Utrechtse Veenweide (2022) en verder uitgewerkt in het Uitvoeringsprogramma Regionale Veenweidestrategie Utrechtse Veenweide (2022).

De geraamde kosten van het pakket zijn overgenomen van de RVS. De geraamde totale kosten van het maatregelpakket uit de RVS vanaf 2020 tot en met 2030 bedraagt ca. €300 miljoen (bij prijspeil 2021). Ca. €32 miljoen daarvan is gedekt uit de optelsom van middelen uit de provinciale begroting, een deel uit de Impulsgelden Veenweide die de provincie heeft ontvangen van het Rijk (2021). Dit betekent dat naar schatting nog ca. €270 miljoen benodigd is uit het Transitiefonds Landelijk Gebied.

Er zijn verschillende maatregelen die genomen kunnen worden om de zomergrondwaterstand in veenbodems te verhogen. Voorlopig zetten we met name in op de verhoging van het slootpeil, al dan niet in combinatie met de aanleg van waterinfiltratiesystemen (WIS). Dit is op dit moment de best bewezen techniek. Bij blijvend landbouwkundig gebruik zijn deze maatregelen te beschouwen als een no regret-maatregel (mits goed uitgevoerd en beheerd) voor de reductie van de uitstoot van broeikasgassen uit veenbodems. Echter we kijken met dit pakket verder dan CO₂-equivalenten afkomstig uit de veenbodems. De maatregelen in dit pakket kunnen gecompleteerd worden met maatregelen uit de overige maatregelpakketten (zoals bijvoorbeeld met het landbouw pakket en het pakket Groenblauwe linten en scheggen en boerensloten), om tot een zo integraal mogelijke uitwerking te komen in het veenweidegebied (zie ook paragraaf 9.4).

Pakket 3: Landbouw

Dit eerste maatregelpakket voor de landbouw binnen het UPLG is samengesteld om op korte termijn resultaat te boeken op de UPLG-doelen. De focus van dit pakket is provincie-breed en ligt op doelsturing en het stimuleren van duurzaam ondernemerschap. Het bestaat uit 'no-regret' maatregelen waarbij ingezet wordt op het verspreiden van kennis en het belonen van verduurzamen van de huidige landbouwpraktijk.

Het belangrijkste instrument hiervoor is de Utrechtse Monitor Duurzame Landbouw (UMDL). Daarnaast zetten we in op voer- en managementmaatregelen. Hier wordt ondersteuning en kennisontwikkeling gestimuleerd waar agrariërs snel mee aan de slag kunnen om ammoniakemissies te reduceren en toe te werken naar een duurzamere bedrijfsvoering. Als toevoeging op de managementmaatregelen worden er ook fondsen vrijgemaakt ten behoeve van de structuurversterking in de landbouw, om een uitbreiding van weidegang mogelijk te maken. Ook gaat de provincie een landbouwloket openen om informatie beter beschikbaar te maken en tegelijkertijd beter bereikbaar te worden voor agrariërs. Met dit pakket doen we in de provincie ook ervaring op met betrekking tot innovatie en extensivering. Zo wordt het Fieldlab Boeren met Perspectief ondersteund om met innovatieve stalsystemen aan de slag te gaan. Op kleine schaal worden 'polderprocessen' begeleid, waar dankzij de inzet van gronden van stoppers een duurzaam toekomstperspectief voor blijvers kan worden geschetst.

Om deze maatregelen uit te kunnen voeren is financiering uit het transitiefonds noodzakelijk. De financiering voor het eerste jaar van de Utrechtse Monitor Duurzame Landbouw (UMDL), de voer- en managementmaatregelen, de structuurversterking ten behoeve van uitbreiding weidegang en het initiatief van coöperatie Boeren met Perspectief komt totaal uit op een bedrag van € 20.665.000. Voor de jaren die volgen zal de financiering per jaar € 22.245.000 kosten. Tot en met 2028 zijn de kosten van de maatregelen geraamd op ca. € 87 miljoen.

Pakket 4: Natuurdoelanalyse Natura 2000-gebieden

Dit maatregelpakket betreft maatregelen die ervoor zorgen dat de gunstige staat van de instandhouding van de Natura 2000-gebieden wordt gehaald en dat verslechtering wordt voorkomen. In dit maatregelpakket gaat het om de maatregelen die buiten de Natura 2000-gebieden uitgevoerd moeten worden zoals functieverandering en inrichting, hydrologie en onderzoek naar hydrologie en connectiviteit. Het gros van deze maatregelen komt voort uit de doelen beschreven in het Aanwijzingsbesluit en in het Beheerplan per Natura 2000-gebied. De maatregelen zijn beschreven in de natuurdoelanalyses per gebied, zo is duidelijk geworden waar en in welke mate stikstof-reducerende maatregelen en andere maatregelen voor de natuur nodig zijn.

De maatregelen per Natura 2000-gebied staan uitvoerig beschreven in de natuurdoelanalyse. De kosten van de maatregelen worden tot 2030 geraamd op ca. € 213 miljoen, met een verdeling over de jaren. Voor de begroting is een bedrag voor onderzoek naar de maatregelen opgenomen maar niet voor de maatregelen die daaruit voortvloeien.

Dit maatregelpakket heeft een groot doelbereik op de natuurdoelen en ons eigen gestelde doel gericht op klimaat en water. De natuuropgaven zullen een grote invloed hebben op het agrarisch gebruik in de overgangszones in de nabijheid van de natuurgebieden maar zullen ook kansen geven. Die kansen hebben te maken met het klimaatbestendig maken van het gebied bij steeds meer droge zomers. Ander waterbeheer waarbij natuur en landbouw samen opgaan is hard nodig om ook die droge periodes in de zomer en nattere periodes in de winter goed door te komen zonder extra verlies van productie en biodiversiteit. Opgaven in het veenweidegebied, de Utrechtse heuvelrug (Blauwe Agenda) en KRW-opgaven kunnen daar in ruime mate aan bijdragen.

Pakket 5: Heuvelrug en Flanken

De basis voor dit maatregelpakket is beschreven in het Ambitiedocument Blauwe Agenda. Een deel van de maatregelen uit de bijbehorende uitvoeringsagenda is opgenomen. Het doel van de Blauwe Agenda is om het watersysteem van de Utrechtse Heuvelrug meer robuust te maken om zodoende de effecten van klimaatverandering zoveel mogelijk op te kunnen vangen. Door meer water te infiltreren en vast te houden (door o.a. gerichte peil en bodemverhoging en realiseren van nieuw bos) wordt de beschikbaarheid van water voor alle functies (natuur, landbouw, drinkwater, stedelijk gebied) vergroot en de gevolgen van wateroverlast beperkt.

Op de lage flanken werken we toe naar een robuuster en toekomstbestendig watersysteem door het ontvlechten van het landgebruik. Dit alles leidt tot een groenblauw dooraderd gebied met vochtige (broekbossen), schone sloten, waardevolle landschapselementen en een watersysteem waarbij de Utrechtse Heuvelrug weer functioneert als een spons: water wordt langer vastgehouden en verdroging wordt tegengegaan.

De kosten op de korte termijn (tot 2028) worden geschat op ca. €40 miljoen, op de middellange termijn (vanaf 2028) wordt toegewerkt naar grotere ingrepen waarvoor we denken uiteindelijk aanvullend ca. €100 - 150 miljoen nodig te hebben.

Pakket 6: Beekdalen

Dit maatregelpakket pakken we op in nauwe samenwerking met de provincie Gelderland en waterschap Vallei en Veluwe. Het is gericht op het grootschalig herstel van de beekdalen ter verbetering van de waterkwaliteit en voor een robuust bodem- en watersysteem. Ook de beekdalen zijn prioritair gebied. Het heeft betrekking op het gebied rond de beken in de Gelderse Vallei. De precieze afbakening is nog niet bekend, dit is mede afhankelijk van studie van de WUR over de invloed van grondwater op de waterkwaliteit van het oppervlaktewater in de Gelderse Vallei. Ook is het afhankelijk van de mogelijkheden in het gebied (gebiedsproces) en van de bredere watersysteemaanpak. Het pakket richt zich op drie type maatregelen. Daarbij gaat het om een herinrichting van de beken, het verbeteren van de waterkwaliteit door (o.a.) ecologisch beheer van bufferstroken en de verbetering van het watersysteem voor tijden van droogte en de opvang van piekbuien. Vooral in de bovenlopen en de toevoerende haarvaten is het watersysteem gebaat bij het langer vasthouden van water. In het gebied van de benedenlopen zullen maatregelen genomen moeten worden als gevolg van hogere grondwaterstanden.

De totale eerste schatting van de kosten worden op dit moment geraamd op ca. € 51 miljoen voor dit pakket.

9.4 Samenhang tussen de maatregelpakketten

De bovenstaande beschreven pakketten dienen in samenhang bekeken te worden. Al verschillen ze grotendeels qua gebied en focus, ze bevatten maatregelen die in meerdere gebieden toepasbaar zijn en genomen kunnen worden. De ingediende pakketten completeren elkaar met verschillende maatregelen die kunnen leiden tot een (grotere) integrale uitwerking in het desbetreffende gebied. In deze paragraaf geven we aan hoe de maatregelpakketten in samenhang bekeken kunnen worden.

Het landbouwpakket gaat als een breinaald door de andere maatregelpakketten heen en draagt daarmee bij aan het doelbereik van alle andere ingediende pakketten. Met voer- en managementmaatregelen wordt beoogd emissies van ammoniak en broeikasgassen te beperken. Via de Utrechtse Monitor Duurzame landbouw belonen we boeren voor goede milieuprestaties op basis van een set Kritische Prestatie Indicatoren (KPI's). Hiermee worden inspanningen beloofd die bijdragen aan het doelbereik van andere maatregelpakketten. Voorbeelden zijn de beperking van uitspoeling van nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen (beekdalen), waterkwantiteit (veenweide) en de realisatie van landschapselementen (groenblauwe linten, scheggen en boerensloten).

Het 'groenblauwe linten en scheggen en boerensloten' pakket richt zich met name op vier specifieke gebieden in de provincie om de kwaliteit van natuur en water te verbeteren en tussen stad en land. Dit pakket kan de combinatie zoeken met maatregelen uit het landbouwpakket (zoals extensivering) of het veenweidepakket (zoals WIS) waardoor er mogelijk meer ruimte vrijkomt voor GBDA aan de randen van natte percelen. Daarnaast zorgen maatregelen in het Heuvelrug en Flanken-pakket voor meer beplanting en bos wat goed gecombineerd kan worden.

In het veenweidepakket kunnen maatregelen uit het 'groenblauwe linten en scheggen en boerensloten'-pakket gecombineerd worden met de maatregelen om de grondwaterstand te verhogen uit het veenweidepakket. In het 'groenblauwe linten'-pakket wordt met name ingezet op GBDA, waaronder ecologisch beheer van boerensloten. Aangezien de veenweide prioritair gebied is, zal hier ten minste 10% GBDA moeten worden gerealiseerd. Maatregelen benoemd in het 'groenblauwe linten'-pakket kunnen dus gekoppeld worden aan de primaire maatregelen in het veenweidepakket. Daarnaast liggen er grote kansen om aanvullende maatregelen uit het landbouwpakket toe te passen in de veenweide, om (onder andere) de uitstoot afkomstig uit de landbouw in deze gebieden te verminderen. Dit vergroot de kansen voor het behalen van de VHR-doelen, de KRW-doelen en de methaandoelstelling. Tot slot liggen er ook twee Natura 2000-gebieden in de veenweide, waar een koppeling gezocht kan worden met maatregelen benoemd in het Natuurdoelanalyse pakket om deze gebieden (extra) te beschermen.

Het Natuurdoelanalyse pakket dat zich richt op en rond de Natura 2000-gebieden heeft veel kansen om de combinatie te zoeken met het landbouwpakket (o.a. stikstof reducerende maatregelen) en het veenweidepakket (o.a. grondwaterverhogende maatregelen). Een goede hydrologische situatie is van groot belang naast ook een lagere stikstofdepositie in de Natura 2000-gebieden. Daarnaast kan dit pakket gecombineerd worden met het 'groenblauwe linten'-pakket, door het realiseren van GBDA wat enerzijds de biodiversiteit verbetert in de Natura 2000-gebieden, en anders zorgt voor een hogere waterkwaliteit.

Het 'Heuvelrug en Flanken'-pakket richt zich zoals gezegd op de Heuvelrug en met name de zuidwest flanken. Hierin wordt primair gefocust op een verbeterde waterhuishouding om verdroging en wateroverlast van de Heuvelrug en Flanken tegen te gaan, met als doel dat de Heuvelrug weer functioneert als een spons. Hier kunnen maatregelen uit het 'groenblauwe linten'-pakket worden toegepast, aangezien dit pakket zich mede richt op het creëren van meer bosareaal (wat zorgt voor meer vasthoudend vermogen), waterberging en schone, ecologisch beheerde sloten met natuurvriendelijke oevers. Daarnaast kunnen maatregelen in andere pakketten (zoals het veenweide en het landbouwpakket) ervoor zorgen dat er meer water blijft in de Heuvelrug en de flanken.

Het pakket voor de beekdalen kan gecombineerd worden met maatregelen uit het 'groenblauwe linten'-pakket. De aanleg van bijvoorbeeld natuurvriendelijke oevers kan enorm helpen om afstroming van nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen te beperken, ter bevordering van de waterkwaliteit. Daarnaast is het van belang voor de beekdalen dat de maatregelen opgenomen in het pakket gecombineerd zullen worden met maatregelen uit het landbouwpakket, die het gebruik van kunstmest en gewasbeschermingsmiddelen zullen reduceren

10 Sociaaleconomische Impactanalyse (SEIA)

10.1 Inleiding

De provincie Utrecht stelt het realiseren van een toekomstbestendig en vitaal platteland, met blijvend ruimte voor een duurzame, economisch rendabele en maatschappelijk gewaardeerde landbouw, expliciet als belangrijke voorwaarde om het UPLG te kunnen realiseren.

Het UPLG stelt maatregelen voor om de natuur, inclusief de bodem- en waterkwaliteit in de provincie Utrecht te verbeteren. Het behalen van de doelen is noodzakelijk voor de natuur, het klimaat en voor de kwaliteit van de leefomgeving. Tegelijkertijd kunnen de maatregelen om deze doelen te behalen grote gevolgen hebben voor het gebruik en de inrichting van het landelijk gebied. We willen dat de Utrechtse landbouwsector een duurzaam, economisch rendabel en duidelijk toekomstperspectief heeft. Bovendien willen we niet afdoen aan de enorme waarde van het landelijk gebied als plek om in te wonen, werken en recreëren. Daarom gaan we een sociaaleconomische impactanalyse (SEIA) doen. Middels deze analyse toetsen we de sociaaleconomische effecten van de maatregelen uit het UPLG. Zo kunnen we beter anticiperen op wat er zou kunnen veranderen in het landelijk gebied en bijsturen waar nodig. Omdat de impact van de maatregelen afhankelijk is van een heleboel factoren (duidelijkheid over welke maatregelen genomen gaan worden, het ontbreken van het landbouwakkoord, gebiedsspecifieke omstandigheden etc.) staan we momenteel nog aan het begin van de SEIA. We willen de SEIA zorgvuldig uitvoeren, met behulp van experts en belanghebbenden uit het landelijk gebied. Onder hoofdstuk 7.2 staat beschreven hoe we dit gaan doen. Verder zijn we gestart met het onderzoeken van de huidige (sociaal)economische situatie van de primaire landbouw in Utrecht. De komende maanden breiden we dit uit met een analyse van de brede welvaart in het landelijk gebied om bij de vaststelling van het definitieve UPLG 1.0 te komen tot een nulmeting van de SEIA.

10.2 Aanpak van de SEIA

10.2.1 Brede welvaart

De provincie Utrecht zet in op **brede welvaart** in het landelijk gebied. Brede welvaart is ‘alles wat mensen van waarde vinden’ (bron: Planbureau voor de Leefomgeving). Daarom kijken we in de SEIA zowel naar economische-, sociale-, maatschappelijke-, en milieu-indicatoren. Op deze manier krijgen we een breed beeld van de effecten van de maatregelen op de welvaart en het welzijn in het landelijk gebied. Het CBS onderscheidt acht thema's binnen de brede welvaart:

- Milieu
- Gezondheid
- Veiligheid
- Leefomgeving/wonen
- Samenleving
- Subjectief welzijn
- Arbeid en vrije tijd
- Materiële welvaart.

De eerste twee thema's slaan op de fysieke omgeving. Omdat natuur essentieel is voor het welzijn van mensen, voegen wij dit in onze SEIA toe aan het thema 'milieu'. Dit is extra relevant in onze provincie, waar er per inwoner slechts een kleine 200 m² aan groen is (op twee na laagste van Nederland). De maatregelen uit het UPLG moeten leiden tot een verbetering van het milieu, de natuur en gezondheid. De volgende vier thema's – veiligheid, leefomgeving/wonen, samenleving en subjectief welzijn – gaan over de veranderingen die plaatsvinden in de samenleving ten gevolge van de maatregelen. Zo kan een andere invulling van de openbare ruimte bijvoorbeeld leiden tot meer of minder tevredenheid over de leefomgeving en kunnen maatregelen tegen wateroverlast leiden tot meer veiligheid in een gebied. De laatste twee thema's gaan over de economische situatie in een gebied, zoals bijvoorbeeld tevredenheid met werk en inkomen.

10.2.2 Drie stappen waarmee we de sociaaleconomische effecten gaan onderzoeken

In dit concept-UPLG zetten we onze sociaaleconomische impactanalyse op. Het komende half jaar gaan we deze analyse verder uitwerken om begin 2024 tot onze SEIA 1.0 te komen. Deze SEIA 1.0 zal bestaan uit drie onderdelen die we hieronder kort verder uiteenzetten.

Stap 1: een nulmeting

Om een goede impactmeting te kunnen doen is het nodig om de huidige situatie in kaart te brengen. Daarom starten we voor het eerste onderdeel van de SEIA met een zogenaamde 'nulmeting'; een rapportage over de landbouw en de brede welvaart in het landelijk gebied van Utrecht. In deze eerste versie starten we de nulmeting met een beschrijving van de (sociaal)economische structuur van de Utrechtse primaire landbouw, ofwel de bedrijven die planten en dierlijke producten produceren voor menselijk gebruik. De volledige rapportage is te vinden in bijlage 6, en bevat informatie over werkgelegenheid, de samenstelling van de landbouw en de financiële toegevoegde waarde van de sector voor de Utrechtse economie. Tot slot geven we een korte beschrijving van de reeds bestaande biologische landbouw en de agrarische verbredingsactiviteiten in Utrecht. Voor de vaststelling van het definitieve UPLG 1.0 voegen we in het najaar van 2023 nog twee onderdelen toe aan onze nulmeting van het Utrechts landelijk gebied. Ten eerste breiden we de rapportage van de Utrechtse landbouw uit met een analyse van het zogenaamde 'agrocomplex' - ofwel het geheel aan aanverwante sectoren en economische activiteiten rondom de primaire landbouw, inclusief haar toeleveranciers en werkende bedrijven. Verder wordt de analyse uitgebreid met een analyse van de stand van de brede welvaart in het landelijk gebied. Er wordt momenteel samen met het CBS en andere provincies samengewerkt om de juiste data hiertoe te vergaren.

Stap 2: een kwalitatieve effect beschrijving op basis van gesprekken in de gebieden

Voor het tweede onderdeel van de SEIA gaan we een kwalitatieve analyse uitvoeren waarmee we de te verwachten sociaaleconomische, maatschappelijke en milieu effecten van de UPLG-maatregelen voor het landelijk gebied in kaart proberen te brengen. Voor deze analyse gebruiken we een zogenaamde Theory of Change methodiek die is ontwikkeld door Wageningen Economic Research (2023). Als onderdeel van deze analyse gaan we in gesprek met experts en belanghebbenden uit het landelijk gebied. In het najaar van 2023 gaan we hiervoor één of meerdere pilots uitvoeren in de landelijke deelgebieden. Zodra deze methodiek goed loopt rollen we dit uit naar de andere deelgebieden, naar verwachting zal dat in de loop van 2024 zijn, zodat we dit kunnen meenemen in het UPLG 2.0.

We vertrouwen erop dat niemand beter weet wat de gevolgen kunnen zijn van de maatregelen dan de mensen uit de gebieden waar deze maatregelen gaan landen. Daarom maken we de SEIA waar mogelijk onderdeel van de gebiedsprocessen. Zo benutten we de kennis en ervaring uit de gebieden zo goed mogelijk en kan er rekening gehouden worden met lokale kenmerken. Mocht uit de analyse blijken dat er in bepaalde gebieden maatschappelijk onaanvaardbare consequenties ontstaan door de maatregelen uit het UPLG, zullen we in samenwerking met de gebieden, medeoverheden en andere betrokkenen op zoek gaan naar geschikte maatregelen of flankerend beleid om dit op te vangen. Om het toekomstperspectief van de landbouwsector te borgen is er duidelijk, landelijk beleid nodig. Zonder zo'n duidelijke landelijke landbouwvisie wordt het moeilijker om de SEIA goed uit te voeren.

Stap 3: doorrekenen financieel-economische impact door Wageningen Economic Research

De maatregelen uit het UPLG vragen om aanpassingen in het gehele landelijke gebied. Iedereen die in het landelijk gebied woont, werkt of recreëert zal te maken krijgen met een nieuw gebruik van de ruimte. De kwalitatieve gesprekken in de gebieden zullen inzicht bieden in de sociaaleconomische effecten van het UPLG in het gehele landelijk gebied. Echter, de maatregelen in het UPLG richten zich voornamelijk op de landbouwsector. Het behalen van de doelen vraagt een grote inzet van de sector en zal verandering vragen in de bedrijfsvoering. Daarom zullen we als derde onderdeel van de SEIA ook de te verwachten financieel-economische impact van de voorgestelde maatregelen op de agrarische sector laten doorrekenen door Wageningen Economic Research. Samen met andere provincies wordt een opdracht voor deze kwantitatieve analyse voorbereid. Via deze weg houden we zicht op de te verwachten effecten van het UPLG-pakket op het verdienvermogen van de verschillende agrarische sub-sectoren en zijn we in staat om hierop in te spelen.

De SEIA, een traject in ontwikkeling

Net zoals de rest van het UPLG, staat de SEIA nu aan het begin van een ontwikkelend traject. De toekomst van het landelijk gebied is afhankelijk van veel factoren en het proces hiertoe blijft in ontwikkeling. Daarom willen we gedurende de komende jaren steeds meer zicht krijgen op de sociaaleconomische impact van het UPLG en welk flankerend beleid werkbaar is om de brede welvaart te stimuleren. Dit zal een lerend proces zijn, op basis van de eerste gesprekken in de gebieden zullen we dit verder vorm geven. We blijven de komende jaren inspelen op nieuwe informatie, veranderende omstandigheden en behoeften uit de gebieden.

De vitaliteit in het landelijk gebied is een prioriteit. Middels een lerend, adaptief proces houden we zicht op de ontwikkeling hiervan en zorgen we ervoor dat dit de goede kant op blijft ontwikkelen.

10.3 Fonds vitaliteit Landelijk Gebied

Utrecht werkt aan een vitaal landelijk gebied, waar men kan wonen, werken en recreëren in een gezonde en klimaatadaptieve leefomgeving. Naast het treffen van maatregelen om de natuurlijke omgeving gezond te houden, willen wij ook het welzijn van de bewoners en ondernemers in het gebied hooghouden. Als vierde onderdeel van de SEIA hebben we daarom in de kostenraming van het UPLG een post opgenomen voor een Fonds Vitaliteit Landelijk Gebied.

Fonds Vitaliteit Landelijk Gebied

We vragen €100 miljoen aan voor het 'Fonds Vitaliteit Landelijk Gebied'. De middelen uit dit fonds kunnen bijdragen aan het waarborgen van de leefbaarheid in het landelijk gebied, bijvoorbeeld op het gebied van ruimtelijke kwaliteit of door stad-land verbindingen te versterken. De inzet van deze middelen is afhankelijk van de behoeften uit de gebieden.

Met het Fonds Vitaliteit Landelijke Gebied wordt de leefbaarheid van het landelijk gebied en het welzijn van haar bewoners een integraal onderdeel van het UPLG-proces. Een belangrijke leidraad bij de invulling van het fonds is dat de behoeften uit het landelijk gebied voorop staan. We vragen de gebieden als onderdeel van de gebiedsagenda op te nemen wat er nodig is om de leefbaarheid en identiteit in het gebied te waarborgen. Het Fonds Vitaliteit Landelijk Gebied wordt gekoppeld aan de gebiedsprocessen: hier komen de plannen vandaan en hier zal het geld ook weggezet worden. Bovendien is het belangrijk dat het fonds een aanvulling is op lopende programma's die bijdragen aan plattelandsontwikkeling en leefbaarheid in het landelijk gebied, zoals LEADER of de Agenda Vitaal Platteland (AVP).

Verder is de precieze invulling van het fonds nog in ontwikkeling. Het doel is om via dit fonds projecten of processen te kunnen stimuleren die de sociale en economische situatie in een gebied verbeteren. We geven hier een aantal voorbeelden van mogelijke initiatieven. Denk bijvoorbeeld aan het faciliteren van korte ketens, het stimuleren van cultuurprojecten in het landelijk gebied, investeren in voorzieningen en sociale cohesie of het opzetten van educatieve activiteiten over de (culturele) identiteit van het gebied. Ook zou dit fonds ingezet kunnen worden om een aantal zorgen rondom de maatregelen te verzachten, bijvoorbeeld door een vergoeding voor deelnemers aan gebiedsprocessen mogelijk te maken of door uitgebreidere ondersteuning te bieden aan agrariërs die met hun bedrijf in transitie willen. Bij de vaststelling van het definitieve UPLG 1.0 komen we met een concretere invulling voor het Fonds Vitaliteit Landelijk Gebied.

11 Randvoorwaarden en vervolg

11.1 Randvoorwaarden om de doelen te realiseren

Het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) vraagt van provincies in een bestuursakkoord vast te leggen welke doelen we gaan halen en op welke termijn. Dit UPLG moet antwoord geven de vraag welke opgaven wij zien, welk proces we hierop inrichten en wat hiervoor nodig is. De provinciale doelen zijn ons gesteld vaak vanuit internationale verplichtingen. Op het lokale en regionale schaalniveau komen alle doelen samen en blijkt welke kansen en dilemma's dit oplevert. De provincie Utrecht ziet een aantal randvoorwaarden die nodig zijn om de doelen te behalen. Verplichtende doelstellingen moeten gehaald worden op basis van vrijwilligheid. Dit levert spanning op in gebiedsprocessen. Het benoemen van de doelen is één, maar willen we ze gerealiseerd krijgen op basis van draagvlak dan vergt dit een stevig pakket randvoorwaarden. De volgende aspecten zijn in onze ogen randvoorwaardelijk voor een succesvolle uitvoering van dit UPLG:

1. Vertrouwen in de gebieden
2. Voldoende financiering
3. Passend instrumentarium
4. Voldoende kennis
5. Monitoring
6. Een krachtige uitvoeringsorganisatie
7. Voldoende tijd

Ad 1. Vertrouwen in de gebieden

Het is noodzakelijk om zo snel mogelijk samen met het Rijk de PAS melders en interimers in Utrecht te legaliseren. Dit heeft de hoogste prioriteit. Voor herstel van vertrouwen tussen de sector en de overheid is dit een noodzakelijke stap (zie bijlage 3).

Ook in gebiedsprocessen is vertrouwen de basis. Het UPLG vraagt van ons allemaal een nieuwe manier van werken. Daar zijn we niet zomaar. Van oudsher is de Utrechtse aanpak in de gebiedsprocessen sterk bottom-up gedreven, waarbij een goede samenwerking met onze gebiedspartners centraal staat.

Daar komen nu de landelijke, maatschappelijke opgaven bij met doelen die verplichtend zijn en met een grotere urgentie dan voorheen. Dit betekent veel voor onze aanpak. De opgaven en doelen zijn urgenter en harder geworden en daarmee ook de kaders waarbinnen we samen met onze gebiedspartners moeten werken. Dat proces levert spanning op omdat we onontkoombare doelen moeten halen op basis van vrijwilligheid. Dit is zoeken met elkaar. Hoe doen we dit zonder elkaar in de gebiedsprocessen te verliezen?

Veel van de opgaven zoals verwoord in dit UPLG 1.0 zijn niet nieuw. We zijn in samenwerking met onze partners via gebiedsprocessen al jaren ermee aan de slag. Veel is al in uitvoering of reeds uitgevoerd. Toch zijn er met dit UPLG ook opgaven in beeld gekomen die misschien niet nieuw zijn maar in haar omvang voor velen nog onbekend. Zie bijvoorbeeld de methaanopgave en zie de VHR-opgave buiten de NNN. En met het veranderende klimaat is de opgave vanuit water en bodem sturend veel groter en intenser dan we enkele jaren geleden konden voorzien. Dit kan spanningen geven in bestaande gebiedsprocessen omdat oude afspraken soms zullen moeten worden herzien.

Ad 2. Voldoende financiering

Zonder voldoende financiering kunnen we de doelen niet halen. We hebben nu te weinig zekerheid dat er voldoende middelen zijn. Een snelle rekensom leert dat de kostenramingen van provincies opgeteld het transitiefonds zwaar overschrijden. De afspraken over het transitiefonds zijn bovendien nog niet scherp. Provincies geven aan dat behalve de kosten voor de transitiefase ook vergoeding voor de beheerfase gegarandeerd moet zijn. Vanuit Utrecht vinden we ook de sociaal-economische vitaliteit een belangrijke pijler in gebiedsprocessen.

Provincies maken met de kennis van nu een inschatting van de totale kosten tot 2035. Hier zijn veel aannames in verwerkt waardoor niet exact gezegd kan worden hoeveel geld er nodig zal zijn. Vanuit gebiedsprocessen, kennisprogramma's, instrumentarium zal de komende jaren nieuwe input komen voor de kostenraming die jaarlijks geactualiseerd zal worden. De kosten kunnen hoger uitvallen dan nu ingeschat, maar ook lager. Provincies hebben onvoldoende eigen middelen om bij te springen wanneer de toezegging uit het transitiefonds tegenvalt.

Ad 3. Passend instrumentarium

Inzicht in financiële consequenties is nodig voordat maatregelen genomen zullen worden. Passend instrumentarium is noodzakelijk zodat duidelijk wordt welke mogelijkheden, regelgeving, compensatie beschikbaar is zodat in gebiedsproces een goede afweging gemaakt kan worden. De instrumentenkoffer moet verder worden uitgewerkt.

Ad 4. Voldoende kennis

Het NPLG is een adaptief en lerend programma, het UPLG is dat daarmee ook. We gaan een gezamenlijke zoektocht aan om de onontkoombare doelstellingen te halen. Dat is best spannend, omdat we weten dat er veel op het spel staat en veel kennisvragen nog open staan. Er gaat veel maatschappelijk geld om in de opgaven en die willen we goed besteden. Het is daarom van belang inzicht te krijgen in welke stappen werkelijk no-regret zijn.

Een lerend programma: hoe zorgen we ervoor dat we de goede stappen zetten, met welke maatregelen kunnen we alvast beginnen als no-regret en welke kunnen we beter pas later oppakken? Dit gaat ook over een voortdurend adaptief proces op basis van kennis die we nog aan het ontwikkelen zijn.

Samenwerking bij het ontwikkelen van nieuwe kennis is noodzakelijk om efficiënt kennisvragen te beantwoorden. Dit kan gaan om kennis over de effectiviteit van maatregelen, om de juridische houdbaarheid van maatregelen, om innovaties. De provincie Utrecht wil voorkomen dat we allemaal het wiel uit moeten vinden zodat we tempo kunnen maken. Samenwerking met voldoende financiering tussen overheden en maatschappelijke organisaties is hierbij noodzakelijk.

Ad 5. Monitoring

Een valide en breed gedragen monitoringssysteem waar vertrouwen in is, schept duidelijkheid over de te nemen stappen. Dit is mogelijk vanuit een gedeelde visie op de nul-situatie vanuit het referentiejaar, duidelijkheid op basis van gedeelde feiten over effectiviteit van maatregelen en daarmee inzicht in de voortgang. Zo komen we tot de benodigde bijsturing van het programma.

Ad 6. Een krachtige uitvoeringsorganisatie

Voor realisatie van de huidige opgaven en doelen, is enorme opschaling van de uitvoering nodig. Dit vraagt om capaciteit die we nu niet hebben. Het gaat om een verbreding, een versnelling en een intensivering van de aanpak. Welke personele capaciteit is hiervoor nodig vanuit de betrokken organisaties (overheden en landbouw- en natuurorganisaties), wat vraagt dit extra? Hoe zorgen we ervoor dat de beperkte capaciteit op een efficiënte en doelmatige manier wordt ingezet?

Waar nu enkele gebiedsprocessen lopen, moet dat toe naar een provincie dekkend netwerk. De huidige krapte op de arbeidsmarkt is zorgwekkend, zeker omdat de arbeidsintensieve manier van werken via gebiedsprocessen in alle twaalf de provincies opgeschaald gaat worden. Samenwerking tussen overheden is hierbij de basis om krachten te bundelen. Voldoende financiële middelen om de benodigde capaciteit te organiseren bij betrokken organisatie is hierbij randvoorwaardelijk. We hebben dit om die reden ook opgenomen in de kostenraming die in dit concept UPLG versie 1.0 opgenomen (zie hoofdstuk 10).

Ad 7. Voldoende tijd

De termijnen die voor de doelen gesteld zijn, zijn pittig. Het is niet voor niets dat er in de landelijke media zoveel ophef over 2030 of 2035 is, terwijl we weten dat veel randvoorwaarden nog niet op orde zijn.

Tegelijkertijd zijn die termijnen er niet voor niets. De provincie Utrecht staat achter de doelen en achter de termijn omdat we de urgentie onderschrijven die schuilgaat achter de zwaarte van de doelen. Biodiversiteitsherstel, het tegengaan van de opwarming van de aarde, schoon en voldoende water, het toekomstperspectief voor de landbouw; er staat veel op het spel. Onze ambitie is onverminderd een vitaal, toekomstbestendig en duurzaam landelijk gebied in onze provincie waar mensen graag wonen en werken en waar natuur en landbouw goed kunnen samengaan.

Gebiedsprocessen kosten tijd. Wij willen de tijd die er is goed benutten. Voor ons is het van belang dat we snel starten en meters gaan maken. Vanuit pilots, voorbeelden en succeservaringen kan ook vertrouwen ontstaan en nieuwe inspiratie om over te gaan tot opschaling en uitvoering.

11.2 Vervolgstappen

Het Utrechts Programma Landelijk Gebied is de start van een nieuw begin in het landelijk gebied, tegelijkertijd bouwen we voort op de samenwerking in gebieden die we al jaren hebben. Gekscherend noemen we dit document het concept van een concept van een concept. Dat zeggen we omdat we weten dat de weg naar 2027, 2030, 2050 nog vele aanpassingen gaat vergen. Waar gaan we de komende periode mee aan de slag? Zonder volledig te kunnen en willen zijn, gaat het op hoofdlijnen om het volgende:

- Verder in gesprek voor een meer gedragen UPLG
- Uitwerken Sociaal Economische Impactanalyse
- Het UPLG als bouwsteen voor het Ruimtelijk Voorstel en de NOVEX gebieden
- Samenwerking met andere provincies
- Prioriteit bij een sterke uitvoeringsorganisatie
- Interne organisatie klaar maken voor de opgave

Verder in gesprek voor een meer gedragen UPLG

Dit concept UPLG versie 1.0 is tijdens een politiek- bestuurlijke complexe situatie, onduidelijkheid vanuit het Rijk en onder aanzienlijke tijdsdruk tot stand gekomen. Bij het opstellen hebben wij gebiedspartijen en belanghebbenden waar mogelijk betrokken, zoals met webinars, hackathons en informatiebijeenkomsten. Van alle kanten is echter het signaal gekomen dat er nog veel onderwerpen zijn waar we verder over door moeten praten. Wij gaan daarom na de zomer met onze gebiedspartners verder in gesprek om tot een meer gedragen plan te komen.

Het is vooral de agrarische sector die door het realiseren van de UPLG-opgaven en -doelen in haar bedrijfsvoering het meest geraakt wordt. Tegelijkertijd liggen daar ook de mogelijkheden voor oplossingen. Samen met de sector willen we daarnaar op zoek. We weten dat er bij de sector tal van ideeën, plannen en praktijkvoorbeelden zijn die enorm bijdragen aan de doelen waar we voor staan. Nu het Landbouwakkoord is afgebroken, is het des te belangrijker dat we via de lijn van het UPLG en onze Gebiedsgerichte Aanpak (GGA) beter in beeld krijgen wat er wél kan, wat daarvoor nodig is en welke stappen we daarvoor als eerste kunnen zetten. Hiermee doen we recht aan de goede samenwerking die we in afgelopen jaren in onze provincie hebben opgebouwd en de praktijkervaring die er via tal van projecten al volop is.

Ook voor onze andere partners is dit UPLG van groot belang. Voor de natuurorganisaties, gemeenten en waterschappen, ieder vanuit zijn eigen rol en positie maar in goede samenwerking voor de belangrijke opgaven en doelen waar we nu voorstaan. We betrekken ook de regio's erbij die op dit moment met een programma en/of handelingskader voor het landelijk gebied bezig zijn zoals Regio Amersfoort en Regio Foodvalley.

Ook op het niveau van de negen deelgebieden gaan we in gesprek. Nu dit concept UPLG er ligt kunnen we aan de slag met het opstellen actualiseren van de gebiedsagenda's. In verschillende deelgebieden in de provincie Utrecht vinden al gebiedsprocessen plaats, sommige al jarenlang. De aanleiding is vaak divers en partijen in het weten elkaar vaak goed te vinden. Hier bouwen we gezamenlijk op voort. Er zijn ook deelgebieden waar recent gebiedsprocessen zijn gestart of waar de start nog moet beginnen. Als provincie zullen we dat zoveel mogelijk stimuleren en ondersteunen en voortdurend in gesprek blijven met het Rijk om ervoor te zorgen dat de randvoorwaarden waar het Rijk voor nodig is voldoende op orde komen.

Gebiedsgerichte aanpak landelijk gebied

In de provincie Utrecht werken we volgens de zogenaamde gebiedsgerichte aanpak landelijk gebied (GGA-LG) aan het behalen van gemeenschappelijke doelen en opgaven. We werken hierbij volgens de volgende principes: we doen het samen, het gebied staat centraal en grote betrokkenheid en inbreng van de direct betrokkenen. De vijf karakteristieke landschappen uit hoofdstuk 3 zijn in de provincie Utrecht voor de gebiedsgerichte aanpak verder onderverdeeld in deelgebieden in verband met de grootte van de gebieden, de huidige bestuurlijke samenwerking en/of de aanwezigheid van stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden. Dit betreft het veenweidegebied Groene Hart (3 deelgebieden) en de Gelderse Vallei (2 deelgebieden). Hierdoor is in de provincie Utrecht een indeling met in totaal 9 deelgebieden ontstaan: Eemvallei, Kromme Rijnstreek, Oostelijke Vechtplassen, Utrechtse Heuvelrug, Utrechtse Venen, Utrechtse Waarden, Vallei Utrecht, Veenweide de Meije en Vijfheerenlanden.

Uitwerken Sociaal Economische Impactanalyse

In dit UPLG is een eerste aanzet gedaan tot de Sociaal Economische Impactanalyse (zie hoofdstuk 10). In het komende half jaar breiden we de SEIA uit middels de volgende stappen:

1. De nulmeting van de SEIA uitbreiden met een rapportage van het Utrechtse agrocomplex en een analyse van de brede welvaart (leefbaarheid en welzijn) in het Utrechts landelijk gebied.
2. Starten met kwalitatieve analyses middels gesprekken om inzicht te vergaren over de sociaaleconomische impact van de UPLG-maatregelen. Najaar 2023 gaan we hiervoor van start met één of enkele pilots die we koppelen aan gebiedsprocessen.
3. Het laten doorrekenen van de te verwachte financiële gevolgen van specifieke UPLG-maatregelen voor de landbouw door Wageningen Universiteit (WUR).
4. De invulling van de middelen uit het Fonds Vitaliteit Landelijk Gebied verder uitwerken en concretiseren.

Het UPLG als bouwsteen voor het Ruimtelijk Voorstel en de NOVEX gebieden

Het UPLG loopt in de planning net iets voor op het Ruimtelijk Voorstel en de planning van de NOVEX gebieden. Zij leveren op in dit najaar. Aangegeven is dat dit UPLG een bouwsteen is voor hun producten. De afgelopen maanden hebben we regelmatig contact gehad om een goede afstemming te organiseren tussen het UPLG, het Ruimtelijk Voorstel en de NOVEX gebieden (waaronder Groene Hart). Deze contacten zetten we voort.

Samenwerking met andere provincies

De provincie Utrecht hecht aan een goede samenwerking met onze buurprovincies. Die samenwerking vindt vaak plaats in IPO (interprovinciaal overleg)-verband of via bijvoorbeeld de NOVEX gebieden zoals Groene Hart of Regio Foodvalley. Ook via gebiedsprocessen bestaat vaak een intensieve samenwerking met andere provincies. Afstemming met de buurprovincies hoe we de verschillende doelstellingen in gebieden gaan bereiken, is noodzakelijk en hebben voortdurend onze aandacht.

Prioriteit bij een sterke uitvoeringsorganisatie

Een sterke organisatie van de uitvoering van dit UPLG heeft prioriteit. Zie de toelichting hiervoor (paragraaf 11.1). We gaan samen met onze gebiedspartners met spoed hiermee aan de slag. De nieuwe stuurgroepen Utrecht West en Utrecht Oost, die in juni 2023 voor het eerst bijeen zijn geweest, zijn een geschikte tafel om hierover te spreken. Zodat we in beeld krijgen welke stappen nodig zijn om te komen tot een sterke organisatie van de uitvoering.

Interne organisatie klaar maken voor de opgave (september-december 2023)

Ook intern in de provincie vraagt het UPLG om een nieuwe manier van werken. Beleid en uitvoering zullen veel meer met elkaar verweven zijn en uitvoering zal veel meer nadruk moeten krijgen om de doelen in dit tempo te halen.

11.3 Tot slot

De uitdagingen waar we met elkaar in het landelijk gebied voor staan zijn groot en veelomvattend. Tegelijkertijd biedt dit Utrechts Programma Landelijk Gebied (UPLG) ook kansen voor een duurzame en rendabele toekomst voor ons landelijk gebied. We voelen met elkaar in de samenleving de urgentie; voor biodiversiteitsherstel, de klimaatverandering en een robuust watersysteem. Dat is onlosmakelijk verbonden met een duurzaam toekomstperspectief voor onze agrariërs. Voor het eerst maken we één integraal programma waarin alle opgaven voor het landelijk gebied samenkomen. Voor het eerst hebben we zicht op substantiële middelen om verschil te maken in gebieden.

We zijn vastbesloten om een brug te slaan en om samen te werken met alle betrokkenen aan een duurzame toekomst voor ons landelijk gebied. Om met volwaardige inbreng van alle betrokken organisaties richting een UPLG-1.0 te komen dat begin 2024 door de Staten kan worden vastgesteld. We gaan daarom graag in gesprek met de agrarische sector, de Utrechtse natuurorganisaties, onze buurprovincies, ons bestuur en de volksvertegenwoordigers, in gesprek met de Utrechtse deelgebieden, daar moet het vorm krijgen. Het indienen van dit concept UPLG versie 1.0 bij het Rijk op 1 juli 2023 is een startpunt.

Samen met onze gebiedspartners willen wij de komende jaren deze opgaven vormgeven op een manier die recht doet aan het landelijk gebied van Utrecht, en alle mensen die er wonen, werken en recreëren. We vertrouwen erop dat wij dit ook nu samen kunnen doen, voortbouwend op de jarenlange samenwerking die we in Utrecht kennen in het landelijk gebied. Een sterk landelijk gebied, natuurlijk in balans.

Colofon

Eindredactie
Provincie Utrecht

Vormgeving
Vorm de Stad

Advies, ondersteuning en
kaartmateriaal
veenenbos en bosch, landschapsarchitecten

Fotografie
Jeroen Bosch

